

ПЕТКО ЗЛАТЕСКИ
СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ-КАТИН

БИБЛИСКИ РЕЧНИК

Апостол Павле ни порачува: „Целото Свето писмо е од Бога вдановено и служи за поука, за изобличување, за поправање и поучување во правдата и му помага на Божјиот човек да биде совршен правдољубив и готов да прави секакво добро дело“ (2. Послание на Тимотеј 3 : 16 - 17).

Секому е познато дека Библијата не е само учителка, туку и воспитувачка затоа што во неа е содржана мудроста за нашиот живот овде на планетава Земја, а потоа и во царството небесно. Таа не учи на вистинољубие, Богољубие, на човекољубие, на правдољубие, на мирољубие, но не на самољубие. Со својата содржина таа е авторитетна оти зборува за Божјата вистина, за правдата и љубовта во човечкиот живот. Таа е основа на нашата Христијанска вера и надеж за вечниот живот...

АРХИЕПИСКОП ГАВРИЛ

ПЕТКО ЗЛАТЕСКИ
СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ-КАТИН

БИБЛИСКИ РЕЧНИК

*Преку ноќиња имаше Павле видение:
стоеше пред него еден човек, Македонец,
кој го молеше и му велеше: „Премини во
Македонија и ѝпоможи ни“! (Дай 16.9)*

Библско здружение на Република Македонија
Книгоиздателство "МАКЕДОНСКА ИСКРА" - Скопје

ЕДИЦИЈА : РЕЧНИЦИ

ПЕТКО ЗЛАТЕСКИ
СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ - КАТИН

БИБЛИСКИ РЕЧНИК

Со благослов на Негово Блаженство
Архиепископ Михаил

Редакција: *д-р Јоаким Хербут*
м-р Ратомир Гроздановски
м-р Ѓоко Ѓорѓевски

Уредник: *Елена Стојанова*

ПЕТКО ЗАДЕСКИ
СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ-КАТИН

БИБЛИСКИ РЕЧНИК

СКОПЈЕ, 1997

ВОВЕД

*„Словото Божјо е живо, дејствува и е поос-
иро од секаков меч со две острици: навлежува
до разделување на душата и духот, до злобо-
виите и мозоците, и ги проценува мислите и
намериите на срцето. (Евр. 4.12)*

Библискиот толковен речник од Петко Златески и Славе Николовски - Катин е првенец од ваков вид на македонски јазик, кој излегува само после неколку години од појавувањето на комплетното македонско издание на Светото писмо на Стариот и Новиот завет. Составен е да служи како патоказ за истражување на Библијата, како помагало за секој љубител и читател на Светото писмо. Подготвен е да биде толкувач и водич низ библиските текстови и да помогне за подобро и полесно да се разбере Божјото слово.

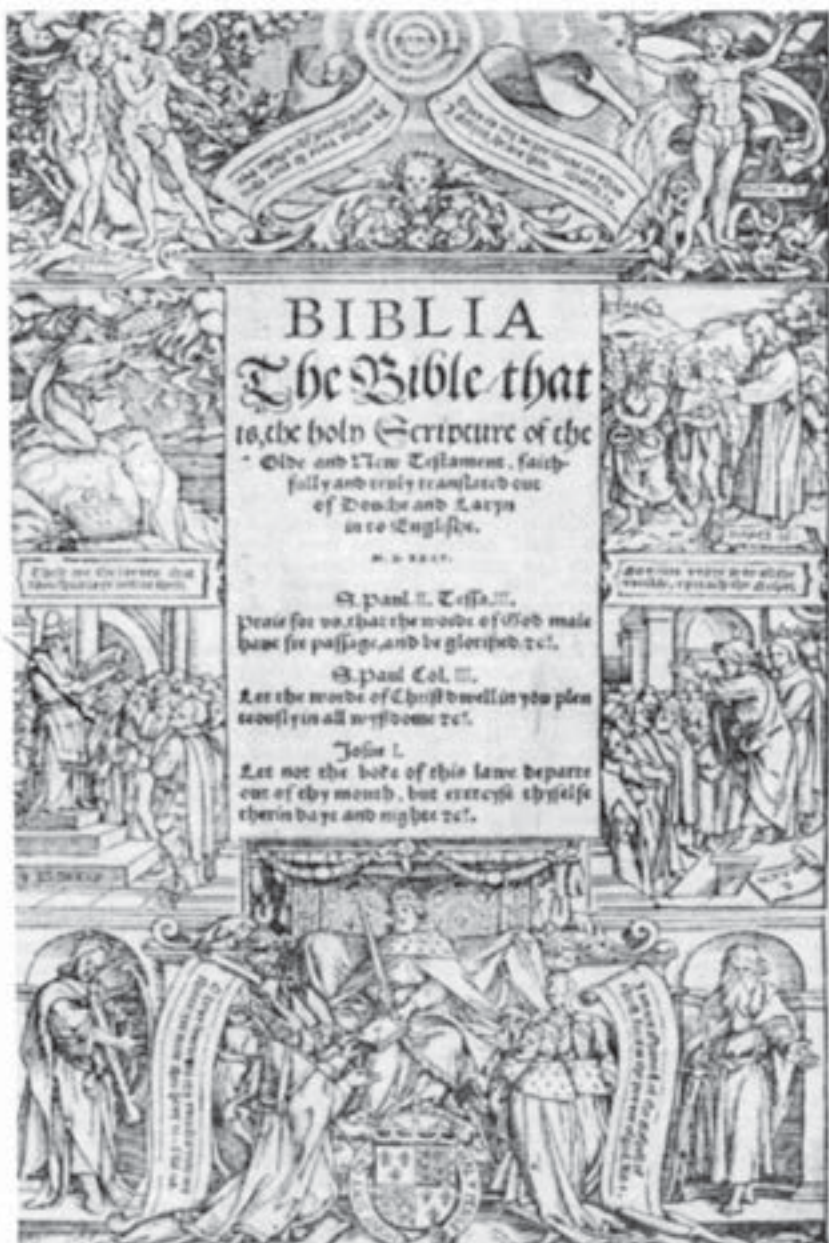
Далеку и временски и просторно од местото на библиските збиднувања, на денешните читатели често им се случува да се изгубат во безбројните непознати лични имиња, називи на земји, реки, градови, места, племиња... Бидејќи авторите на древните ракописи пишувале за своите современици и сонародници, воопшто не се труделе да дадат објаснувања за работите, нештата и дејствијата кои на нивната читателска публика им биле општопознати. Во нашите околности, пак, Библискиот речник се јавува како корисен прирачник, објаснувач, помагач, а често и како неопходен појаснувач на сложените текстови. Светото писмо е составувано низ вековите, од мноштво автори и пренесувачи на Божјиот збор. Тоа опфаќа период од повеќе илјади години и претставува ризница на огромното историско богатство, а, пред сè на спасителната мудрост објавена од Бога. Текстовите од Стариот и Новиот завет опишуваат неброени случки во кои главните ликови се мажи, жени, деца, овчари и мудреци, цареви и војници, богати и бедни и други жители древни.

Библскиот толковен речник од Петко Златески и Славе Николовски - Катин, главно содржи историски и археолошки податоци за личностите од Библијата, поединости за библските настани и институциите, податоци за библските книги, со најразновидни информации наменети за денешниот културен и религиозен свет. Исто така, дадени се и повремени кратки објаснувања на одделни теолошки термини, пропратени со бројни библски цитати. На тој начин доаѓа до израз изворниот мотив за составување на овој Речник, тој да биде не само со научни, туку и со информативни карактеристики.

Речникот е богат со разновидни илустрации кои на читателот му го доближуваат чудесниот свет на Библијата, го освежуваат и оживуваат и на моменти наликува на еден вид мала енциклопедија. Затоа со право може да се рече дека со својот скроман придонес од областа на библското проучување, Словото Божјо ќе биде „како дождот и снегот што паѓаат од небото, ја напојуваат земјата и ја прават способна да раѓа и да зелене, како оган и чекан што крши карпа, но и како духовна храна послатка дури и од восочен мед.“ (Иса 55,10, Ер 23,29; Пс 18,11).

На крајот ќе споменеме една мудра изрека која вели: „Не е доволно само да се поседува Библијата, таа треба и да се чита; не е доволно само да се чита, треба и да се разбере и да се проникне во неа; но не е доволно само да се разбере и да се проникне во неа, туку според неа треба и да се живее!“.

М-р Ѓоко Ѓорѓевски

Насловната страница на Ковердалевата Библија од 1535 година печатена во Англија

А

Ав - петтиот ден од еврејскиот календар, има тажна симболика, зашто во тој месец е срушен храмот; одговара на делови од месеците јули и август.

Ава- татко на арамејски. Исус го употребил еднаш овој збор во својата Гетсиманска молитва, а апостолот Павле два пати: во Рим 8,15 и Гал 4,6. Робовите и просјациите не смееле да го користат овој збор кога се обраќале на главата на семејството.

Ава (Ива)- град, најверојатно во сирискиот дел на асирското царство. Околу 722 г.пр.И.Х. неговите жители се преселени во Самарија (4 Цар 17,24.31).

Авадон - на грчки Аполион, ангел на бездната (Откр 9,11), се претпоставува дека се однесува на Сатаната.

Авакум- преградка - еден од малите пророци, (наречени така по дванаесетте кратки пророчки книги). Многу малку се знае за него, освен податокот дека најверојатно бил музичар во Храмот, околу 600 г.пр.И.Х.

Авакумова книга - Книга од Стариот Завет. Била напишана со цел да им пружи надеж и охрабрување на Евреите, кога тие биле опкружени од непријателите.

Авана (Амана)-една од главните реки во Дамаск, ја споменува Неемија (4 Цар 5,12). Наречена е и Златна Река. Најверојатно станува збор за реката која денес се нарекува Барада.

Август - возвишен, една од титулите на римскиот цар Гај Октавијан. Владеел од 27 г.пр.И.Х. до 14 г.по И.Х. За време на неговото владеење се родил Исус; била состојба на општ мир, па затоа бил славен како спасител на светот (Лк 2,1).

Авдемелех - Етиопјанин, дворјанин на дворот на царот Седекија, го спасил пророкот Еремиј од јамата во која бил фрлен.

Авденаго- еден од тројцата другари на Даниил, во случката опишана во Дан 1, 7; 3: кога Вавилон го поразил Јудиното царство, тие биле фрлени во вжештена печка, зашто одбиле да се поклонат пред златниот кип на вавилонскиот цар Навуходоносор. Но биле спасени од Бога.

Авдиј- слуга на Јахве - еден од малите пророци, современик на Еремија и Езекиил. Од Светото Писмо не дознаваме ништо за неговиот живот и работата.

Авдиева книга-од Стариот Завет, напишана во 5 в.пр.И.Х. Содржи 21 стих. Ги напаѓа Едомците и го претскажува нивното разорнување и казнување. Го предвидува и обновувањето на Израел и неговата финална победа.

Авдон - *услужен* 1) лично име на еден од судиите (Суд 12,33); 2) град на подрачјето на Асировото племе.

Авел - *суета, минливост* - 1) вториот син на Адам и Ева. Го убил неговиот брат Каин, зашто на Бог му биле помили жртвите што тој ги принесувал, од оние на брат му (1 Мој 4). Апостолот Павле тоа го припишува на Авеловата вера (Евр 11,4). Во Новиот Завет се споменува како еден од Старозаветните праведници (Евр 11; Мт 23,25; Лк 11,50-51). 2) „поток“, дел од називите на повеќе места, на пример, Авел-Кераним.

Авенир - *татко на светлината* - внук на Саул и главен командант на неговата војска. По смртта на Саул се спријателил со Давид, но бил погубен од командантот на Давидовата војска, Јоав, како одмазда за братот на Јоав што тој, пак, претходно го убил. Давид многу тагувал по него како за голем човек и војсководец.

Авеса (Амесја, Амес) - „*татко на даровите*“, Јоавов брат и син на Давидовата сестра Сарвија (Лт 2,16); верен Давидов војсководач; го убил Авенир заради освета и затоа Давид го проколнал (2 Цар 3,28-30).

Авесалом - *таткото е миротретиот син на Давид и негов миленик*. Сковал завера против својот татко и за малку ќе го победиел во битка што ја превзел против него. Додека бегал, косата му се заплеткала во гранките на дрвја-

та и потоа бил убиен од Јоав. Иако се кренал против него, сепак татко му Давид многу жалел и плачел по него (2 Цар 15-19).

Авив - *првиот месец во еврејскиот календар*, кој одговара на делови од месеците март и април. Покасно бил наречен нисан. Понекогаш е синоним за пролет.

Авигеја - *мојот татко е радост, или мојот татко се радува* - Една од жените на Давид и бивша жена на Навал, богат земјопоседник. Му го родила на Давид синот Хилеав (2 Цар 25; 2 Цар 3,3).

Авија - *Господ е мојот татко* - 1) Јудејски цар, кој владеел во периодот од 916 г. до 914 г.пр.И.Х. (3 Цар 15,7), го победил израелскиот цар Еровоам; 2) вториот син на пророкот Самуил, кој со својот брат Јоел бил судија во Вирсавија (1 Цар 8,2); 3) жената на царот Ахаз и мајка на Езекиил (2 Лт 29,1); 4) поглавар од свештенички род на кој му припаѓал и Захарија, таткото на Јован Крстител (Лк 1,5).

Авијатар - *татко на возвишеноста* - син на Авимелех, свештеник во времето на царот Саул и четвртиот по ред првосвештеник од домот на Илија. Бил назначен за сослужител со првосвештеникот Садок во времето на зацарувањето на Давид, (2 Цар 8,17). Но после смртта на Давид бил замешан во заверата со која се сакало Адониј да го превземе престолот од Соломон, па затоа бил протеран. Садок бил од домот на Елеа-

зар, па затоа свештенството повторно преминало во домот на Арон (1 Цар 22,20; 2 Цар 8,17; 15,24; 3 Цар 1-2).

Авимелех - син на богот Мелех
1) Владетел на еден од палестинските градови. Авраам, бидејќи се плашел за својот живот, се правел пред него дека Сара му е сестра. Авимелех посакал да ја земе за жена, но Бог го спречил откривајќи му ја вистината (1 Мој 20,26). После тоа склопил спогодба со Авраам и Лот (1 Мој 21,22-34); 2) син на Гедеон, кој станал крал откако ги погубил сите свои браќа, оставајќи во живот еден полубрат (Суд 9). Погинал погоден од парче воденички камен што го фрлила некоја жена од една кула на опседнатиот град, каде се воделе борбите; 3) „братот е цар“, свештеник во Номва, кој му дал на Давид осветени лебови, додека тој бегал од Саул. Затоа Саул го убил заедно со целиот негов род, се спасил само син му Авијатар.

Авирон- таткото е возвишен, 1) учесник во бунтот на Кораховата чета (4 Мој 16,1, Пс 106,17); 2) Хиелов син (1 Лт 16,34).

Ависага - Сунамка, што го негувала царот Давид во неговата старост (3 Цар 1,3),а после неговата смрт станала жена на Адонија.

Авиуд - Тој е таткото, еден од синовите на Арон (2 Мој 6,23), кој заедно со своите три брата бил поставен за свештеник; немал

деца. Бог го казнил со смрт заради обредниот престап (3 Мој 10, 1-3).

Аврам - или Авраам-Татко на мноштво народи; прататко на еврејскиот народ; прв од трите патријарси. Живеел во Ур Халдејски некаде помеѓу 1900 и 1300 г.пр. И.Х. По повикот од Бога, го напуштил родното место и тргнал да бара земја погодна во неа да му служи на Бога. Патувал низ пустини, заедно со своето семејство, стадата овци и другиот добиток што го имал. Се настанил во Ханаан, каде Бог му се јавил и му ветил дека ќе стане татко на голем народ, Израел (1 Мој 17,5; Јн 8,39), и дека преку него ќе бидат благословени идните генерации. Оттогаш Бог му го променил името Аврам во Авраам. Бил непоколеблив во својата вера, тоа го докажал со подготвеноста да Му го жртвува на Бог својот единствен и во поодмината старост добиен син Исак. Но Бог го спречил. Во Новиот Завет се напоменува дека Христос е поголем од Аврам (Јн 8,52-58). А Исус самиот често ги опоменувал Евреите на нивното потекло од Аврам. Се споменува и како, татко на Израел (Ис 51,2; Мт 3,9), како оној што примил ветување од Бога (Лк 1,55.73), пример за вера (Рим 4,3; Гал 3,9), „Божји пријател“ (2 Мој 41,8; Јак 2,23).

Аврамова прегратка - Евреите си замислувале дека во рајот ќе бидат пречекани од Аврам, Исак и Јаков, и дека ќе почиваат во Аврамовата прегратка (Лк 16,22).

Автентичност - в. Вулгата.

Агав - христијански пророк од Јудеја (Дан 11,28; 21,10).

Агар - амалечки (амалекиски) крал, чиј живот го поштедил Саул, но Самуил го исекол на парчиња (1 Цар 15). Вообичаена титула на амалекиските кралеви (1 Цар 15,8).

Агаве - в. љубов

Агара - бегство - слугинката на Сара. Таа, не можејќи да има деца, помислила дека нема да се оствари Божјото ветување дека од Аврам ќе настане голем народ, и му ја отстапила Агара на својот сопруг Аврам да му роди дете. Агара забременила и побегнала во пустината заради лошото однесување на Сара со неа. Но ѝ се јавил ангел и ѝ рекол да се врати назад и дека синот нејзин Исмаил ќе биде родоначелник на цел народ. Исмаил имал 15 години кога се родил Исак, синот на Сара и Аврам. Повторно била протерана во пустината, каде повторно ѝ се јавил ангел и ѝ покажал извор со вода. Во НЗ приказната за Агара се објаснува алегориски, во смисол дека спасувањето е поврзано со гора-та Синај. Апостолот Павле објаснува дека како што по Божја заповед Агара требало да се оддалечи од домот на Аврам, така и Јудејците, кои сакаат да останат само под јармот на Законот, не можат да бидат учесници во наследството на Месијата. Не е Законот тој што ги

прави луѓето слободни и наследници на Божјото царство, туку Евангелието. Агарјани или Агарени се денешните Исмаилци или Арапи.

Агарјани - *напредно племе на исток од Галад* (1 Лт 5,10). Се спомнува во асирските и некои други записи.

Ареј - *роден на празник*, прв од малите пророци после вавилонското ропство. Се вратил заедно со Евреите од Вавилон во Ерусалим и ги поттикнувал да ги поддржуваат Зоровавел и Исус, синот на Јоседек, во обновувањето на храмот.

Аграфа - в. канон.

Агрипа - 1) Ирод Агрипа Први, внук на Ирод Големитот и владетел на Јудеја и Дамарија. Наредил да се погуби Јаков, братот на Јован, а Петар да се затвори. Умрел 44 г. (Дан12,1; 3,23); 2) Ирод Агрипа II, последниот владетел од семејството на Ирод Големитот, од 27-100 г. После падот на Ерусалим, околу 70 г. се преселил во Рим и таму умрел; в. Ирод.

Агур - автор на дел од Изреките (Изр 30,1-15), од Маса.

Ад - в. Пекол.

Ада - 1) жена на Ламех (1 Мој4,19); 2) жена на Исав (1 Мој36,2).

Адад - 1) *арамејски бог на бурата*, кај Ханаанците е наречен Ваал, чие обожување било

раширено во вториот милениум пр. И. Х. Се прикажувал со трокрака молња. Се верувало дека живее на висока планина и од таму праќа дожд на земјата. 2) син на Исмаил (1 Дн1,30); 3) Едомски цар, во времето на Гидеон. Главен град му бил Фогор (1 Мој36,39); 4) едомски кнез, кој избегал во Египет, кога Јоав му запретил и се борел против Соломон, за да ја ослободи својата земја (1 Цар 11,14-22).

Адам - човек, земјен; од црвена почва - првиот човек на земјата, родоначалник на човечкиот род (Дан17,26). Бог го создал од земјен прав, му вдахнал живот и го оживел. Според СП гревот во светот дојде преку Адам. Живеел во Божјото присуство, во Рајот, но не ја послушал наредбата од Бога и каснал од плодот од забранетото дрво. Заради тоа бил истеран од рајот. Според апостолот Павле, со својата непослушност Адам ја запечатил судбината на целото човештво. Оттогаш секој човек се раѓа со грев, далеку од присуството на Бог. Целото човештво е предодредено за грев и смрт. Сам човекот не може да ја промени таа состојба во која западнал. Тоа е т.н. *првороден грев*. Па сепак, човекот ја сноси одговорноста за своите гревови, зашто сака самиот да си господари над себе. Христос е новата надеж за грешниот човек да се врати кај Бога. Тој е „вториот Адам“ преку кого единствено грешниот човек може да се спаси, ако го признае како свој Господ и својата волја ја потчини на

Неговата (Рим5,12-21). Адам е слика на „Оној“ што ќе дојде, односно Исус Христос (Рим5,14). Преку Адам дојде смртта меѓу луѓето, а преку Христос вечниот живот (1 Кор15,22).

Адамим - црвена, крвава угорница, планински премин меѓу Ерусалим и Ерихон (ИН 15,7; 18,17); името го носи заради црвеникавата почва; местото на кое се случил настанот со милостивиот Самарјанин.

Адар - дванаесетти месец во еврејскиот календар после Вавилонското ропство. Одговара на делови од месеците февруари и март.

Адиил - наследник на Симеон (1 Лт 4,36) и свештеник (1 Лт 9,12).

Адма - град близу Гомор и Севоим (1 Мој 10,19).

Адолам - затворено место, канаански град - држава, каде Давид нашол засолниште бегачки од Саул (1 Цар 22,1).

Адонај - едно од Божјите имиња.

Адони-Седек - канаански цар на Ерусалим, водач на сојузот од петте градови, споменати во ИН 10; бил фатен и убиен од Израелците на чело со Исус Навин.

Адонивезек - според Суд 1,5-7 канаански цар кого Јудејците го осакатиле и убиле; и самиот бил многу окрутен.

Копије на еден документ на папирус од Елефантин, 416 г. пр. И. Х кој ни зборува за Адонија

Адонија - *Господ е мој господар* - четвртиот син на Давид. Сакал да го заземе престолот после смртта на татко му, и затоа Соломон го осудил на смрт (1 Цар 1-2).

Адорам - *Господ е возвишен*, бил во служба на Саул и на Давид, убиен од побунетите Израелци, кога сакал да им ја соопшти Роавомовата наредба (3 Цар 5,28; 12,18).

Адрамитија - пристаниште во Мизија, Мала Азија.

Адрија - море по кое по силна бура пловел коработ на апостолот Павле, на патот за Рим, каде одел заради неговото судење. Се однесува на дел од Средоземното Море меѓу Крит, Малта и Сицилија (Дан 27,27).

Азаил - *Бог гледа* - дворјанин во домот на Дамаск, кој станал цар на Сирија околу 844 до 804 г. пр.И.Х., по убиството на Бен Адад II. Цело време владеел над двете царства: Северното и Јужното (2 Цар 8,7-15). Амос про-

рекнал дека неговото владеење ќе се прекине.

Азарија - *Јахве помогна*, распространето име во СЗ; в. Озија.

Алај - место во Асирија, каде биле заробени Израелците, откако Асирците завладеале со Самарија во 722 г. пр.И.Х. (4 Цар 17,6).

Азек (Азел) - јудејски град (Ер34,7).

Азија - во Библијата означува различни поими: 1) царството на Селеуците; 2) римска провинција во западниот дел на Мала Азија. Била позната по ткајачкиот и бојацискиот занает. Некои нејзини градови, како Ефес, одиграле значајна улога во историјата на раната Црква; 3) само крајбрежните подрачја на Мала Азија (Дан 2,9).

Азик (Азек) - утврден Јудин град, близу до пограничниот град Лахиш. Тие биле единствените две тврдини што преостанале во времето кога Евреите под водство на царот Седекија се бореле против Вавилон (Ер 34,7).

Азот (Ашдод) - Аканитски, на 7 км од денешната истоимена населба; од 12в. пр.И.Х. филистејски град-држава на важниот каравански пат (ИН 15,46; Дан 8,40), светилиште на богот Дагон (1 Цар 26,6). Азарија ги срушил неговите сидини (4 Цар 26,6). Во 711 г. пр. И.Х. бил завземен од Саргон (Ис 20,1). Според еден извештај на Херодот, градот бил под опсада

на фараонот Псаметих, во текот на 29 години, од приближно 620 г.пр.И.Х.; бил срушен од Макавејците и повторно подигнат од Римјаните. Се споменива и во НЗ (Дап 8,40).

Аин - *извор или око*, град на подрачјето што припаѓало на Симеоновото (ИН 19,7) и на Јудиното (ИН 15,32) племе. Во формата ЕН се појавува во називите на многу места.

Акаба - Акабски залив - северниот раков од Црвеното Море, во неговиот горен дел Соломон изградил пристаниште (1 Цар 9,26).

Акарон - најстариот од петте значајни филистејски градови на границата со Јудеја. Во него се обожувало божеството Ваал Зевув. Честопати го заземале и припадниците на Дановото племе и на Филистејците. После разурнувањето на Ерусалим во 70 г. во него се населиле многу од Евреите кои останале без своите домови (ИН 13,3; 1 Цар 6,17).

Акедама - *крвна нива* на арамејски - назив за нивата што свештениците ја купиле за триесетте сребреници што Јуда ги беше добил за предавството на Исус, за да послужи како *гробница за странци*, односно за Евреите кои умреле во Ерусалим, а не биле негови граѓани (Мт 27,8; Дап 1,18-19). Позната е и како *нива на грнчарот*, бидејќи местото било богато со глина. Најверојатно се наоѓала на јужната страна од долината Хином.

Акила - еден од првите христијани во Коринт, ткајач на шатори, христијански учител и пријател на апостолот Павле (Дап 18,1-3).

Акравин - планински премин во јужниот дел на Мртвото Море (4 Мој 34,4).

Акрида - одреден вид на скакулци на исток, кои и денес ги јадат сиромашните (Мт 3,4; Мк 1,6). Нив ги јадел и Јован Крстител во пустината. (Во некои преводи се наведува и „растение“ наместо скакулец).

Акропол - горен град, тврдина или замок во грчките населби, особено тврдината во Атина, каде било сместено богатството.

Акхор - средоземен град што Израелците не успеале да го освојат, но му се припишувал на наследството на Асир (Суд 1,31).

Алабастер - бел или затемнет минерал што изгледа како мермер; се користел за изработка на садови за домаќинствата и за лампи (Лк 7,37).

Алај - место во Асирија, каде биле заробени Израелците, откако Асирците завладеале со Самарија во 722 г.пр.И.Х. (4 Цар 17,6).

Аламот - *девојки* - музички израз со нејасно значење, можеби укажува на сопрански гласови (Пс 46, наслов).

Алгум - најверојатно црвено сандалово дрво (2 Дн 2,8).

Алегориско објаснување на Библијата - објаснување на некој библиски текст со барање на подлабоко значење од она што непосредно се изразува. Со такво објаснување на текстот му се дава современо значење.

Александар Македонски - бранител од луѓето, оснивач на царството на античките Македонци; во СЗ се споменува само во девтероканонските книги, односно во 1 Мак 1,1-9; но има некои навестувања за него и во Летописите.

Александрија - на арапски *Искендерије*, град во Египет на брегот на Средоземното Море, чиј основач е Александар Македонски. Бил центар на грчката култура, а останал познат по својата библиотека и светилникот. Во овој град била колонијата од Евреи, кои зборувале грчки. За нив СЗ е преведен на грчки. Тоа е т.н. превод на Седумдесетмината, односно на латински Септуагинта (од секое племе биле земени по 6 преведувачи). Преводот бил општоприфатен, па се цитира и кај писателите на новозаветните книги. Апостолот Павле еднаш патувал со брод кој превезувал жито од Александрија за Рим (Дал 27,6). Александрија била родно место на Аполон, еден од значајните учители на раната Црква.

Алилуја - *славете го Господа* на еврејски - Древен восклик на пофалба, особено често се среќава во Псалмите.

Алоја - дрога со пријатен мирис, направена од сокот на истоименото индиско дрво. Го спречувала распаѓањето, затоа помешана со смирна се користела во подготовките за погреб.

Алфа - прва буква на грчкиот алфабет. Во Светото Писмо заедно со последната буква од грчкиот алфабет, омега, го означуваат Бог како почеток и крај на сè (Отк 1,8; 21,6), и вечното Божјо постоење (Отк 1,8). Така се нарекува и прославениот Христос во книгата на Откровението.

Алфеј - 1) татко на митникот Леви (Мк 2,14); татко на Јаков (Мк 3,18; Дал 1,13).

Амајлии - молитвени записи на пергамент (Мт 23,5). За време на молитва, Евреите со каиши прицврстувале мали кутии со четири текста од СП, на челото и на левата рака. Во новозаветното време многу побожни луѓе ги носеле преку цел ден; в. Тефилим.

Амалиќани - потомци на Амалик, внукот на Исав, древно номадско племе. Се додека Давид не ги поразил, со векови биле непријатели на Израел (1 Цар 27,9).

Аман - бездушник опишан во книгата на Естира, претседател на владата и миленик на царот Ксеркс; Ги прогонувал Евреите и ковал завера на полно да ги уништи, но бил обесен на бесилката што ја подготвил за роднината на Естира Мардохеј (Ест 7).

Амарна - древниот Ахет Атон - Атонов зрак, престолнина на Аменофис 4, на источниот брег на Нил, на патот меѓу Теба и Мемфис. Во времето на Аменофис (1372-1352 г.пр.И.Х.) бил важен културен, религиозен и уметнички центар. Во него се пронајдени во 1888 г. писма и натписи на акадски јазик, пишувани со клинесто писмо, многу значајни за расветлувањето на културата и историјата на Ханаан.

Едно од Писмата на Амарна, таблица со клинесто писмо пронајдени во 1887 на кои е опишана социјално-политичката состојба во Ханаан во периодот пред освојувањето од страна на Евреите

Амарфал - вавилонски цар, го нападнал Содом и соседите, подоцна е поразен од Аврам (1 Мој 14,1).

Амасиј - се обврза Јахве, крал на јужното Јудино царство (797-779 г.пр.И.Х.), ослободил излез кон море со победата над Идумејците. Кога за својот син ја побарал за жена ќерката на израелскиот

цар Јоас, заради наследното право на северното кралство, овој го поразил и заробил, а Ерусалим го ограбил. Амасиј побегнал во Лакиш и таму бил убиен (4 Цар 14,1-22).

Амвриј - живот - шестиот цар на Израел, владеел околу 876-869 г.пр. И.Х. Пред тоа бил војсководец и се борел против Филистејците (1 Цар 16,23-28). Престолнината Терса ја преселил на еден рид во Самарија, кој припаѓал на Семер. Во негово време Израел бил помокен од Јудеја. Го збогатил и унапредил со низа потези: ја претворил Самарија во трговски центар, воспоставил деловни односи со Фениќаните, а својот најстар син го оженил со ќерката на тирскиот цар. Царувал вкупно дванаесет години.

Амесај - 1) водач на бунтовничката војска на Авесалом (2 Цар 17,25). Поразен од Јиав, помилуван од Давид и назначен на местото од Јоав, кој потоа го убива (2 Цар 18,20); 2) човек од Ефремовото племе, го послушал пророкот Одед (2 Лт 28,9-15).

Аметист - пурпурен или виолетов скапоцен камен, вид кварц.

Амин -еврејски збор на крајот на молитвата и значењека биде така или, така ќе биде (Откр 3,14; 1 Кор 14,16; Пс 41,13; Мт 6,13). Етимолошки, означува доверба, цврстина на верата.

Аминадав - таткото се покажа дарешлив, 1) човекот кај кого бил

Ковчегот на Заветот, додека Давид не го пренел во Ерусалим (1 Цар 7,1; 2 Цар 6,3); 2) син на царот Саул, кој погинал заедно со него (1 Цар 31,2).

Амнон - најстариот син на Давид, ја силувал својата полусестра Тамара и потоа ја отфрлил. Поради тоа бил убиен од нејзиниот брат Авесалом (2 Цар 13,28).

Амон - извежбан вешт, цар на Јудиното царство (639-638 г. пр. И. Х.), го убиле неговите слуги (4 Цар 21,19-26); 2) сокриен, божество на градот Теба и бог на египетското царство; единствено египетско божество што се споменува во СЗ (Ер 46,25).

Амонци - потомци на Лот, внукот на Аврам. Биле огорчени непријатели на Израел. Живееле источно од Јордан и Мртвото Море. Саул ги поразил, а Давид им го зазел главниот град (2 Цар 11,30).

Аморејци (Аморити) - Старо племе кое живеело најпрво во Вавилон, но оттаму ги истерале Хетитите. Пред израелското освојување, се населиле во планините во Канаан (1 Мој 15,16).

Амос - скратено од Амасија - носел Јахве еден од малите пророци, кој живеел во Јудеја, Јужното царство, меѓу 800 и 700 г. пр. И. Х. Бил пастир и љубител на природата. Бог го испратил во Северното царство, Израел, да зборува за злото на неговите владетели. Ја претскажал казната

што им претстоела и ги убедува дека ќе ја избегнат ако поверуваат во Божјата милост и правда (Амос 3).

Амосова книга - книга од СЗ, напишана како долга пророчка песна и содржи многу описи на селскиот начин на живеење. Приказна за селанецот-пророк.

Амрам - „народот е возвишен“, според 2 Мој 6,20 таткото на Мојсеј и Арон.

Амрафел - Крал на Шинеар (Вавилон), кого го поразил Аврам.

Амфипол - град заобиколен со карпа, трговски центар на римскиот пат Виа Игнација, на северниот брег на Егејското Море. Престолнина на Античка Македонија. Апостол Павле поминал низ него, одејќи за Солун.

Ана - се смилува Јахве - 1) саканата сопруга на Елкана од Ефремовото племе. Долго време немала деца и го молела Бог да ѝ даде син кого би Му го посветила Нему. После тоа го родила Самуил и од благодарност кон Бог кога имал три години, го предала на Илија, свештеник во храмот во Силом (1 Цар 1); 2) Ана пророчица, заедно со Симеон го признава Исус Христос за спасител на светот (Лк 2,36-38); 3) Ана првосвештеникот - садукееј, лукав суетен старец, кој управувал со Евреите од 7 до 15г. Прокураторот Валеријан Грат го отстранил од владеачката положба во Синедрионот заедно со неговите

наследници, некаде околу 15-26 г. На негово место дошол Јосиф Кајафа, негов зет. Стражарите му го довеле нему Исус, а тој по испрашувањето го пратил кај Кајафа (Јов 18,12-13).

Ананија - грчки облик на еврејското лично име Хананија - милосрден е Јахве. 1) член на првата христијанска заедница во Ерусалим, кој заедно со жена си Сапфира сокрил дел од сумата од продаденото земјиште и затоа умрел (Дап 5,1-10); 2) Христијанин од Дамаск кој го лечел и негувал ослепениот Павле, а потоа и го крстил (Дап 9,10-19; 22,12-16). 3) првосвештеникот (околу 47-59 г.) кој ја водел истрагата против Павле во Ерусалим и го обвинил пред управителот Феликс (Дап 24,1-9). Бил убиен од противниците на Рим, на почетокот на римската војна во 66 г.

Анатема - проклетство (1 Кор 16,22), грчки збор користен при преводот на Септуагинтата. Зборот се користи и како израз за проклетство надвор од Јудаизмот.

Анатот - град во Венијаминовото наследство, доделен на левитите (ИН 21,18; 1 Лт 6,45). Во него бил изгнан Авијатар (3 Цар 2,26); родно место на Еремија (Ер 1,1; 11,21; 32,7). Повторно бил населен после вавилонското ропство.

Ангел чувар - в. ангел.

Андреј - мажествен, еден од дванаесетте апостоли, брат на Петар

(Јн1,40-44), потекнува од Вирсавија. Исус го повикал најпрво него. Се споменува во Мк 13,3 и Дап 1,13. според преданијата делувал на Балканот и во Јужна Русија и бил мачен.

Андроник - победник на мажите, 1) пагански владетел, по негова наредба бил убиен свештеникот Онија III и затоа по наредба на Антиох, Елифан бил убиен; 2) еден од првите христијани и заточеник на кого апостолот Павле му испраќа поздрави во 1 Мој 22,11, а последен пат се среќаваат во последната новозаветна книга - Откровението, 22 глава. Бројот на ангелите според СП е огромен, но не е потенцирано колку точно изнесува.

Антихрист - директниот Христов противник, според Павле син на пропаста; во Посланијата на Јован се зборува за него, а најјасно го опишува Јован во Откр., посебно во 13. Глава. Таму е опишан како звер кој ќе се појави на крајот од светското време и ќе оформи светско царство и со Сотоната и лажните пророци ќе создаде пеколно тројство, кое Христос конечно ќе го совлада (Откр19,11-20). в. фавол.

Антилегомена - в. канон.

Антиливан - гора што се протега паралелно со Либан, чиј најјужен и највисок дел е Хермон. Во СЗ за поедини негови делови се користат различни имиња.

Антиохија - 1) главен град на Сир-

ија, основан околу 300 г. пр. И.Х.; третиот по големина град во Римското царство, во новозаветно време. Бил сместен на левиот брег на реката Оронт, околу 45 км од Средоземниот брег. Станал центар на христијанството после разурнувањето на Ерусалим во 70 г. Таму првпат следбениците на Христос се наречени христијани; таму Павле, Петар и Варнава проповедале (Дап 13,1-2); во Антиохија е одржан апостолски собор во 49г. (Дап 15). Зачуван е до денешно време како мало село; 2) Антиохија Писидиска, пограничен град меѓу Фригија и Писидија.

Антипатер - таткова слика и прилика, таткото на Ирод Велики, владеел речиси со цела Палестина, околу 55-43 г. пр.И.Х.; в.Ирод.

Антипатрида - в. Афек.

Антисемитизам - в. Евреи.

Антонија - прв пат се споменува Нем 2,8; тврдина на плоштадот на храмот, во текот на историјата обновувана и преуредувана; во новозаветно време римските војници го надгледувала храмскиот плоштад (Дап 21,31-36; 22,24).

Анхус - Гетски кнез, му дал засолниште на Давид кога бегал од Саул (1 Цар 21,11-16).

Аод - Израелец, војувал против Моавците, со левата рака го убил моавскиот цар Еглон во неговиот дом (Суд 3).

Апокалипса - Книгата на Откровението на апостолот Јован, последна книга, со која звршува НЗ; во неа се дава визија за иднината на светот и Црквата и за повторното доаѓање на Христос. Насанала најверојатно околу 95 г. на островот Патмос, каде Јован бил во прогонство заради верата.

Апокалиптична литература - книгите на пророците Даниил, Езекиил, Захарија и др. во СЗ и особено Откровението на Јован во НЗ, книги со пророчка содржина, која имала за цел да им пружи утеха и надеж на верните и, поглед во иднината. Книгите со ваква содржина биле најпопуларни од 2 в. пр.И.Х. до 1 в.

Апокрифи - книги од различно потекло, кои говорат за разни библиски теми, а не се наоѓаат во канонот на библиските книги од СЗ и НЗ. Православната, католичката и протестантските цркви немаат идентичен канон.

Аполон - скратен облик од Аполониј - оној кој му припаѓа на Аполон, образован Евреин од Александрија, еден од првите христијански мисионери, со голем углед во Коринт (1 Кор 16,12; Дап 18,24-28,19,1). Најверојатно ученик на Јован Крстител (Дап 18,25); неговата понатамошна судбина не е позната.

Аполонија - град низ кој поминале апостолот Павле и Сила, на пат за Солун (Дап 17,1).

Апостол - назив за секој од два-

наесетте ученици кои Христос ги избрал да ја шират Неговата наука. По отпаѓањето на Јуда, на негово место е избран Матиј (Дал 1,26), а по обраќањето на Павле во христијанство, поради неговата целокупна мисионерска работа и тој се смета еднаков со Дванаесетте. По Воскреснувањето нивниот број рапидно пораснал, зашто уште додека бил жив Христос одбрал 70, одн. 72 т.н. апостоли. Народните преданија зборуваат дека некои од нив основале цркви на различни краеве од тогаш познатиот свет; сите, освен апостолот Јован умреле со маченичка смрт.

Апостолски оци (татковци) - од 17 в. заедничко име за христијанската книжевност настаната по апостолското време, а чии автори сè уште имале лични врски со апостолите. Тоа се: Климент Римски, Игнатиј, Поликарп итн. Тука спаѓаат посланија, извештаи за мачеништво, проповеди, црквени прописи, апологетика, поучни списи итн.

Апостолски собор - средба на апостолите и старешините христијани во Ерусалим, околу 49 г. (51 г.), опишана во Дал 1,26. Се состанале претставниците од паганските заедници и оние кои произлегле од Евреите. Донесени се некои важни заклучоци и прописи, на пр. христијаните кои потекнуваат од паганите да не се придржуваат кон еврејските обичаи.

Апостолски упатства-в. Дидахи.

Арабија - азиски полуостров, прататковина на Семитите кои од таму продираше и ги населувале областите околу Средоземјето; в. Плодна Полумесечина. Во СЗ денешните жители на А.П. се нарекуваат Исмаилци (1 Мој 25,12), Јектанци (1 Мој 10,26) и Хетурити (1 Мој 25,1). Во СЗ Арапи се нарекуваат номадите, припадници на племињата од сириско-арапската пустина и езерото Негев (2 Лт 17,11; Из 21,13, Ер25,24). Уште од многу рани времиња се појавуваат како учесници во караванската трговија со Соломон. Биле непријателски расположени кон Израел (2 Лт 21,16). Во подоцните книги од СЗ се споменуваат како жители на персиската покраина Арабија, соседи на Јудеја (Неем 4,1). Подоцна основале свое царство.

Арад - 1) тврдина од времето на Соломон, денес рушевини на 30 км од Вирсаида; 2) пештерски извор (Суд 7); во него Гедеон пред да ги нападне Мидјаните по Божји совет ги одбрал луѓето за борба според тоа како пиеле вода: ги земал тие што локале вода со јазикот како куче или пак пиеле коленичејќи.

Арам - внук на Ное и син на Сим, од кого потекнуваат Арамејците (1 Мој10,22).

Арамејски - семитски јазик, сроден на еврејскиот; по пропаста на арамејската држава станал трговски и дипломатски јазик, а со тек на време и службен јазик за целиот Блиски Исток. По

враќањето од вавилонското ропство, па сè до новозаветниот период, народен јазик во Палестина; мајчин јазик на Христос. Дел од СЗ е напишан на Арамејски - делови од книгите на Ездра и Летописите; а НЗ содржи арамејски зборови - во Мт 5,41; 7,34; 14,36; 15,34; 1 Кор 16,22. Со ширењето на исламот во 8.в. арапскиот јазик наполно го истиснува. Денес на арамејски се зборува во некои села во Ирак и Сирија.

Арамејци - семитска етничка група меѓу Сирија и Еуфрат; потомци на Арам, внукот на Ное. Асирците ја уништиле нивната независност, но тие и понатаму имале многу големо влијание во Асирското царство. в. арамејски.

Аран - 1) брат на Авраам, син на Тара; умрел во Ур, а неговиот син Лот доспеал во Ханаан со Аврам (1 Мој 11,26-32). 2) град во Ханаан каде починал Тара, раскрсница на значајни каравански патишта и средиште на обожувањето на месечината (1 Мој 11,32).

Арарат - планина на денешната граница меѓу Турција и Ерменија. постојат две планини: Мал и Голем Арарат. Дел од водите на Арарат се сливаат во Еуфрат. Според 1 Мој 8,4 таму застанал коработ на Ное.

Арвад - Фен. гради остров на сирискиот брег (1 Мој 10,18, Ез 27,8,11).

Ареопол - Аресов рид, се наоѓа

северозападно од Акропол во Атина; таму во древните времиња заседавало судското собрание, а апостолот Павле го одржал говорот за непознатиот Бог (Дал 17,19,22).

Арета - ковач име на некои наватејски цареви.

Арива - сув, изгорен долина, меѓу Тиверијадското Езеро и заливот Акаба (Црвено Море). Денес под тоа име се подразбира јужната област од Мртвото Море до заливот Акаба (ИН 18,18,19).

Ариматеја - јудејски град, познат како родно место на богатиот Јосиф од Ариматеја, кој го погребал Христовото тело (Мк 15,43; Јв 19,38). в. Рама.

Аристарх - најдобар владетел, еден од првите христијани, од Солун (Дал 20,4), соработник на апостолот Павле (Дал 19,29) и придружник во затворот (Флм 23).

Аристеј - одличен владетел според преданијата царски службеник, кој околу 250 г.пр.И.Х. ги довел од Ерусалим во Александрија 72-цата преведувачи на СЗ. Тие наводно во рок од 72 дена, секој поединечно направиле идентични преводи; в. Септуагинта.

Аркад - главен град на истоименото царство во северното Вавилонско царство, во времето на царот Саргон 1, околу 2350 г.пр.И.Х. Разорен од Гутејците во

2190 г.пр.И.Х. Се уште не е ископан.

Армагедон - Мегидонски рид, околу 35 км западно од Јордан. Мегидо бил град во Палестина каде се одиграле две битки (Суд 4,12-24; 4 Цар 23,29); Во Откр 16,16 така е именувано местото каде ќе се одржи финалната битка со Божјите непријатели.

Арнон - притока на Мртвото Море и граница меѓу Моавците и Аморејците (4 Мој 21,13); јужната граница на земјата освоена од Израелците (Суд 11,13).

Арон - или Аарон, еврејско име со непознато значење; брат на Мојсеј и негов помошник при излегувањето од Египет на израелскиот народ (2 Мој), припадник на левитското племе; свештеник, прататко на „синовите Аронови“, важно свештеничко племе.

Артаксеркс - вториот син на Ксеркс и персиски цар (465-424 г. пр. И.Х.)

Артасаста (Артаксеркс) - персиски цар, во чие време делувале Неемија и Ездра (Неем 5,14). Најверојатно истата личност со Артаксеркс I (464-424 г. пр. И.Х.)

Артемида - грчка божица на плодноста, се обожувала во Ефес. Нејзиниот храм се сметал за светско чудо и во него бил кипот кој наводно паднал од небото. Оние што произведувале набожни предмети поврзани со

Артемида се побуниле против апостолот Павле (Дап 19,23-40).

Архангел - ангел со висока положба. Во НЗ единствено во Јуда 9 се споменува заедно со лично име - архангел Михаил, припадник на ангелската хиерархија. Во некои од девтероканонските книги се спомнуваат Рафаил и Уриил, в. ангел.

Архелај - в. Херод

Археологија - наука за минатото, се базира на сочуваниите материјални остатоци. Го потврдила постоенето на голем дел од местата и племињата споменати во Библијата.

Архип - верен во службата Божја, придружник на апостолот Павле (Флм 1,2), веројатно синот на Филимон и Апфија.

Ас - в.пари.

Аса - скратено од Асахел, *направил Бог*, цар на јужното јудејско царство (914-874 г.пр.И.Х.), (3 Цар 15,9-24). Се борел против идолопоклонството и обредното блудство. Склучил сојуз со Дамаск, под притисок на северното царство (2 Лт 16,7).

Асаф - собирач, левит, диригент на Давидовиот хор и удирач на кимвали. Најверојатно е автор на неколку од псалмите, најверојатно 50 и 73-83.

Асвир - персискиот цар Ксеркс I (486-464 г.).

Асенета - посветена на божицата *Нета* 1) ќерка на Петефри (1 Мој 41,45,50); 2) жена на Јосиф и мајка на Манасија и Ефрем.

Асир - среќен, блажен, осмиот син на Јаков, мајка му била Зелфа, слугинката на Лија (1 Мој 30,12-13). Прататко на едно од израелските племиња, кое живеело на средоземниот брег (ИИ19,24-30). Подоцнежната историја на племето не е позната. Од него потекнува пророчицата Ана (Лк2,36).

Асирија (Ашур) - дел од Месопотамија, древно царство на бреговите на горниот тек на Тигар. Асирците го победиле Северното еврејско царство во 721 г.пр.И.Х., ја освоиле Самарија и го држеле народот во ропство сè до победата на Вавилон (2 Цар7) и нивното освојување на Ерусалим во 586 г.пр.И.Х., кога Евреите биле одведени во вавилонското ропство - сè до 536 г. пр. И.Х.

Аскалон - еден од петте главни филистејски градови (Суд 14,19), пристаниште; се споменува веќе во 19 в.пр.И.Х. Еврејските пророци често му претеле со осуда (Ам 1,8; Ер 25,20; 47,5,7). Во времето на хеленизмот непријателски расположен кон Евреите. Веројатно родно место на Ирод Велики.

Аскеза - в. етика.

Аскеназ - внук на Јафет (1 Мој 10,3). Од средниот век аскенашки Евреи се нарекувале оние

од Германија и Полска, со посебно наречје - т.н. Јидиш.

Асос - морско пристаниште во северозападна Мала Азија. Апостолот Павле поминал низ него (Дал 20,13), при едно од своите мисионерски патувања.

Аспида - измислено суштество полупетел-полузмија, кое убивало со поглед (Ис 11,8; Мт 3,7; Рим 3,13).

Астар - места на *Астарта*, хананска престолнина (5 Мој 1,4).

Астарта - хананска и феникијанска божица, жена на Ваал; нејзиниот кип се обожувал во одредени периоди во Ерусалим (3 Цар 15,3), во Израел (3 Цар 16,33), во храмот на Ваал во Самарија (4 Цар 10,25), а дури и во храмот на Јахве во Ерусалим (4 Цар 21,3,7). Наредбите и законите од 5 Мој 7,5;12,3;16,21, се однесуваат на отстранувањето на нејзините обележја меѓу Евреите. Вообичаено се споменува заедно со Ваал.

Астијага - последниот цар на мидијското царство, кој бил поразен од неговиот заменик Кир, околу 550 г.пр.И.Х.

Астина (Јашти) - кралицата на Ксеркс I, се споменува во книгата на Естира.

Астролози - древни набљудувачи на небото; ги проучувале движењата на небеските тела со цел да го откријат нивното вли-

јание врз животот на луѓето. Нивните проучувања водат потекло од вавилонските гатачи. Нивните проучувања го овозможиле развојот на денешната наука астрономија.

Асуан - в. Севан.

Асур (Ашур) - главен бог на Асирците и назив на нивната прва престолнина (Ездра 4,2).

Асурбанипал - цар на новото асирско царство (668-626 г.пр. И.Х.).

Асхан - „копча за нога“, ќерката на Халев, што тој му ја дал на брата си Готонил за жена (ИН 15,16-19; Суд 1,11-15).

Аталија - лично име на повеќе личности од СЗ, на пр: кнегињата од Сев.изр.царство (4 Цар 8,18); ќерката на Ахав и Езавела; жената на Јорам итн.

Атина - грчки град што го посетил апостолот Павле (Дал 17,15-34) на второто мисионерско патување; древно средиште на уметноста и образованието, познат по воената сила и колониите.

Афек - корито на потокот, назив на некои канаански градови, најпознат е пристаништето северно од Кармел. Израелците никогаш не го освоиле (Суд 1,31).

Ахав - цар на Обединетото израелско царство, (875-854 г.пр.И.Х.), успешен политичар, чие владеење било време на бла-

госостојба; но се оженил со Езавела, ќерката на сидонскиот цар, па и тој почнал да му се поклонуваша на Ваал; напаѓан од пророците зашто отстапил од еврејската вера.

Ахаз - Јахве зафатил, цар на Јужното Јудино царство (763-721 г.пр.И.Х.), не се приклучил на сојузот со Северното израелско царство и Сирија против Асирија, земјата ја довел во тешка состојба. За да ја избегне пропаста, го повикува царот на Асирија Теглатфеласар, со што привремено ја спасува својата земја, но ја доведува до потполно асирско влијание. Во Библијата се споменува како негативна личност, го жртвувал сповствениот син на асирскиот бог Молох (4 Цар 16).

Ахаја - во НЗ римска провинција во која бил вклучен Пелопонез и Северна Грција, јужно од Илирија, Епир и Тесалија, кои биле дел од Македонија. Главен град бил Коринт (Дал 19,21; Рим 15,26; 1 Сол 1,7-8; 1 Кор 16,15).

Ахија - брат е Јахве, лично име на повеќе личности, најважен е Ахија пророкот од Силом, кој го навестил царувањето на Еровоам (3 Цар 11,29-36), а подоцна и неговата пропаст (1 Лт 14,5-16).

Ахикам - братот се возвиши, дворски службеник, кој го заштитил Еремија за време на владеењето на Јоаким (Ер 26,24).

Ахимас - брат ми е гнев, син на свештеникот Садок, доушник на Давид за време на побуната на Авесалом (2 Цар 15,36; 17,17-21).

Ахионама - една од жените на Давид, мајка на Авесалом и Тамара (2 Цар 3,2).

Ахиор - амонски војсководец.

Ахитофел - Давидов советник, се приклучил на побуната на Авесалом против Давид, се обесил кога сфатил дека не успеал (2 Цар 17,23). Единствен опишан случај на самоубиство во СЗ.

Ахор - долина меѓу Ерусалим и Јордан.

Б

Бадем - вид дрво што расте во Палестина. Цути во текот на јануари. За Израелците било симбол на надежта. Ароновиот стап процветал во бадемови цветови (4 Мој 17,8).

Балсам - вид маслена материја со пријатен мирис добиена од одредени видови дрва. Се користи за намалување на болките, во козметиката и за балсамирање (1 Мој 37,25).

Балсам гилеадски - смола што се добива од кората на некој грмушки; се користи како лек (Ер 8,22).

Бичување - се вршело над престапници, мажи, кои немале римско државјанство (Дал 22,25). Се користеле кожни каиши, со вплетени метални предмети или коски. Вообичаено му претходело на распнувањето, а неретко завршувало со смрт (Мт 20,19; 27,26; Јв 19,1).

Благовест - радосната вест што Архангел Михаил ѝ ја соопштил на Марија, дека ќе стане мајка на Божјиот Син (Лк 1,26-28). Буквален превод на грчкиот збор „евангелион“, кој се одомаќинил кај нас и како Евангелие.

Благослов - призивање на Бог да ја излее својата милост над некого. Во прв ред го искажувал таткото. Тој бил и свештеник на домот и неговиот благослов го утврдувал домот. Еднаш изречен благослов, не се отповикува и затоа ја утврдува судбината на човекот (1 Мој 27). Посебно делотворен е благословот на родителите (1 Мој 9,25; 27,28-29). Се благословува во најразлични пригоди: При разделба или мажачка, на пример случката со Ревека (1 Мој 24,60); кога се добиваат подароци, или за нечија помош (1 Мој 9,26; 1 Цар 1,31); кога нешто се посакува, или се моли за

нешто, како примерот со Ана и Илија (1 Цар 1,17) итн. Посебна моќ има свештеничкиот благослов. Бог им заповедал на Арон и на другите свештеници да го благословуваат народот (4 Мој 6,22-27; 3 Мој 9,22-23). Тоа е т. н. Аронов благослов. После вавилонското ропство свештениците изговарале благослов секое утро и секоја вечер после принесувањето на жртва. Истото се прави и во синагогите, а само во Храмот се искажувал благослов без прекин. Христос ги благословил своите ученици (1 Кор 10,16). Највисоката Христова заповед е: „...љубете ги непријателите свои, благословувајте ги оние што ве колнат...“ (Мт 5,44).

Блаженства - стихови со кои почнува Христовата Проповед на гората (Мт 5,3-12; Лк 6,20-23).

Блуд - неморал, во преносно значење непослушност кон Бог (Осија 1,2; 3,1) и обраќање кон други богови (Откр 14,8).

Бог - име на Творецот на вселената, Господар на небото и земјата, Татко на сите нас.

Бог - кај паганите, натчовечко суштество со моќ над природата и над човекот; лик или животно за кое се сметало дека поседува божествени особини; идол (Ис 44,15).

Богобојажливи - пагани кои делумно се придржувале до Мојсеевиот Закон и учествувале во еврејското богослужење во синагогите. Не се исто со прозелитите, кои пак биле многубошци кои со обрзување според законот преминувале во јудејство и се обрзувале да се придржуваат на целиот Закон.

Божји имиња - вистинското Божје име во СЗ е JAHWE. Се користат и други имиња, од кои повеќето означуваат особини. На пример: Господ, Семоќен, Вседржател. Тие имиња делумно биле користени и од паганските народи за нивните божества, на пример: Адонај (Господ), Ел, Елохим, Елоах, Шадај. Бог се нарекува и Господ Саваот (Господ над небесните војски). Изразот Елохим може да се однесува и на повеќе богови (Суд 9,13), но главно е ознака за единиот Бог. Ретко се користел тој израз за означување на нешто божествено, на пример за духовите на мртвите (1 Цар 28,13; 2 Мој 7,1). Јахве - најчесто користено Божје име. Претставува т.н. тетраграм: четири согласки, зашто самогласки во тоа време не постоеле. Така е напишана целата Библија и во неа Божјето име е напишано како JHWH. Во 9в. Масоретите ги додале самогласките, па го измениле и овој израз. Но не ги додале одговарачките точки и вокали за JHWH, зашто тој збор не смее да

се изговара, туку оние што одговарале на „Едонај“, другото Божје име. Така побожниот Евреин секогаш наместо Јахве читал Адонај. Подоцна тоа се заборавило и почнале да се читаат вокалите на другото име означено кај ЈХВХ, па се добил погрешниот изговор Јехова.

Брада - кај Евреите знак на мажественост. Како знак на жалост се бричела или кубела (Ездра 9,3; Ис 15,2; Ер 42,5). Кога царот на Амонитите ги избричил на половина главите на пратениците на Давид, многу ги навредил и понижил (2 Цар 10,4-5).

Браќа - браќа, роднини, припадници на иста група, племе или народ.

Браќата на Исус Христос - Се спомнуваат во НЗ (Мт 13,55; Мк 3,22; 6,3). Тие го испратиле во Јудеја, но не верувале во Него (Јв 7,2-9).

Броеви - Четвртата Мојсеева книга, во која се опишува историјата на Израелците од нивните последни денови на Синај, патувањето до ханаанската граница, лутањето низ пустината во текот на четириесет години и настаните што следеле потоа: смртта на Арон и Мирјам, победата над Аморејците и војната против Мидјанитите. Содржи и делови од древната поезија.

В

Ваал - господар или власник, многубожечки бог на растот и плодноста. Го обожавале на различни начини Хетитите, Феничаните, Египќаните и Ханаанците. Тие верувале дека тој е потомок на Ел, татко на сите богови (Суд 2,13).

Вавилон - на еврејски *Бабел* - врата на Бога, во 1 Мој 11,9 зборот „балал“ значи „помешува“. Главен град на Халдеја, голем и древен град. Го изградил Нимрод, на местото на Вавилонската кула, на брегот на Еуфрат, 88 км јужно

Портата на вавилон која го чувала северниот влез на градот

од Багдад. Најрано се спомнува на една таблица со клинесто писмо, од околу 2700 г. пр. И.Х. За неговата слава најмногу при-

донел царот Навуходоносор II, кој владеел во периодот од 604-562г. пр. И.Х. Во тој период Вавилон станал престолнина на големо царство. Царството пропаднало по нанесениот пораз од Персијците. Во Библијата Вавилон се спомнува во негативен контекст: во СЗ симбол на непријателската светска сила во однос на Бог (2 Мој 13,1), а во НЗ се спомнува во Откр 14,8; 17,5.

Вавилонија - стара држава во плодната рамнина, наводнувана од водите на реките Тигар и Еуфрат. Во најраната историја била поделена на Акад и Сумер. Сè додека на власт не дошол царот Саргон I (235г. пр.И.Х.), градовите држави Ерех, Ур, Ериду, Лагаш, Ума и Нипур се бореле за превласт. Познатиот цар Хамураби (1792-1750г. пр.И.Х.) ги обединил семитските и несемитските народи и им го дал прочуениот „Хамурабиев законик“. Престолнината ја преместил во Вавилон. Најпознат владетел на Вавилонија бил Навуходоносор. После неговата смрт, опаднала моќта на неговата држава.

Вавилонска кула - според 1 Мој 11, градба што ја започнале луѓето со цел да ја изградат до небото. Но Бог им го оневозможил планот, со тоа што им ги помешал јазиците и не можеле повеќе да се разберат меѓусебе. Приказната настојува да објасни како

дошло до појава на различни јазици и говори кај различни племиња и народи.

Вавилонско ропство - со поразот од страна на Вавилонците во 597г. и во 586г. пр. И.Х., голем број Евреи биле заробени и одведени во ропство во Вавилон, каде останале 50 години. Притоа Ерусалим бил разрушен. Повеќето од заробените Евреи биле од Јудеја и Ерусалим. За време на ропството, во сиромашните места, поготово во Самарија почнале да се населуваат нееврејски народи, подоцна се наречени Самарјани. Персискиот цар Кир го поразил Вавилон во 539г. пр.И.Х. и им дозволил на Евреите да се вратат во својата земја. Со негова дозвола повратниците го обновиле Храмот. Но голем број од Евреите повеќе сакале да останат во Вавилон.

Валаам-претскажувач, не бил Евреин, кога моавскиот цар Валак го замолил да ги проколне Израелците, Бог го присилил да ги благослови. Покасно бил во искушение да го проколне Израел, а загинал борејќи се заедно со Мидјаните.

Валтазар - (Вавил , *заштити му го животот*), вавилонски војсководец од 6в. пр.И.Х. Ја организирал одбраната на Вавилон од персискиот цар Кир. Во книгата на пророкот Даниил, во 5 глава, се

меша со Набонид, бидејќи Валтазар никогаш не бил вавилонски цар, ниту пак бил син на Навуходоносор.

Вар (бар) - на арамејски син. Се содржи во многу имиња, на пример Вартимеј значи Тимеев син, Варава - татков син, односно син на Ава.

Варава - татков син, разбојник и убиец, кого на инсистирање на насобраната толпа народ Пилат го ослободил, за време на судењето на Исус (Мт 27,15-26; Мк 15,6-15; Мк 15,6-15; Јн 8,39).

Варварин - дивјак или туѓинец, оној кој не е член на својата национална, религиска или културна група (Дап 28,4; 1 Кор 14,11), а посебно оној кој не бил Грк (Рим 1,14). Меѓутоа зборот не се користел во негативна конотација како денес.

Варнава - Син на утехата, Христов следбеник, се спомнува во Дап 4,36. Левит, роден на Кипар и пријател на апостолот Павле, кого и го следел на неговото Прво мисиско патување. Бил значајна личност на раната Црква (Дап 11-15).

Вартимеј - Син Тимеев, слепиот просјак кого Христос го исцелил, заради неговата голема вера, во близината на Ерихон (Мк 10,46).
Вартоломеј - Син Толомеев, еден

од Дванаесетте апостоли. Матеј, Марко и Лука го спомнуваат заедно со Филип; во Јовановото евангелие е нарече Натанаил. Можеби се мисли на истата личност од Мт 10,3. Го ширел Евангелието во Индија, Арабија и Ерменија, каде бил распнат со главата надолу.

Варух - благословен или нека е благословен, помошник и пријател на пророкот Еремија (Ер 32).

Варухова книга - девтероканонска книга од СЗ. Налишана е со алегориски јазик.

Васан - област сместена источно од Јордан, што ја освоиле Израелците под водство на Мојсеј (4 Мој 32,33); позната во стари времиња по дабовите и стоката.

Ват - мерка за течност, околу 37литри (Ис 5,10).

Ведро - мерка за течност, од неколку литри (10лит) (Јв 2,6).

Вел - бог на земјата и воздухот, еден од главните вавилонски богови.

Велзевул - кнез на демоните (Мт 12,24). Во буквален превод бог на мувите (2 Цар 1,2-3), што и бил за Филистејците, кои му се поклонувале. Книжниците и фарисеите го обвинувале Христос дека ги изгонува демоните со силата на Велзевул (Мт 9,34; 10,25; 12,24).

Христовиот одговор на тие оптужби е даден во Мт 12,25-33.

Велиар - Сатана, извор на секое зло (2 Кор 6,15).

Венец - се давал како награда на грчките игри како симбол на победата и радоста, а го носеле и римските владетели. Кога Христос бил распнат на крстот, на главата Му ставиле трнов венец, како знак на исмејување на значењето на самиот венец (Јв 19,2).

Венијамин - син на десната рака, син на југот или среќата, најмлад син на Јаков, чија мајка била Рахила. Роден е во Витлеем. Од него потекнува племето Венијаминово, кое било многу воинствено, потомци негови биле царот Саул и апостолот Павле (1 Мој 35,16-19).

Вет - префикс во еврејскиот јазик, со значење на куќа; пр. Вет-ел (Ветил) = Божји дом (1 Мој 12,8).

Ветил - Божји дом, град на 18 км северно од Ерусалим, место каде Аврам изградил жртвеник, а Јаков имал видение. Името му го дал Јаков. Царот Ровоам (932-911) овде изградил светилиште поста-вувајќи златно теле (1 Цар 12,29), како противтежа на Ерусалим во северното царство. Едно време во него бил чуван Ковчегот на заветот (Суд 20,27).

Царот Јосија го срушил градот, зашто во негово време станал центар на идолопоклонството (2 Цар 23,15).

Вечера - Евреите имале строго пропишани правила и поединости за секое обедување, а посебно за празничните и пасхалните вечери.

Вечера Господна - (причест, Тајната вечера), последното обедување на Исус Христос со учениците, додека ја јаделе пасхалната вечера во „горната“ соба, еден ден пред Неговата смрт (Лк 22,7-13). Во текот на вечерата Исус откако заблагодари за лебот и виното, им ги подели на учениците велејќи: „Ова е Моето тело што се дава за вас; правете го ова за Мој спомен!...Оваа чаша е Новиот завет со Мојата крв која се пролива за вас.“ Првите христијани почнале да ја практикуваат Господната Вечера во Ерусалимската црква. Основ на денешната Причест, Евхаристија.

Виделина - светлина.

Вино - додека Господ Исус Христос беше распнат на крстот, некои од присутните Му дадоа да пие вино помешано со измирна.

Вирсавеја - извор на заклетвата, град на јужната граница на Израел, каде Аврам и Авимелех

склучиле сојуз (1 Мој 21,22-32). Место каде Аврам ископал бунар, а пророкот Илија барал спас од осветата на Језавела. Денес на тоа место можат да се видат три извори и остатоци од други извори. (1 Цар 19,3).

Реконструкција на Израелската порта во Вирсавеја базирана на археолошки докази

Вирсавеја (Бет-Шева) - жена на Уриј Хетиецот; Давид ја здогледал додека се капела и ја зел во својот дом додека мажот ѝ бил отсутен. Кога забременила, го пратил нејзиниот маж во првите борбени редови, и така бил убиен. Тогаш Давид ја зел за жена и ја поставил за царица. Но Бог го казнил: детето што го родила, по неколку дена умрело. Вирсавија е мајка на царот Соломон (2. Сам 11,12).

Високо место - рид на кој многубошците граделе олтари и светилишта и им се поклонувале на идолите. Понекогаш тоа го правеле и Евреите и тогаш про-

роците остро проповедале против скршнувањето од вистинскиот Бог (1 Цар 11,7).

Витанија - куќа на сиромашните, дом на бедата, село на исток од Маслинската Гора, на 2 км од Ерусалим, на патот кон Ерихон. Христос таму имал пријатели, Лазар и неговите сестри Марија и Марта, и често ги посетувал (Лк 10,38; Јв 11,1.18). Таму го воскреснал Лазар, неколку дена по неговата смрт. После свеченото влегување во Ерусалим, Исус таму се повлекол и ја поминал ноќта (Мт 21,17). Тука дошол шест дена пред Пасхата (Јв 12,1).

Витезда - дом на милосрдието, бања, односно купатило во Ерусалим, близу до Овчата порта, напојувано од извори. Преку подземни канали оттаму водата се одведувала до храмот. Се верувало дека водата е лековита, односно дека ангел Господов повремено ја разбранува водата, па затоа таму постојано имало многу болни, сакати, слепи луѓе. (Јв 5,2-9).

Витлеем - дом на лебот, односно храната, роден град на Исус Христос (Лк 2,4), на 10 км јужно од Ерусалим; во него се родил и царот Давид.

Витсаида - дом на рибарењето, рибарско село северно од Галилејското Езеро. Повеќемина од

апостолите потекнуваат од него: Петар, Андреј, Јаков, Јован и Филип (Мт 6,45). Се споменува и Витсаида Јулиина, гратче на североисточната страна од езерото, близу до местото каде се слива Јордан; го изградил Тетрархот Филип во чест на Јулија, ќерката на императорот Август. Христос кога престојувал во пустината бил близу до ова место (Лк 9,10; Мт 14,13; Мк 6,32). Се спомнува во градовите што Господ ги прекорува заради непокажување (Мт 11,21; Лк 10,13).

Витфага - дом на смоквите; село на Маслинската Гора, меѓу Витанија и Ерусалим, низ него поминал Исус Христос (Мт 21,1; Мк 11,1; Лк 19,29).

Власт - Господ поучувал како оној што има власт. Синот човечки има власт да ги простува гревовите; власт над секое тело и над небото и над земјата, над животот и над смртта (Мт 28,18; Јн 17,2). На учениците им дал власт над нечистите духови.

Воанергес - прекар што Исус им го дал на Јаков и Јован, двајцата апостоли, а значи „синови на громовите“ (Мк 3,17).

Вода жива - кај Евреите назив за изворската вода, за разлика од водата од цистерните што била устоена. Во Јв 4,10-11 се користи како споредба за животот што го дарува Христос.

Водени садови - односно садови за вода, на исток пред влезот во некој дом, стоеле големи камени садови за вода, за да можеле патниците кои доаѓале, да ги измијат рацете и нозете (Јв 2,6).

Воз (Боас) - во него е снагата, Давидов предок. Живеел во Витлеем и се оженил со Моавката Рут, снаата на Ноемина (Рут 1-4).

Вознесување - вознесување на Господ Исус Христос од Земјата на Небото, на четириесеттиот ден после Воскреснувањето, (Дап 1; Лк 24:50-53), секогаш во четврток. Кај нас познат како празникот Спасовден. Со вознесувањето на Господ започнало ширењето на Црквата низ сите народи (Дап 1,8).

Воскреснување - Исусовото оживување кое се остварило преку Неговата сопствена волја и сила. Христос воскреснал (Мт 28,1-10; Мк 16,1-9; Лк 24,1-9; Јв 20,1-14), и со тоа најочигледно ја докажал власта што ја има над животот и над смртта; централен настан во НЗ; врз Неговото воскреснување е засновано и општочовечкото воскреснување. Во НЗ се наведени примери на воскреснување на луѓе, што ги извршил Христос, со силата на Својата волја и власт над животот и смртта: ќерката на Јаир во Капернаум (Мт 9,18-19.23-26; Мк

5,22-24.35-43; Лк 8,42-42.49-56); синот на вдовицата во Наин (Лк 7,11-15); Лазар од Витанија (Јв 11,38-44). Значаен е разговорот на Христос со садукееите во врска со воскреснувањето на мртвите (Мт 22, 23 - 32; Мк 12,18-27; Лк 20,27-38; 1 Кор 15).

Врата на пеколот - метафори-чен израз, преземен од животот. Градските порти биле многу бучни и живи места, каде се вршеле трговски договори, се решавале споровите, се собирале народните старешини. Силно утврдени, па затоа Христос ги користи за да објасни дека никаква сила и лукавство на Сотоната нема да ја разбие Неговата Црква (Мт 16,18).

Вратари - најверојатно вратари на влезот на Храмот, кои морале да ги проверуваат оние што сакале да влезат во Светињата, дали смеат да го направат тоа. Ја надгледувале и храмовната такса. Се спомнуваат во 2 Цар 25,18.

Врачање - или гатање, претскажување на иднината или одредување на непознатото со мистични или магични методи и средства: со толкување на знаци во природата, кај животните, набљудување на вода во сад, фрлање коцки итн. Евреите се занимавале и со некромантија, односно претскажување на иднината со повикување на духовите на мртвите и

разговарање со нив (1 Цар 28,7). Одговара на денешниот спиритизам. Во СЗ се вели дека вражачите се „гад пред Господ“, да не им се верува и дека е грев да се консултираат.

Вул (бул) - старо еврејско име за осмиот месец, мархешван. Одговара на месеците октомври и ноември, период на дождови (3 Цар 6,38). Во тој месец Соломон ја завршил изградбата на храмот.

Вулгата - латинскиот превод на СП кој е прифатен уште во 4 век. Најголем дел од старозаветниот текст преведен од еврејски на латински е дело на Ероним.

Г

Гаваја - височинка, родното место на царот Саул, а подоцна и негова престолнина, на 4 км северно од Ерусалим. Била разорена во времето на Судиите (Суд 20,29-48), а четиристотини години била воено упориште (1 Цар 10,26).

Гаваон - град во ридовите северозападно од Ерусалим, припаѓал на Хоритите; во него биле обесени седумте синови на Саул и во него Давид ги победил Филистејците (1 Лт 14,16).

Базенот на Гаваон со своето спирално скалило од 79 скали

Гаврил (Габриел) - Бог е јак или Божји јунак, ангел, Божји гласник. Се спомнува четири пати како носител на пораки од Бог. Прв пат се среќава во книгата на пророкот Даниил, во осмата глава. Освен нему, им се јавил и на Захарија (Лк 1,8-20); и на Марија, Божјата мајка, со порака дека ќе роди син и ќе го нарече Исус (Лк 1,26-38).

Гад - 1) прататко на едно од дваесетте племиња на Израел. Најстар син на Јаков и Зелфа, слугинката на Леа. 2) Пророк во времето на Давид (1 Цар 22,5).

Гадара - еден од градовите на Декаполис (Десетте градови), каде Христос го исцелил човекот со нечист дух. Не се знае точно каде бил лоциран (Мк 5,1-20; Лк

8,26). Уште се нарекува и Гергеса или Гераса.

Гадаринци - жителите на Гадара.

Гаѓани - воинствено племе, кое му помогнало на Давид против Саул; подоцна учествувале во побуната на царот Јеровоам и му дозволиле да го изгради градот - престолнина Фануил (3 Цар 12,25).

Газа - силна; еден од петте најзначајани филистејски градови, со големо трговско значење. Приказната за Самсон од книгата на Судите 16,23-31 се случува во Газа; лежи на патот по кој одел етиопскиот дворјанин (Дап 8,26). Денес се спомнува најчесто како спорна територија меѓу Палестинците и Израел, а населението е претежно арапско.

Галад, Гилеад - камење на сведоштвото, 1) лично име на тројца луѓе во СЗ, еден од нив - Гал бил таткото на Ефтај (Суд 11,1); 2) град близу до Мисфа (Ос 6,8), родно место на пророкот Илија; 3) високо пасиште јужно од реката Јармут и северно од реката Арнон (4 Мој 32). Во Галд се измириле Јаков и Исав, Лаван се збогувал со својот внук Јаков (1 Мој 31), а Авесалом го кренал бунтот против татко му Давид. Родно место на судијата Ефтај (Суд 11,1).

Галатија - подрачје во Мала Азија, римска провинција (1 Кор 16,1).

Галгал - в. Гилгал.

Галилеја - област, северниот дел на Палестина, западно од Јордан. Границите ѝ варираше во текот на различните историски периоди. Во времето на Христос, била римска провинција, под власт на Ирод Антипа и со центар во Назарет. До својата триесетта година Христос живеел во Назарет и затоа бил наречен и Назаретанин (Мк 1,24; 4,67; Лк 4, 34; 24,19). Таму се наоѓаат и новозаветните градови Капернаум, Кана и Витсаида.

Галилејско Езеро - езеро, всушност проширување на коритото на реката Јордан (Мт 4,18). Уште се нарекува и Тиверијадско Море, Генисаретско Море,

Море, Езеро. Во новозаветното време се нарекувало уште и Хинерет, што значи - во вид на харфа. На неговите брегови имало подигнато градови, чие население се занимавало главно, со риболов и бродоградба.

Галион - намесник на Ахаја, во Грција, римска провинција од 51-52 г., и брат на филозофот Сенека. Апостолот Павле бил изведен пред него на суд и тој го прогласил за невин (Дал 18,14).

Гамалиил - награда од Бога, 1) кнез во племето на Манасија, помогнал при пребројувањето на Израелците во пустината (1 Мој 1,10). 2) Во НЗ фарисеј, член на Синедрионот и поранешен учител на апостолот Павле (Дал 22,3). Во Дал 5,34-39 се изложува дека благодарение на неговото мислење апостолите Петар и Јаков се пуштени на слобода.

Гаризим - Рид на благословот (4 Мој 11,29; 27,12), гора (868м) југозападно од Сихем. Според Јосиф Флафиј на него бил изграден самарјански храм во 4в. пр.И.Х., а бил срушен од Макавеецот Јован Хиркан во 107г. пр.И.Х., зашто сметал дека единственото богослужење треба да е во Ерусалимскиот Храм. До денешен ден малата самарјанска заедница ја прославува Пасха на Гаризим. Христос преку разговорот со Самарјанката покажал колку е

беззначајно прашањето за местото на богослужење за христијаните (Јв 4,19-24).

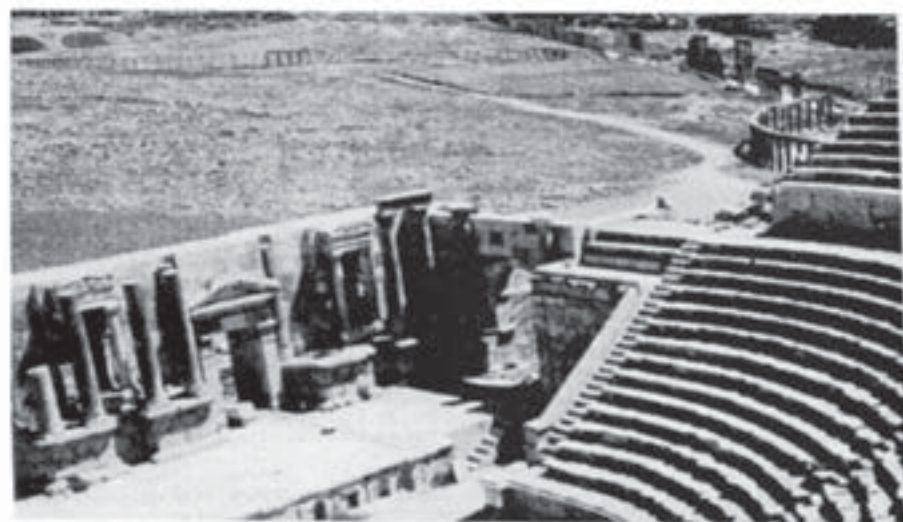
Гат - еден од петте филистејски градови, со непозната локација (ИН 11,22; 1 Цар 5; 17,4; 21,10-22,1; 2 Цар 15,18; 4 Цар 12,17; 2 Лт 11,8; 26,6). Родно место на Голијат и на други џинови (1 Цар 17,4). Често напаѓан од Израелците, освоен од Давид. Кога Ковчегот на заветот бил заробен од Филистејците, го однеле во Гат, па настанала чума. Кога Давид бегал од Саул, се сокрил таму. А подоцна кога неговиот син Авесалом се побунил против него, војниците од тој град застанале на негова страна и му помогнале. Извесно време припаѓал на Јудиното царство, а во 717г. пр.И.Х. паднал под Сирјците.

Гебал (Гивал) - рид, населба на

феникијанскиот брег, една од најстарите, населби околу 5000г. пр.И.Х. Се поврзува со грчкиот град Вивлос, односно Библос (вивлос е грчки збор за книга, множина вивлион; во овој град се произведувал папирус, кој се увезувал од Египет. Неговите жители биле вешти каменоресци (ИН 13,5; 3 Цар 5,17).

Гедеон (Јероваал) - смел и успешен војсководец во израелската војска (Суд 6,11-8,35), во нивната борба со Мидјаните. Се спротиставил на обожувањето на идолите кај Израелците и ја утврдил нивната вера во Бога. Од местото Офра го отстранил обожувањето на ваал (баал) и затоа се вика Јероваал.

Геена - 1) во НЗ грчки назив за долината Хином, на еврејски Ге-

Римски урнатини од Гереса, еден од главните градови на Декапол

хином, каде многубошците жртвувале деца на богот Молох (2 Цар 16,3;21,6; 23,10); се наоѓала кон запад и југ од Ерусалим. Изразот Геена се користел со значење на „пекол“. 2) во НЗ подземно место каде грешниците се фрлале во „огнениот пекол“ (Мт 18,9), во „неизгаслив оган“ (Мк 9,43.45.47). Во времето на лошите цареви Евреите кои се приклониле на идолопоклонството, на тоа место му ги жртвувале дури и сопствените деца на бакарниот амонитски бог Молох. За да ги одврати од тоа место, побожниот цар Јосија наредил таму да се фрла секое цовисано животно и труповите на престапниците (4 Цар 23,10-14). За да се избегнат зарази, цело време горел оган. Затоа Геената била наречена „Огнена Геена“, односно пекол.

Гезер - ханаански град против кого војувал Исус Навин (ИН 10,33). Бил сместен меѓу ридовите, кај еден од премините од Јафа за Ерусалим. Бил египетски град, сè додека еден од фараоните не ѝ го дал на својата ќерка и жена на царот Соломон. Соломон го утврдил и го користел првенствено како база за снабдување во воено време (3 Цар 9,15-17). Таму е откриен т.н. „гезерски календар“.

Гелвуја - планина во која бил преминот од Равницата израелска до реката Јордан; таму побе-

дил судијата Гедеон (Суд 7,1-22), а царот Саул и неговите синови биле поразени и убиени (1 Цар 31; 2 Цар 1,21).

Гераса - древен назив за Џераш, околу 80 км југоисточно од Галилејското Езеро, во Јордан. Еден од градовите на Декаполис (Мк 5,20). Во Мк 5,1 се споменува „страната гадаринска“ и најверојатно значи „гадарински“ или „герсерински“.

Гергеса - во Мт 8,28 се однесува на Гадара.

Гергесејци - старо племе за кое многу малку се знае, било поразено од Израелците под водство на Исус Навин (ИН 3,10; 24,11).

Гесем (Гесемска земја) - долина во североисточен Египет, каде Јосиф ги населил татко му и браќата (1 Мој 46,28); од цел Египет најблизу до Ханаан. Оттаму Израелците избегале преку Црвеното Море.

Гетсиманија - преса за масло, градина или овоштарник на падините на Маслинската Гора, каде Христос се молел после Тајната вечера (Мк 14,32; Мт 26,36; Јв 18,1; Мк 14,32-50).

Гијезиј - слуга на пророкот Елисеј. Не му бил верен, па се разболел од лепра (4 Цар 5,20-27).

Гилгал - круг од камења, име на повеќе градови во СЗ, а наречени така најверојатно заради купиштата камења поставени во спомен на убиените војници. Место меѓу Ерихон и реката Јордан. Таму логорувале Евреите после преминот на реката и таму направиле куп од камења. Оттаму тргнале да ја освојат земјата Хаанаан. Се споменува како седиште на значајно светиште, спаѓал во областа во која Самуил бил судија, а се споменува и во извештаите за пророците Илија и Елисеј. За пророците Осија и Амос богослужењето во Гилгал не било богоугодно, (ИН4,20; Суд 3,19; 1 Цар 7,16; 10,8; 2 Цар 19,15; 4 Цар 2,1; 4,38-41; Осија 4,15; Амос 4,4).

Гласник - човек што пренесувал одредена порака, било усно или писмено, од војничка или политичка природа (ИН 6,25; Суд 9,1; 1 Сам 19,1). Можел да преговара или да склучува договори (ИН2; 9,3-15); в. ангел.

Гог - назив за северните народи, непријателски расположени кон Израел (Ез 38,2). Нивните територии се нарекувале со заедничко име Магог, а се наоѓале најверојатно во Мала Азија. Праслика за сите израелски и божји непријатели.

Годолија - се покажа голем Јахве, лично име што го носеле пет

личности од СЗ. Најзначаен бил еврејскиот намесник поставен од вавилонскиот цар Навуходоносор II после разорувањето на Ерусалим 586 г.пр.И.Х., а бил убиен од Исмаил, синот на Натанија (4 Цар 22-25).

Гоим - општ израз за незнабожечките народи (1 Мој 14,1; ИН 12,3). Во ИН 12,23 се употребува како лично име за народ или место.

Голгота - на латински *калварија*, *черепница*, наречено така најверојатно заради изгледот што потсеќал на череп; место каде е распнат Исус Христос, надвор од ѕидините на Ерусалим. Се споменува само во НЗ и не е позната неговата прецизна локација (Јв 19,17).

Голијат - филистејски џин, висок преку три метри, кого го убил Давид со праќа, додека бил уште младо момче (1 Цар 17).

Гомер - еврејска мерка за течност; в. Мерки.

Гомора (Амора) - еден од петте градови во рамнината јужно од Мртвото Море. Според 1 Мој 19,1-28, Бог со земјотрес и сулфурен дожд го уништил овој град заедно со Содом, околу 1900г.пр.И.Х. Жителите на тие градови живееле многу неморален живот. Христос ги споменува овие градови во Мт

Едно од двете погребни места на Исус Христос

10,15 како пример на Божја казната.

Горчливи трев - билки што се јаделе со бесквасниот леб на пасхалната вечера, во спомен на маките низ кои поминале Израелците пред да излезат од Египет (2 Мој 12,8).

Господ над војските (Саваот) - еврејскиот израз Што го означува Господ над Небеските војски.

Готониел (Отниел) - полубрат на Халев, од Јудиното племе, му ја дал за жена ќерка си Ахса, парче земја и неколку извори, како награда што извојувал победа во Киријат-Сефер („град на книгата“), за време на освојувањето на Ханаан (ИН 15,16-19).

Гошен - в. Гесем.

Гривна - оклоп на нозете, од колелото од зглобот (3 Цар 17,6).

Грбови - Евреите грбовите ги правеле длабоко засечени во карпите, со хоризонтален отвор кој се покривал со камена плоча - „голал“. Исус ги споредува лицемерите со варосани грбови, еднадвор бели и чисти, однадтре-трули и распаднати (Мт 23,27-29).

Д

Давид - возљубен, или според вавилонскиот јазик *главатар*. Припадник на Јудиното племе, кој како младо момче ги пасел татковите овци, додека браќата не-

гови се бореле против Филистејците. Го убил Голијат, филистејскиот џин. Станал цар на Јудеја и Израел околу 1000г.пр.И.Х. Бил помазан од Самуил за наследник на царот Саул. Водел големи битки за својот народ, бил познат по храброста и великодушноста кон поразените непријатели, а посебно по дарбата за пеење и свирење. Пред да стане цар, му свирел и го забавувал царот Саул. Најголемиот дел од Книгата на псалмите се негово дело. Го презел Ерусалим од Евусејците. Имал многу деца и жени, а го наследил неговиот син Соломон. Во времето на Христос се очекувало дека Месијата ќе биде потомок на Давид, па изразот „Давидов син“ станал една од Христовите титули (Мт 15,22; 20,30; Мк 10,47; Лк 18,38; Мт 21,9).

Дагон - Даг на еврејски риба, 1) бог почитуван од Филистејците по населувањето во Ханаан (Суд 16,23; 1 Цар 5, 1-5; 1 Лт 10,10). 2) змија, ламја - чудовиште во еврејските митови (Откр 20,2).

Далида - разбранети кадрици, убава Филистејка, која го издала својот љубовник Самсон Израелецот. Им ја открила на неговите непријатели тајната дека неговата снага се крие во неговата коса и така бил поразен (Суд 16).

Далмација - римска покраина од

10 г.пр.И.Х. Според 2 Тим 4,10 таму патувал Тит. Неизвесно е дали Илирик во Рим 15,19, исто така, ја означува Далмација. Ако се прифати тоа гледиште, тогаш апостолот Павле и таму проповедал.

Дамаск - еден од најстарите градови на светот, основан пред 6000 години, на плодно земјиште во Сирија, меѓу големите планини и пустината. Веројатно Аврам го посетил. Давид ги поразил неговите жители. Асирците го освоиле во 732 г.пр.И.Х., а подоцна преминал во рацете на Римјаните (64 г.пр.И.Х.), за конечно да падне во рацете на Арапите. Апостол Павле кога одел за Дамаск во визија го видел Христос и потоа престојувал во тој град во домот на Ананија (Дап 9,1-25), што укажува на постоењето на силна христијанска заедница.

Дан - град во Палестина, на северната граница, каде жителите му подигнале кип на својот бог, во времето на царот Јеровоам I (3 Цар 12,29; 4 Цар 10,29). Го освоил Вен-Адад Дамаски, и оттогаш повеќе не се спомнува (3 Цар 15,10). Дан била најсеверната точка на подрачјата населени со Евреи.

Дан - судија, израелско племе, чиј зачетник е Дан, еден од синовите на Јаков. Дананците се свртеле кон лажните богови, го обожу-

вале бикот и станале познати по злоделата што ги вршеле (3 Цар 12,28-30). Се смета дека во потполност им се губи трагот, но има тврдења дека нивни потомци се Етиопјаните од еврејско потекло - Фалашите.

Даниил (Даниел) - Бог суди, пророк и главен лик во книгата што го носи неговото име. Содржи приказни за луѓето што останале цврсти во својата вера, и покрај маките што ги претрпеле во вавилонското ропство. Конечниот облик книгата го добила во 165 г.пр.И.Х.

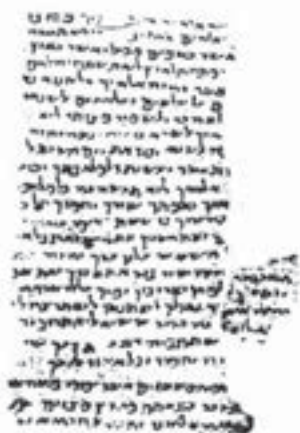
Даниил (Даниел) - додатоци - додадени делови на Книгата на пророкот Даниил, спаѓаат во девтероканонските книги. Ја содржат Песната на тројцата младичи и приказната за Сузана, која се смета за дел од еврејскиот фолклор, а пишувана е во 1в.пр.И.Х. Третиот дел е народна приказна во која се исмејуваат идолопоклониците.

Деверски брак - в. Левиратски брак.

Девора - пчела. 1) помајка или дадилка на Ребека, жената на Исак (1 Мој 24,59; 35,8); 2) израелска пророчица и судија, го подигнала народот под водство на Варак (Суд 4), во битка против Хананитите и нивниот водач Сисара. Настаните се опишани во Кни-

гата за судиите, во 4 глава во прозна форма, а во 5 глава во стих (околу 1120г.пр.И.Х.).

Девтеронوميј (Повторени закони) - Петтата книга од СЗ, односно Мојсеева. Содржи три Мојсееви говори пред Израелците во моавските рамници, пред влегувањето во Ветената земја. Претставува потврда на законот што Бог го дал на Синај, а е забележан во 2,3 и 4 книга Мојсеева, прилагоден на условите во Ханаан. Мојсеј повторно зборува за големите настани во последните четириесет години, го одредува Исус Навин за свој наследник и предводник на Евреите. Господ Исус Христос ја нарекува најголема заповедта спомната во оваа книга (5 Мој 6,4-5), (Мт 22,37).

Папирусот од Наш, кој ги содржи десетте Божји заповеди и е еден од најстарите пронајдени библиски текстови (150 г.пред Христа)

Декалог - Десетте Божји заповеди, кои Бог му ги дал на Мојсеј на Синај (2 Мој 34,28). Содржани се во 2 Мој 20,1-7; 5 Мој 5,6-21.

Декаполис - десет градови, територијата во Васан и Галад, источно од горниот тек на реката Јордан, со која управувале десет грчки градови, меѓу кои и Дамаск (Мт 4,25; Мк 5,1-20; 7,31-27). Меѓу жителите имало и Евреи.

Дела апостолски - книга од НЗ, претставува продолжение на кажувањата за Христос во Евангелието на Лука, напишано повторно од Лука, веројатно во времето на престојот во Рим заедно со апостолот Павле. Ги опишува и мисионерските патувања на Павле, развојот на Црквата и прогонот на христијаните. Пишувана е веројатно во периодот од 80-85г.

Ден - се сметал од еден до друг залез на сонцето. Нокта и денот се делеле на 12 часа.

Ден Господов - (Откр 1,10), според некои првиот ден во неделата. Во неделата Христос воскреснал од мртвите (Лк 24,30; Јв 20,19).

Ден на очистување - ден на пост, паѓа во десеттиот ден од седмиот месец тишри (септември-октомври), кога Евреите ги спомну-

ваат своите гревови и се молат за простување. До денешен ден Евреите го празнуваат овој празник насекаде во светот. Во Дап се спомнува како Празник (Дап 27,9). Познат е како празникот Јом Кипур (3 Мој 23,27-32).в. Празници.

Дерва - град во Ликаонија, јужна Мала Азија, каде апостолот Павле проповедал на првото и второто мисионерско патување. Денес тоа е територија на Турција (Дап 14,20-21; 16,1).

Десеток - десетти дел од вкупните приходи, посветени на Господ. Во Египет бил порез, а Евреите го давале за верски потреби (5 Мој 12,5-6.11). Се праќал во светилиштето, од каде левитите го примале секоја трета година. Тие за возврат не поседувале земјиште и ги вршеле службите во светилиштето. Се давал десеток од секој производ, земјоделски, сточарски, занаетчиски. Во времето на ослабувањето на верата кај Евреите, се занемарувал (2 Лт31,4-12; Мал 37-12). Левитите во подоцнежната историја оделе по населените места и го собирале десетокот (Нем 13,10-14). Во време на римската окупација се плаќал и понатаму. Христос го кажува Своето мислење за десетокот во Мт 23,23 и Лк 11,42.

Дидрахма - грчка сребрена пара, секоја година секој Евреин на

празникот Пасха бил должен да приложи во Храмот половина шекел сребро, како храмски данок (2 Мој 30,11-16). И Христос се покорувал на тој закон. Во НЗ е запишано дека за Себе и за ап. Петар приложил грчки статир (во некои преводи „четири драхми“). Во храмот имало и менувачи на парите, зашто во оптек биле и феникијски пари (Мт 17,24-27).

Динар - сребрена римска пара, обично дневната заработувачка на работниците (Мт 20,2), а воедно и данок што секој Евреин го плаќал. Вообичаена парична единица во времето на Исус.

Дојденец - туѓинец, слуга (4 Мој15,15).

Долготрпение - особина која ја поседува Бог, зашто не брза да ги казни грешниците, пружајќи им шанса да се покажат. Ако луѓето ја поседуваат таа особина, тогаш е плод на Светиот Дух (Гал 5,22; Еф 4,2-3).

Дотан - рамница низ која минува караванскиот пат од Египет за Дамаск. Таму браќата го фрлиле Јосиф во јама, за подоцна да го продадат на трговците кои го одвеле во Египет (1 Мој 37,12-36).

Драхма - сребрена паричка кована од Антиох, а одговарала според вредноста на римскиот динар (Лк 15,8); в. Пари.

Духот Свети - Третото Лице од троединиот Бог. Слегува врз Христос во вид на гулаб, во моментот на Неговото крштевање во водите на Јордан (Мт 3,11; Мк 1,8; Јв 1,33). Хулата на него е неопростива, зборува низ устите на апостолите (Мт 10,19-20). Слугите Божји добиваат дарови од Светиот Дух, за да можат да Му служат на Бога. Тој го продолжува спасителното дело на Господ Исус Христос. Се спомнува и во СЗ, но не со прецизна дефиниција или опис.

Духови во темница - ангелите кои грешеле со жени, според јудејското предание биле затворани во длабочините на земјата (1 Мој 6,4).

Душа - за човекот подрагоцена од сè друго (Мт 16,26; Мк 8,36; Лк 9,25). Според СП човечкото битие е целина, а изразот „душа“ во СЗ го означува целиот човек, односно неговата личност (Пс 103,1). Во НЗ слично, кога се спомнуваат души, се мисли на луѓе. Душата е бесмртна и оди во вечноста, затоа не ја уништуваат силите на овој свет.

Гавол - а на еврејски сатана, со значење на непријател; противник на Бог и на човекот. Во СЗ

се напоменува дека ѓаволот е паднатиот Божји ангел - Луцифер - Светлоносец. Во НЗ ѓаволот е отелотворување на злото (Мт 13,19), непријател (Мт 13,25;28; Лк 10,19), татко на лагата (Јв 8,44), кнез на овој свет доаѓање (2 Сол 2,8; Откр 20,7-10). Со него ќе биде победен и Антихристот, како негов слуга (1 Јв 2,18; 2 Сол 2,8). Луѓето се повикуваат на борба против ѓаволот исклучиво со Божја помош: со молитва и Божји збор (Еф 6,11-18).

Ѓакон - помагатели во црковната дејност. Во раната црква биле седум на број (Дал 6,1-6). Во НЗ се опишани одликите за таа служба, но не и точната дејност (Тим 3,8-13). Попрецизно дефинирање на ѓаконската служба, настанало после новозаветното време. И жените имале посебна служба во раната црква, во Рим 16,1 се споменува израз што многумина го преведуваат како ѓаконица, или службеничка. Во 1 Тим 3,11 можно е да се мисли на ѓаконици, а не на сопругите на ѓаконите.

E

Ева - хавах на еврејски, име со повеќе значења. Име на првата жена, што ѝ го дал Адам, мајка на сите живи, според 1 Мој 3,20.

Претходно ја нарекол жена (1 Мој 2,23). Поимот Ева се изведува од поимот животен, или од онаа која дава живот, а жена, односно *ишах*, се подразбира како женска форма од изразот *иш*, што значи човек. Создадена е да биде едно со мажот, а нејзината подреденост на Адам е последица на нејзиното подоцнежено создавање од неговото ребро, а особено заради тоа што дозволила змијата да ја заведе и ја натера на грев (1 Тим 2,13; 2 Кор 11,3). Преку нејзиниот чин на прекршување на Божјата заповед, влегува гревот во човештвото. Мајка е на повеќе деца, од кои по име се набројуваат Каин, Авел и Сет.

Евал - планина во Сирија, 940 м надморска висина. Од неа Мојсеј ги проколнал престапниците на Законот и наредил токму на неа да се постават камените плочи на кои бил испишан Законот (5 Мој 27,4). На Евал Исус Навин го прогласил Мојсевиот Закон (ИН 8,30-35).

Евангелие - Божјата порака на целото човештво за дарот на спасување на истото преку Неговиот син Исус Христос.

Евангелија - првите четири книги од НЗ, го опишуваат животот и работата на Господ Исус Христос. Напишани се меѓу 65 и 100 г. Се нарекуваат Евангелија по Матеј, по Марко, по Лука по Јо-

ван, кои најверојатно се нивни автори.

Евангелист - благовесник, се разликува од апостолите, пастирите и учителите (Еф 4,11). Нивната служба се состоела во објавување на радосната вест на оние што не ја слушнале. Патувале од место во место. Подоцна со тоа име се нарекуваат писателите на четирите Евангелија.

Евејци - древни жители на Сирија и Палестина, ги населувале ливаските предели и Ермонскиот планински венец. Учествовале во подигањето на градбите што ги преземал царот Соломон (3 Цар 9:20). Водат потекло од синот на Ханан.

Евенезер - карпа на моќта, 1) место на големата битка во која Филистејците ги поразиле Евреите и им го заробиле Ковчегот на заветот. Точната локација на местото не е позната (1 Цар 4,1; 5,1); 2) каменот што го подигнал Самуил за да ја одбележи победата на Евреите над Филистејците (1 Цар 7,12).

Евер - човек кој е туѓинец, име на повеќе личности од СЗ, меѓу кои и правнукот на Сим, кој е дедо на Фалек и Јоктан (1 Мој 10,25-30). Името има исто значење како и поимот Евреин, а во 4 Мој24,24 со тоа име е наречен и Израел.

Евзиба - мојата милина е во неа, едно од имињата на Ерусалим (ИН 62,4).

Евила - 1) област близу Еден, чија местоположба не е точно одредена (1 Мој 2,11,12); 2) област на Синај и северозападна Арабија (1 Мој 25:18); 3) еден од синовите на Хус (1 Мој 10,7,29).

Евил-Марадох (Меродах) - син и наследник на вавилонскиот цар Навуходоносор. Иако бил злобен човек, кој не ги почитувал законите, му бил наклонет на затворениот Јудин цар Јаохин (4 Цар 25,27-30).

Евникија - мајката на Тимотеј, нејзиниот маж бил Грк (2 Тим 1,5). Апостолот Павле му упатува на Тимотеј две посланија.

Еводија - веројатно факоница во градот Филипи, ревносен поборник за евангелието (Фил 4,2). Апостолот Павле ја моли да се помири со Синтихија, веројатно и таа била факоница.

Евреи - на евр. Иврим - 1) дојденци, оние кои дошле од друга земја, име со кое другите народи ги нарекувале Израелците (1 Мој 40,15; 1 Цар 4,6; Јв 1,9). Аврам во 1 Мој 14,13 се нарекува Евреин. Мојсеј добил заповед на фараонот да му предаде порака од „еврејскиот Бог“ (2 Мој 3,18; 5,3; 7,16; 9,1,13). Во НЗ, во Дан Евреи

се нарекуваат палестинските христијани, кои зборувале еврејски или арамејски, наспроти елинистите, кои зборувале грчки. Не постои израз „еврејски“ или „еврејски јазик“ како ознака на древниот јазик на Евреите во СЗ. Таму древниот еврејски јазик се нарекува Ханаански јазик (2 Мој 19,18) или јудејски (4 Цар 18,26; Нем 13,24). Изразот „еврејски јазик“ кој се среќава во НЗ се однесува на арамејскиот јазик. Тој јазик во последните векови пред Христос го истиснал еврејскиот во богослужењето. Во Откр 9,11 и 16,16 изразот „еврејски“ означува збор со древно еврејско потекло; 2) семитска група на племиња кои дошле во Арабија и се населиле во Ханаан. Живееле како одвоени групи (Амфиктонија) до околу 1000 г.пр. И.Х., кога

опасноста од Филистејците ги принудила да се здружат, под заеднички цар, Саул. За време на владеењето на Давиди Соломон, доживеале најголем напредок. После смртта на Соломон, се поделиле во две независни царства, Израел и Јудеја. Израел потпаднал под Асирците 721 г.пр.И.Х., а Јудеја во 586 г.пр.И.Х.

Египет - (уште се нарекува Мисир, според еврејскиот назив мисраим) - земја што се протега долж Нил преку југозападната израелска граница. Имала големо влијание на Евреите. Тие во неа поминале околу 400 години. Египќаните повеќе пати освојувале дел од еврејските земји, сè до времето на царот Давид, кој ги обединил Израел и Јудеја, заради ослабувањето на внатрешното уредување и власт на Египет.

Големата пирамида во Газа, изградена за време на владеењето на Куфу, 4. династија III милениум пред Христа, висина 146м.

Еврејски јазик - семитски јазик во сродство со арапскиот; неговото писмо има 24 букви, кои се однесуваат само на согласките, а самогласките се означуваат со знаци. СЗ е напишан на еврејски и околу 250 г.пр.И.Х. е преведен на грчки. Арамејскиот јазик постепено го потиснал еврејскиот како говорен, па во времето на Исус Христос се користел само тој. На еврејски се читало само СП за време на богослужењето во синагогите.

Евтих - среќник, млад човек, кој слушајќи ја Павловата проповед, заспал и паднал низ прозорецот од трети спрат. Но Павле на чудотворен начин го излечил (Дан 20,7-12).

Евхаристија - заблагодарување; в. Вечера Господова.

Егзодус - в. Исход.

Египет - Мисраим на еврејски, па оттука произлегува и името Мисир, земја која се протега долж Нил преку југозападната израелска граница. Било големо и влијателно царство и како такво во текот на целото свое постоење вршело силно влијание на соседните народи. Синовите и потомците на Јаков, живееле во Египет околу 400 години, а после тоа се ослободени со Божја помош од водство на Мојсеј. Египќаните често пати ги освојувале

израелските земји, сè до времето на Давид, кога нивната моќ ослабела.

Еглон - моавски цар, војувал со Евреите (Суд 3,12).

Едем - област во која била сместена градината во која престојувале Адам и Ева, рајот на земјата. Не се знае точно каде се наоѓал, но се претпоставува дека бил тоа оаза на устието на Еуфрат и Тигар (1 Мој 2,8). Првите луѓе Бог ги истерал од рајот, зашто биле непослушни.

Еден - 1) град, со кој Тир одржувал трговски врски; 2) племе во арамејската држава, кое живеело меѓу реките Белих и Еуфрат (Ез 27,23).

Едом - покраина што се простирала јужно од Мртвото Море, сè до Акабскиот залив (Елат). Едомитите, според традицијата, воделе потекло од Исав, братот на Јаков и со стотици години биле огорчени непријатели на Израел (1 Мој 16,1-19; 3 Цар 9,26). Подоцна биле присилени да си побараат ново живеалиште на југот на Јудеја и тој крај е наречен Идумеја. Оттаму народот бил одведен во ропство. Еврејскиот цар Ирод, кој владеел од 37 г. бил Идумеец. Независноста земјата ја изгубила кога Римјаните го разориле Ерусалим во 70 г.

Едраин - главен град во царството на Ог, каде Израел ги победил Аморејците (4 Мој 21,33). Најверојатно станува збор за денешниот град Дера, кој се наоѓа на 24 км североисточно од градот Ирбид.

Езра (Језра, Езра)- *помош*, еврејски писател кој се вратил во Ерусалим од вавилонското ропство во времето на Артаксеркс. Во Ерусалим бил обновен храмот, но народот не ги почитувал Божјите заповеди. Многу од Евреите, меѓу кои и свештениците биле во брак со странкињи, кои си ги почитувале своите идоли. Езра ги забранил мешаните бракови (Езра 7-10; Нем 8-9).

Ездрина книга - поисправно е да се каже „Језрина“ за канонската, а „Ездрина“ за девтероканонската; петанесетта книга од СЗ. Го опишува првото враќање од вавилонското ропство во 538 г.пр.И.Х., обновувањето на храмот и второто враќање после скоро 80 години, предводено од Езра. Книгите на Езра и Неемија во почетокот биле една книга. Како две посебни издвоени се во грчкиот ракопис, а дури во 15 в. истото е направено и во еврејската Библија.

Ездрина книги 2 и 3 - девтероканонски книги. Поголемиот дел од втората книга ја содржи истата содржина како и канонската книга, со изводи од Неемината

книга и 2 Лт. Третата книга е главно еврејска, датира од околу 100 г.пр.И.Х. Содржи повеќе визији во вид на дијалог со ангел. Претставува единствена апокалиптична книга меѓу девтероканонските.

Еја - ут, ноќна птица, симбол на мудроста (5 Мој 14,13).

Еклесија - в. Црква.

Еклизијаст - Проповедник, една од старозаветните книги.

Екрон - в. Акарон.

Ел - збор со значење на Бог во древните семитски јазици. Можела да се употреби и како сопствена и како заедничка именка. Како сопствена именка, Ел го означува Бог во многубожечкиот систем на Ханаанците. Во Библијата овој збор често пати се среќава како составен дел на личните имиња (пр. Елиав, Ели-Илија). Еврејскиот збор за Ел е Елохим и е највообичаениот збор во Библијата со кој се означува Бог. И зборот Ел често се среќава во Библијата, во однос на Бога, посебно во книгата на Јов и во поетските книги. Често пати се среќава на крајот од личните имиња, пр. Даниел, Габриел, Михаел, Самуел, Емануел, Езекиел итн, како и во географските називи, пр. Ветел (Божја куќа) итн.

Ел Шадај - име со кое Бог им се открил на патријарсите, во т.н. „свештенички“ извор на Петокнижието. Се јавува во 1 Мој 17,1; 28,3; 35,11; 43,14; 48,3; 2 Мој 6,3; Ез 10,5. Како и другите еврејски имиња за Бог во 1 Мојсеева, започнува со Ел, Бог, на што се додава придавка или именка. На пример Ел Олам, со значење на *Вечен Бог*, Ел Елион - *Бог највозвишен*, Ел Елое Јизраел - Ел Бог на Израел. Етимологијата на зборот Шадај е неизвесна. Во 1 Мој 17,1 се преведува со *Бог Семоќен*.

Елам - област близу до Персискиот Залив, југоисточно од областа која подоцна е позната како Асирија. Елам го окупирал народот кој ја освоил Вавилонија, околу 2280 г.пр.И.Х. Еламитите биле дивјачки народ, ограбувачи, вешто ракувале со лак и стрела. Главен град им бил Суса. Таму бил исклесан Хамурабиевиот законик, кој бил заплениет за време на нападот на Ур, а пронајден е во 1901 г. Сиријците пратиле некои од жителите на Самарија во Елам, а Еламитите ги пратиле во Израел, на нивното место. Евреите од „Ел-ам“, автономното кралство, ја слушале проповедта на апостолот Петар на денот на Педесетница (1 Мој 14,1; 4,9; Ис 11,11; 21, 2; Ер 25, 25; Дап 2,9).

Елдад - *Бог возљуби*, израелски старешина, кој не отишол во

Скинијата (Шаторот) кога бил повикан од Мојсеј, и наспроти тоа добил пророчки дар (4 Мој 11:26).

Елеазар - *Бог помогна*, лично име на тринаесет личности од СЗ. Еден од нив е третиот син на Арон, кој станал негов наследник на првосвештеничката положба (4 Мој 20,25), по убивањето на двата постари брата. Бил задолжен за левитите и за сè што било поврзано со богослужење-то во Скинијата (2 Мој 6,23; 3 Мој 10,4; 4 Мој 39 итн.).

Елиав (Елијав) - *Бог е Отец*, 1) често спомнувано име во СЗ, така се викал и постариот брат на царот Давид (1 Цар 16,6); 2) особено надарен човек од Бога, кој учествувал во изработката на украсите на Скинијата (2 Мој 31,6; 35,34,35).

Елиаким - Бог нека исправи, главен службеник и старешина над целата послуга на јудејскиот цар Езекија (4 Цар 18,18; Ис 36-37,6).

Елијам - 1) слугата што Аврам го пратил во Харан. Тој се вратил, доведувајќи ја Ревека, да му биде сопруга на Исак (1 Мој 15,2); 2) помладиот син на Мојсеј (2 Мој 18,4); 3) јудејски пророк кој го претскажал бродоломот на Јосафатовите кораби, кога овој јудејски цар се спријателлил со распаниот израелски цар Охозиа (2 Лт 20,37).

Елијасиф - често старозаветно име, го носел и свештеникот кој помагал во обновувањето на тврдината, кога Неемија се враќал во Ерусалим (445 г.пр.И.Х.). Подоцна го избркал Товија од просторите на храмот, поради неговото многубоштво (Нем 13,4,5).

Елима (Вар-Исус) - лажен пророк или магионичар, кого апостолот Павле го сретнал на Кипар (Дап 13,6-12).

Елимелех - *Бог е човек*; цар од Витлеем, мажот на Ноемина, а свекорот на Рут. Со своето семејство избегал во Моав, за да побегне од владата. Таму и умрел (Рут 1).

Елисавета - *Бог е седмица*, жена на пророкот Захарија, живеела во ридестите подрачја на Јудеја. Во поодмината возраст добиле син, Јован Крстителот. Елисавета била роднина на Марија, мајката на Исус Христос (Лк 1,5-25; 57-80).

Елисеј - *Бог помогна*, пророк на Северното царство и наследник на големиот пророк Илија. Бил син на богат земјоделец, кој направил сè што можел за што поверно да Му служи на Бог (3 Цар 19,19). Неговата пророчка служба траела 50 години и меѓу другото учествувал и во актуелната политика, со советување на царевите. Бил ценет заради својата мудрост и потполна предаденост на израелскиот Бог (4 Цар 2, 1.3.11; 4, 1.8).

Елифалет - 1) еден од синовите на Давид (2 Цар 5,16); 2) еден од доглавниците на Давид (2 Цар 23,34); 3) потомок на Саул и Јонатан (1 Лт 8,39).

Елои - арамејски облик на еврејскиот збор за Бог; дел од извикот на Христос на крстот (Мк 15,34), а буквално преведено значи „Боже мој“. Во Мт 27,46 е употребен еврејскиот збор „Или“. И со двата збора се прави обид да се одразат почетните зборови на 22 Псалм, што ги изговорил Христос, во грчкото Евангелие. Некои од присутните помислиле дека Исус го повикува Илија (Мт 27,47; Мк 15,35), чии пророштва се поврзуваат со денот Господов (Мал 4,5), па најверојатно затоа дошло до недоразбирање. Другиот дел од изразот лама савахтани значи зошто ме остави.

Елои, Елои (Ели, Ели), (Или, Или), Лама Савахтани? - *Боже Мој, Боже Мој, зошто Си Ме оставил?*, зборовите на Исус Христос изговорени на крстот, пред да издивне (Мт 27,46); претставуваат исполнување на пророштвото од Пс 22:1.

Елон - планински град близу Елеонската долина, населен уште од 2000 г.пр.И.Х. Го утврдил царот Ровоам, со цел да ги заштити северозападните приоди кон Ерусалим.

Елохим - име за Бог, што го користеле старите Израелци. в. Божје име и Ел.

Елтекон - град во Палестина, 40 км западно од Ерусалим; со жрепка на Дановото племе, а покасно левитски град (ИН 19,44; 21,23).

Елул - шестиот месец од еврејскиот календар, донекаде одговара на септември.

Емануел - Бог е со нас, име на детето чие раѓање го прорекнал Исаија (Ис 7,17). Тој ќе биде знак дека Бог е со својот народ и дека неговиот збор е вистинит.

Емат - град на реката Оронт во Сирија, близу до израелската граница. Паднал под налетот на Асирците, а народот бил пратен во Самарија, откако Евреите биле одведени во ропство (4 Цар 17,24-30).

Емаус - село на 12 км северозападно од Ерусалим, низ кое пеш оделе Клеопа и Лука, првата недела по Воскресението, кога им се придружил и самиот воскреснат Христос (Лк 24,13-35). Точната локација на селото не е позната.

Емор - магаре; кнез на Сихем. Синовите на Јаков - Симеон и Леви, ги убиле него и неговиот син Сихем, зашто ја силувал Дина, нивната сестра (1 Мој 34).

Ен-Геди (Енгад) - извор на детето, оаза на северниот брег на Мртвото Море. Во тамошните клисури се криел Давид бегајќи од Саул и во една пештера му се смилостивил (1 Цар 24), поште - дувајќи му го животот.

Ендор - дворски извор, мало гратче на 10км од Назарет. Ендорска вражачка ја посетил Саул на денот пред битката на Гелвуја (1 Цар 28,7-25).

Енеј - човек од Лида, кого апостолот Павле го излечил во Христово име (Дал 9,33-34).

Енос - човек на еврејски, син на Сит, живеел 905 години. Во негово време луѓето почнале да го призовуваат Божјото име (1 Мој 4,26).

Енох - син на Каин и татко на Метузалем (1 Мој 4,17). Според 1 Мој 5,24 на крајот на својот живот бил вознесен кон Бога.

Епафрас - граѓанин на Колоси кој на апостолот Павле му јавил во Рим за настаните меѓу тамошните христијани. Таа вест го натерала апостолот Павле да го напише посланието до тамошната Црква (Кол 4,12).

Епафродит - македонски христијанин од Филипи, соработник и пријател на апостолот Павле (Фил 2:25).

Епископ - највисоко црковно лице после апостолите, во раната Црква (1 Тим 3,1-7). Значењето на самиот збор е *надзорник*. Го претставува третиот степен во хиерархиската скала на свештенослужителите: ѓакон, презвитер и епископ.

Ерапол - град во римската провинција Азија, на 10 км северно од Лаодикија. Подигнат покрај топли минерални извори, познати по лековитоста и по живописните водопади со варовник. Центар на многубожечките култови. Црквата тука е основана во времето кога апостолот Павле се наоѓал во Ефес (Кол 4,13).

Ераст - 1) помошник на апостолот Павле, кој со Тимотеј патувал во Македонија, додека Павле останал во Мала Азија (Дап 19,22; 2 Тим 4,22); 2) градски благајник во Коринт, христијанин, испратил поздрав до Римската црква во Посланието до Римјаните 16,23.

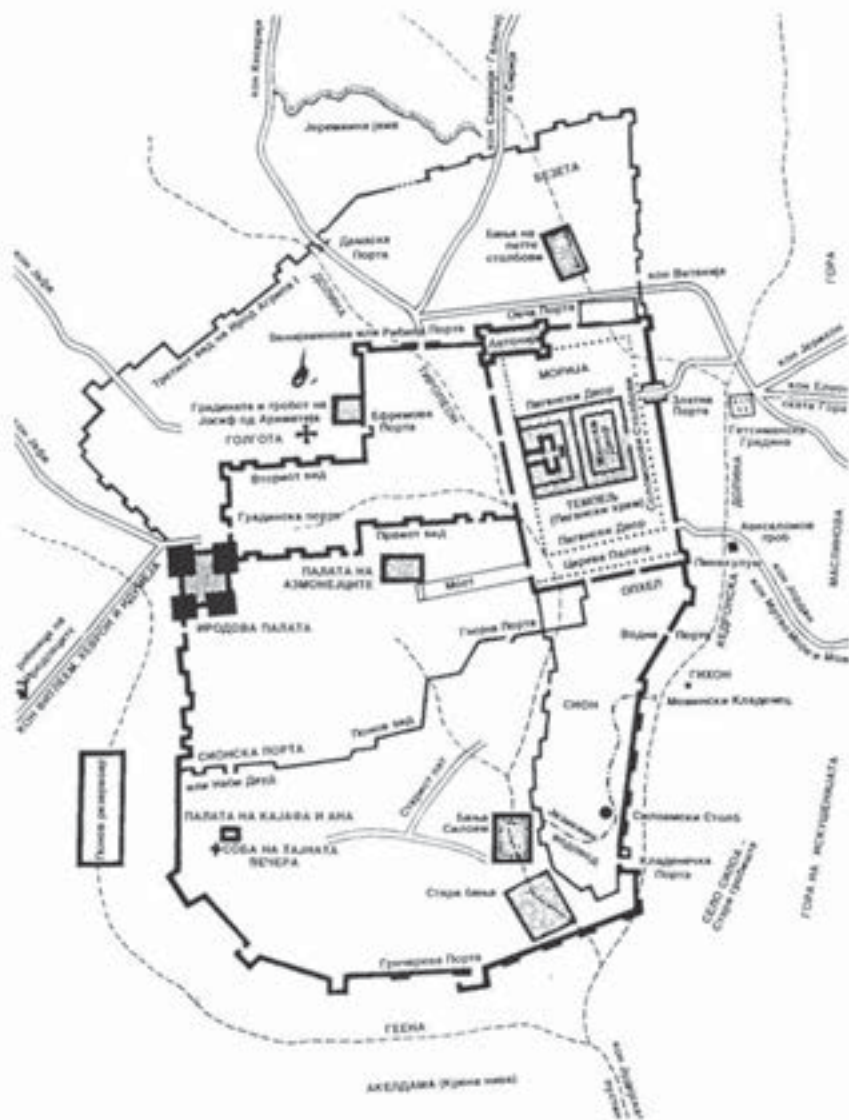
Ерес - отстапување од учењето на Црквата (Дап 5,17; 2 Пет 2,1). Самиот збор ерес означува доктринална грешка.

Ерма - римски христијанин кого апостолот Павле го поздравува во Рим 16,14. Го напишал рано-христијанското дело „Пастир“.

Ермон - планина со највисок врв од 2760 м, постојано покриен со снег. Се наоѓа во Сирија, северно од некогашната израелска граница опишана во 5 Мој 3,8. Со

столувањето на снегот од врвовите, Јордан се збогатува со вода (Пс 89,12). Планината се нарекува уште и Сион (5 Мој 4,48).

Ерусалим - *град на мирот*; древен град со голема политичка моќ, со природно добра положба, меѓу ридовите на надморска висина од 770 м. Бил освоен од Давид, кој го назначил за главен град на Обединетото царство. Таму Соломон го изградил првиот храм. Градот станал свет за Евреите (Пс 122,3-7). Во 586 г.пр.И.Х. градот и храмот биле разурнати од Навуходоносор, а подоцна биле обновени под водство на Ездра и Неемија, по враќањето на Евреите од вавилонското ропство. Римјаните го освоиле Ерусалим во 63 г.пр.И.Х., а го разурнале во 70 г. Христос го посетувал Ерусалим за време на верските празници, како што правеле и сите Евреи. НЗ учи дека во него Господ бил распнат во месноста Голгота и воскреснал по три дни. Оттаму се вознесол на небото и на денот на Педесетницата го пратил Светиот Дух (роденденот на Црквата, (Дап 2)). Во 637 г. муслиманите го освоиле градот и во него останале до 1948 г., кога е создадена современата држава Израел. До 1966 г. бил поделен меѓу Израел и Јордан, а оттогаш потполно му припаднал на Израел. Ерусалим е свет град и на третата религија, на муслиманите, откога во него е подигната Омаровата џамија. Ерусалим е праслика на небесниот Ерусалим, опишан во апокалиптичните книги.

Планот на Ерусалим во Христово време

Портите на Ерусалим: (1) Портата Јафа на запад, (2) Златната порта на исток, (3) Портата на Св. Стефан или Портата на лавовите на североисток и (4) Портата на Сион на северозапад

Есени - малубројна и во значителна мерка исклучива секта. Броела најмногу до неколку илјади припадници. Настанале во 2 в.пр. И.Х. како протестно движење против грчкото влијание на еврејската религија, против корумпираните Цареви и непридржувањето на Евреите до Законот. Во тој поглед биле построги од фарисеите. Живееле одвоени од општеството, организирани во заедници. Се смета дека познатата Кумранска заедница, која ги напишала свитоците од Мртво-

то Море, припаѓала на есениите. Како заедница не се спомнува во НЗ, иако некои сметаат дека Јован Крстител поминал извесно време во пустината како нивен член.

Естир (Естира) - главна личност во книгата на Естира, напишана меѓу 300 и 125 г.пр.И.Х. Во неа е опишана епизода од животот на Евреите кои не се вратиле од вавилонското ропство.

Естира - додатоци - краток

двeтeрoкaнoнcки зaпис, coдржи дoдaтoци нa Книгaтa зa Еcтирa, кoи ce oднecувaaт нa рaзликитe мeѓу oригинaлнaтa и грчкaтa вeрзиja нa тeкcтoт.

Етам - 1) мeстo вo Јудeјa, 10 км југoзaпaднo oд Еруcaлим; 2) пeш-тeрa вo кoјa ce крeиeл Сaмcoн oд Филиcтeјцитe (Cуд 1,15,8); 3) бoрaвиштe нa Изрaeлцитe вo Суeцкaтa пycтинa (2 Moј 13,20).

Етиoпијa - дрeвнo и дeнeшнo имe нa зeмјaтa штo ce гpaничи co Египeт и Црвeнoтo Мoрe (1 Moј 2,13). Cпoрeд нeкoи eнциклoпeдии, дрeвниoт нaзив ce oднecувa нa дeнeшeн Судaн, a нe нa дeнeшнa Етиoпијa. Вo мнoгy пpeвoди нa СЗ ce нaрeкувa Куш.

Еуфрaт - *мoшнe ширoкa рeкa*; нaј-дoлгa рeкa вo југoзaпaднa Азијa (2700 км). Извирa вo Турцијa и билa прирoднa гpaницa мeѓу eгипeтcкoтo и вaвилoнcкoтo цaрcтвo. Вaвилoн бил изгpaдeн нa Еуфрaт и бил eднa oд нaјрaнитe цивилизaции штo нaстaнaлe нa нeгoвитe бpeгoви (2 Цaр 8,3). Вo СЗ чeстo ce нaрeкувa *рeкa* или *гoлeмaтa рeкa*.

Ефa - 1) eврeјcкa мeркa; в. Мeрки; 2) Мидјaнcкo плeмe чиј oснивaч ce cпoмнувa вo 1 Moј 25,4, кaкo внук нa Аврaм.

Ефaтa - збop co кoј Исус му ce oбрaќa нa глувoнeмиoт чoвeк (Мк 7:34). Вeрoјaтнo e aрaмeјcки пoим co знaчeњe, oтвoри ce.

Библиотека на Целс во Ефес, изградена во времето на царот Трајан 98-117

Еден дел од фасадата на Храмот на царот Адријан

Ефес- главен град на провинцијата Азија и важен трговски центар на Мала Азија. Во него апостолот Павле живеел и работел скоро три години, па Ефес станал христијански центар. Павле престојувал во него и на своите две мисионерски патувања, сè додека не морал да бега од побуната на златарот Димитриј, кој бил предводник на изработувачите на идолски предмети (Дап 19,23-40). Имено, во Ефес бил изграден величествен храм на Афродита, божицата на плодноста, кој се смета за едно од седумте светски чуда. Денешен Селџук.

Ефод - *наградник*; според 2 Мој 28,4-14 повеќебоен, волнен или ленен и со злато проткаен дел на облеката на првосвештеникот. Бил изработен според строги прописи, а се носел над горната облека, на градите, украсен со скапоцени камења. Во едниот раб на ефодот се наоѓале камењата за пророкување, Урим и Тумим. Ленен ефод во вид на престилка носеле обичните свештеници (1 Цар 22,18), таков ефод носеле младиот Самуил за време на службата во Силом (1 Цар 2,18) и Давид кога играл пред Ковчегот на Заветот (2 Цар 6,14). И судијата Гедеон имал наградник во градот Офра (Суд 8,27), како и Михеј во своето светилиште (Суд 17,5). Во некои случаи, ефод се претпоставува дека означува некој лик или идол (Суд 8,27; 17,5) или предмет за претскажување (1 Цар 23,9-12; 30,7-8).

Ефрем - име на средниот дел на ридестото подрачје на западната страна на Јордан; им припаднал на тамошните израелски племиња и нивниот прататко Ефрем. Племето имало пообилен благослов од Јаков, во однос на соседното племе на Манасија (1 Мој 48,13). Ова племе се борело против превласта на Јудиното племе, а после расцепот на царството добило водечка улога во Северното израелско царство.

Ефрем - *двојна плодност*, 1) син

на Јосиф, роден во Египет, го освоил неговиот дедо Јаков заедно со Манасија (2 Мој 48). Родоначелник е на едно од дванаесетте израелски племиња, кое добило дел од најдобрата земја во Ханаан; 2) град северно од Ерусалим, близу до Ерихонската пустина. Се спомнува во НЗ (Јв 11,54).

Ефрон - 1) човекот од кој Аврам ја купил Макпела, за да ја погребете во неа својата жена Сара (1 Мој 23,8,9); 2) ридеста област на границата на Јудиното племе (ИИ 15:9); 3) град североисточно од Ветил.

Ефтај - *нека ослободи Јахве*, еден од најголемите израелски судии. Како благодарност на Бог за добиената битка, се заветувал дека ќе принесе како жртва за благодарност сè што ќе види на патот до дома. Но ја видел својата ќерка единица и Ефтај го одложил заветот. Неговата смрт секоја година се оплакувала по четири дена (Суд 10,17-12,7).

Ехелат - *суша*, рид во Јудејската пустина, каде Давид се криел, бегајќи од царот Саул (1 Цар 23:19). Се наоѓа близу до Ен-Геди.

Ехуд - судија кој ги избавил Израелците од Моавците со убиството на нивниот цар Еглон (Суд 3,15-4,1).

Ж

Жалост - неволја или мака, понекогаш се сфаќа како казна (Ис 8,22). Во случај на жалост по близок починат, кај Евреите и кај другите источни народи се искажувала на најразлични начини: со чукање по градите (Наум 2,7), со корнење на косата и брадата (Ездра 9,3), со посипување на главите со пепел (3 Цар 4,12), со раскинување на облеката (1 Мој 37,29); со повредување на лицето и телото (Ер 16,6), со постење (4 Цар 12,16), со покривање на главата и одење боси (2 Цар 15,30), со бричење на главата и брадата (Ис 15,2), со врзување на кострет околу телото (3 Цар 21,27). За време на длабока жалост лежеле на земјата и седеле во пепел (2 Цар 12,16; Јов 2,8). Додека плачеле се пееле песни тажачки (Ер 9,17; 2 Лт 35,25). Жалоста траела седум дена, а понекогаш и подолго.

Жед - едно од основните секојдневни човечки искуства (2 Цар 17,29), кое се користи за споредба со потребата и барањето на Бог. Бог се грижи за луѓето, кога Агара била жедна во пустината, Тој ја сочувал (1 Мој 21,15-19); како и Самсон да не малакса од жед (Суд 15,18). На целиот Свој народ му дал вода во пустината

(2 Мој 17,5-7). Народот се предупредува да се пази од глад и жед (Нем 9,15-20). Во време на неволја било допуштено да се земе класје или грозје од туѓа нива (5 Мој 23,25; Мт 12,1). Да се задоволат нечија глад и жед се дело на милосрдие (Ис 21,14.17; 587.10; Ез 18, 7, 16). Во СЗ се спомнува незадоволива глад и жед кон Божјото слово (Ам 8,11,13). Времето на спасение е време без глад и жед (Ис 41,17; 49,10). И во НЗ жедта се поврзува со гладот и нивното задоволување кое е дело на милосрдие (Мт 25,35;37). Христос е извор на жива вода (Јв 4,10-15; 7,37). Времето на спасение ќе дојде кога ќе ги снема гладот и жедта (Откр 7,16; 21,6; 22,17).

Железо - метал, до 1200 г. пр. И.Х. употребните предмети во Ханаан биле сеуште од бронза (пр. „железната кола“ спомената во Суд 1,19), а само украсните предмети и амајлиите биле изработени од железо. Израелците научиле како се кова железото дури во Ханаан, од Филитејците (спореди со 1 Цар 13,19-22). Но во богослужењето уште долго време останало забрането за употреба (ИН 8,31). Според 1 Лт 29,7 и железото се сметало за принос во храмот. Морало да се увезува (Ер 15,12; Ез 27,12).

Жена - во Библијата не постои конкретно учење за жената, туку постојат повеќе паралелни сфа-

кања; 1) Многу од исказите потекнуваат од културата на живеењето во која жената е во потполност подредена на мажот (1 Мој 3,16). И извештајот за создавањето објавува дека жената е второсоздадена. Во 1 Мој 2,18-24 мажот се смета за првосоздадено битие, а жената е негова помошничка. Но во 1 Мој 1,27 се кажува сосема спротивно, дека се создадени со иста цел. Било каков завет што го дава жената против волјата на таткото, односно сопругот, е неважечки (4 Мој 30,4-17). Правната положба на жената е никаква. Доволен опис за тоа е неможността да се противстави на раскилот на бракот што евентуално го презел нејзиниот сопруг, ниту ѝ е дозволено таа да го раскине бракот од било кои причини, ниту пак да се противстави на многуженството на својот сопруг. Ниту сопругата, ниту ќерката не можат да наследат ништо од имотот, ако покојниот имал син (4 Мој 27,8; но и спротивно во Јов 42,15); 2) Некои жени се опишани како значајни личности, но како мајки, жени, ќерки на други значајни личности. На пример, како многу важни прамајки се спомнуваат Ева, Сара, Ребека, Рахила. Други значајни жени се Мирјам, Девора, Естира, Јудита, но и Аталија, Исавела. Но тоа се исклучоци, најголемиот углед го добивале како мајки на синови (Вирсавија во 1 Цар 1,15-21; 28-31; 2;13-21). Во Ис 66,13 Божјата љубов се споредува со мајчинска; 3) Во СП

се споменува љубовта на мажот кон жената, односно свршеницата, но не како битен предуслов за бракот (1 Мој 29; 1 Цар 1,8); 4) Во мудросната книжевност се фали добрата жена (Изр 31,10-31); 5) Според 2 Мој 15,20 жените од порано активно учествувале во богослужењето, но со тек на времето тоа се повеќе се ограничувало (4 Мој 3,40; 2 Лт 8,11); 6) Во НЗ улогата на жените е битно сменета. Исус имал ученички (Лк 8,2), а значително ја поправил положбата на жената во бракот. Жени први го виделе воскреснувањето на Христос (Мк 16,1-8). Во повеќе наврати е спомнато дека Исус се дружел со жени, пр. со сестрите на Лазар, Марија и Марта; ѝ простил на блудницата (Јв 8,11); Во Јв 4,1-26 е опишан неговиот разговор со Самарјанката, и тоа за општозначајни теми, а не само за оние кои би се однесувале само на жените; 7) Улогата на жените во раната Црква е многу значајна, примале дарови од Светиот Дух (Дап 21,9) и имале удел во добротворната дејност (Дап 9,36). Но не се спомнува дека предводеле заедници; 8) Црквата и заедницата се прикажуваат како жена, односно невеста, а Христос е мажот, односно младоженецот (Гал 4,26; Јв 1,13; Откр 12,1); 9) Конечната новозаветна мисла во однос на жените е искажана во Гал 3,28: „нема машки пол, ни женски; зашто сите вие сте едно во Христа Исуса“.

Жетва - се жнеело житото во определени временски периоди, во зависност од временските и географските одлики на просторот. Класјето се режело со срп (5 Мој16,9), високо над земјата. Сноповите се распослувале на цврсто земјиште, а по нив газеле волови (5 Мој25,4), магариња или, пак, специјални коли за таа намена (Ис41,150. Така зрната се истиснувале од класовите. На благ ветер се веело житото. Притоа ветерот ја однесувал плевата (Пс1,40, а зрната паѓале на земјата. Жетвата честопати се употребува при сликовити описи, пр. на Судот (Мт3,12; Откр14,15). Првината од житото се принесувала на Бог.

Живот - ретко во СП се користи како апстрактен поим, повеќе се користи за означување на животните појави: здивот, движењето или, пак, „жива вода“ за текушта вода, дишењето (Јов11,20; Ез 37,8), крвта (Лев 17,14) итн. Животот го дава и одзема вечно живиот Бог (5 Мој 32,39; Пс 104,29; Откр 15,7; 3,5), според однесувањето на поединецот. Животот се скратува со болести, несреќи. Драгоцен, но непостојан дар (Јов 2,4; Мт 6,25; Пс 39,6; Проп 6,12; Ис 40,6). Не е бесцелен. Идолите не се живи и затоа не можат да делуваат, за разлика од живиот Бог (Пс 115,4). Во СЗ нема јасна слика за задгробниот живот, иако самата идеја за него

постои. Во НЗ животот се дели на духовен и телесен (1 Тим2,2; Дал 15,26); јасно се дава слика за постоење на задгробниот живот (Мк 9,43; Мк 10,30; Мт 10,39). Во Дал 3,15 Христос се спомнува како зачетник на животот.

Жолчка - растение со горчлив плод често сврзано со билката пелин. На Христос на крстот му дале да пие вино, за да Му се ублажат болките (Мт 27,34). Метафорички е симбол на горчливи чувства (Дал 8,23).

Жртва - Евреите познавале разновидни жртви, кои играле значајна улога во нивното живеење. Се разликувале: жртви паленици, кога целото жртвувано животно се спалувало, а се принесувала наутро или приквечер (3 Мој 1,3; 4 Мој 28,4); колени жртви, кај кои се принесувала само утробата, а месото го јаделе оние што ја принесувале жртвата, па затоа се нарекува и жртва причесница (3 Мој 3,5; 7,16;31); жртва благодарница (3 Мој 7,11), причесница (1 Цар 11,15; 3 Мој 3); жртва покајница (3 Мој 4; 3 Мој 5,14-19; 5 Мој 14,22); жртва за очистување која ослободувала од култна нечистотија или, пак, со неа се завршувал некој временски интервал, раздобје на некој завет (3 Мој 12,6; 5 Мој 6,10); жртва приносица и налевница (3 Мој 2; 6; 7; 23,18); миомирисно кадење (2 Мој 30,34-37; 3 Мој

16,12); жртва помирица (1 Цар 3,14). Жртвата не е само надворешно обележје на заедништвото со Бога, туку треба да ѝ се пристапува со чисто срце и искрени намери. Според НЗ Исус не ја отфрла жртвата (Мк 1,44; Мт 5,23; Лк 2,42), туку уште повеќе ја изострува пророчката критика на жртвите (Мт 9,13; Мк 12,33; Ос 6,6). Тој самиот е жртвата на новиот сојуз (Еф 5,2); која овозможува помирување со Бог (Рим 3,25; 1 Јв 2,2). И бидејќи како жртва еднаш веќе ја пролеал Својата крв (Еф 1,7), старозаветното жртвување станува одвишно (Евр 8,6) и на луѓето им е дадено ново спасение (Евр 9,9; 12-15; 18) Духовните жртви се давањето милостиња (Фил 4,18), молитвата (Ев 13,15) и мачеништвото (Фил 2,17).

Жртва за благодарност - в. Жртва.

Жртва паленица - в. Жртва.

Жртва причесница - в. Жртва

Жртвена гозба - во СЗ, како потврда на Сојузот, односно Заветот (1 Мој 26,28; 31,46.54), при крунисување на цареви (1 Цар 11,15), и како знак на сакралното заедништво меѓу Бог и луѓето (Изр 24,1;9). Слична улога има и жртвата причесница, кај која дел од животното се принесува на

Бог, а остатокот го јадат приносителите (4 Мој, 5-8). Во НЗ Вечерата Господова е прикажана како жртвена гозба (1 Кор 10,16-22; 11,20); која ги поврзува христијаните меѓусебно, а посебно со Христос. Затоа тие не можат да учествуваат при паганските жртвувања (1 Кор 10,18;20), а уште помалку може да се поднесува раздор и неслога (1 Кор 11,17-21).

Жртвеник - во СП претежно го означува местото за жртвата, но понекогаш означува и споменик, односно споменот на посебното Божјо појавување. Жртвеници подигале патријарсите (1 Мој 12,8; 26,25; 33,20). Давид и Соломон подигнале жртвеници (2 Цар 24,25; 3 Цар 12,32; 7,49; 8,64). Значењето на жртвеникот се губи во НЗ, кога Христос веќе се жртвувал (Ев 9,28). Најстарите жртвеници што се спомнуваат во СЗ биле направени од земја, необработен камен (2 Мој 20,24). Многу ретко, за разлика од другите народи, се заменуваат со жртвеници во карпа (Суд 6,20; 1 Цар 6,14). Тие се одликуваат со четири рога, на секој агол по еден, како знак на Божјата моќ (2 Мој 21,14; 27,2). Тој што ќе се фател за нив, уживал Божја заштита (3 Цар 1,50). Жртвениците се разликувале според својата намена: за паленици, за леб, брашно и вино, како и жртвеници за палење кадиво.

З

Забрана - во СЗ сè што е свето завзема посебно место во животот на Израелците. Така, постојат некои забрани кои се однесуваат на саботата, Скинијата, Ковчегот на заветот, преку забрана на ликовно прикажување (2 Мој 20,41; 5 Мој 5,8) и поставување на табуа (2 Мој 19,12). Целта на забраните била да се заштити еврејскиот народ од влијанието и обичаите од соседните народи и истакнување и запазување на еврејската религија (3 Мој 10,1). Во НЗ се истакнува позитивното однесување кон ближните и кон Бога, што е поважно од забраните (Мт 5,22-43). Според апостол Павле, забраните имаат релативно значење, зашто христијаните се подложни само на Христовиот закон и заповед (1 Кор 11,1-16; Гал 5,14) и тие се единствена мерка за нивниот начин на живеење (Јв 12,49; 15,12).

Завет - сојуз склучен меѓу Бог и Неговиот народ Израел, се разликува од договорот склучен меѓу две еднакви страни. Во овој случај, иницијативата секогаш произлегувала од Бога: Тој ветува, но и бара исполнување на одредени обврски. На тој начин, склопил сојуз со Ное (1 Мој 9,8-17), со Аврам (1 Мој 15,18; 17,1-4)

и со целиот израелски народ на Синај (2 Мој 19-24). Но народот го прекршил тој сојуз и пророците Еремија (31,31-34) и Езекиил (36,24-28; 37,26-28) навестиле нов сојуз. Тој нов сојуз е склучен меѓу Бог и целиот свет, преку Христос (Мк 14,24, Лк 22,20), кој жртвувајќи се за другите ги поставил темелите на Новиот Сојуз, односно Завет (Евр 7,22; 8,6-13; 9,11-22). Негова карактеристика е милоста на Светиот Дух, а не законот, како во претходниот сојуз. Еврејскиот збор за сојуз е „Берит“ кој на грчки е преведен со „дијатики“, што значи последна волја, тестамент, завет. Следствено, наместо Стар и Нов Завет, поправилно би било Стар и Нов Сојуз.

Завулон - син на Леа и Јаков, родоначалник на Завулоновото племе (1 Мој 30,20). Ова племе ја поседувало територијата околу Назарет и долината Језреел, сè до Сидон (1 Мој 30,20). Во Суд 4,24 се напоменува дека Израелците од Завулоновото и Нефталимовото племе на заповед од Девора, го победиле Сисара. Подоцна се спомнува земјата Завулонова, но не и припадниците на племето (Мт 4,13,16). Во Откр 7,8 Завулон се спомнува како едно од дванаесетте израелски племиња.

Заедница - Божји народ што се собира заедно. Во СЗ член на

заедницата, односно на Божјиот народ - Евреите се станувало по раѓање. Религиското значење на заедницата е собирање на богослужење (3 Цар 8,55; Пс 111,1). Во одделни преводи на НЗ подеднакво значење им се придава на изразите заедница и Црква, за изворниот грчки израз „еклесија“. Заедницата може да биде кукна, месна, или составена од повеќе заедници, односно да биде организирана на различни нивоа, а повеќе заедници ја сочинуваат Црквата.

Заедница на светите - според апостолот Павле христијаните се свети (Фил 1,1), заради тоа што се во Христос. Во Првото послание до Коринтјаните 1,2 тие се повикани да бидат свети, зашто се „осветени во Исус Христос“. Светите се изедначуваат со припадниците на Црквата.

Заем - според СП заемот се смета за добро дело, кога некому му се позајмува пари или животни потрештини (Пс 112,5; Мт 4,42). Во СЗ било забрането да се зема камата на заемот од сонародниците (5 Мој 23,20). Доверителот смеел да бара залог (5 Мој 24,10), но морал да го врати до залезот на сонцето, ако се работело за предмет неопходен на позајмувачот (2 Мој 22,25). Преданието долго време им забранувало на христијаните да земаат камати (Види Лк 6,34).

Зајак - нечисто животно за Евреите, затоа што нема разделени шепи и не е папкар и преживар, па според тоа не смее да се јаде (3 Мој 11,6).

Заклетва - поткрепување на некоја вистина (1 Мој 47, 31; 50,5,25), заколнување и повикување на Бог заради поткрепа на некое ветување (1 Мој 50,5-7; ИН 2,12-14). Посебно значајна е заклетвата при склопување на сојуз, односно завет (1 Мој 21,31; 26,2-31; ИН 9,15). Евреите се заколнувале во некое од Божјите имиња, а било најстрого забрането колнење во идоли или лажно колнење (2 Мој 20,7; 3 Мој 19,12; 5 Мој 1,34). Според Мт 5,33-37 Христос е строго против заклетвата, зашто бара безусловно верување на дадениот збор. Заклетвата е сама по себе знак на недоверба, па не би требало да се јавува во христијанската заедница (Јак 5,12).

Закон - поим со повеќекратно значење: 1) во јудејството целокупното Мојсеево Петокнижие го сочинува Законот, зашто го содржи Мојсеевото законодавство, а СЗ описно е наречен „Закон и Пророци“. Но понекогаш терминот Закон се однесува на целиот СЗ. Христос не го укинал или либерализирал Законот, туку укажал на вистинската суштина на послушноста на човекот кон Бога. 2) единствената сила што ги рег-

улира настаните и нивниот редослед, на пример закон на природата; 3) правила на однесување пропишани од властите и за чие прекршување следат казни. Законот може да влече корени од обичаи, царски укази или преку откровение, како во случајот на Мојсеј, кој на натприроден начин го добил Божиот закон на Синај. Самиот израз закон, понекогаш се однесува на целиот СЗ (Јв 12, 34; 1 Кор 14, 21), но многу почесто го означува Петокнижието, кај Евреите -Тора „закон“. Во НЗ изразот „Закон и Пророци“ (Мт 7,12; 11,13; Лк 16,16) ги означува сите канонски старозаветни книги освен поетските дела.

Законик - в. Петокнижие.

Закон на светоста - од 1877 г. 3 Мој 17-26 се нарекува „закон на светоста“.

Закхеј - жител на Ерихон, кој станал Христов ученик. Бил главен митник и се стекнал со голем имот на незаконски начин. Бидејќи бил со мал раст, се качил на смоква (сикомора), за да може да го види Исус. По навалувањето од негова страна, Христос се согласил да влезе во неговата куќа, по што животот на Закхеј тргнал по сосема нови текови (Лк 19,1-10).

Заретан - меѓаш во Јорданската долина и индустриски центар, во чија непосредна близина се Со-

ломоновите рудници на бакар. Познат е по чудото при преминот на Израелците преку Јордан (ИН 3,16).

Захарија - си сломна Господ, 1) пророк кој се вратил од Вавилон во 537 г. и со Агеј ги поттикнувал Евреите да го обноват храмот. Вториот Храм бил завршен во 516 г.пр.И.Х. Захарија успеал рамнодушност на народот кон обновата на храмот да ја претвори во воодушевување (Езд 5,1-2; Нем 12,16); 2) таткото на Јован Крстител и член на свештеничко семејство. Живеел во Јудеја. Во храмот добил визија со која Бог му најавил дека жена му Елисавета во поодмината возраст ќе роди син (Лк 1,5-25), идниот Крстител.

Захаријева книга - Најверојатно шест од вкупно 14 глави се напишани подоцна од некој друг пророк.

Зачини - материи со јака арома, гуми, смоли, семиња од растенија и сокови. Се користеле во исхраната, во приготвувањето на козметички средства, за балсамирање на мртвите, а и како состојки на темјанот (Лк 23,55-56).

Зеведеј - рибар, мажот на Салома, а татко на апостолите Јаков и Јован (Мк 1,19-20). Според Мт 27,56 неговата жена Салома присуствувала на Христовото распнување.

Зевеј - мидјански цар, кого Геден го прогонувал и го убил, заедно со својот син. Поради тоа биле избрани за израелски судии (Суд 8,10-22).

Зевоим (Севоим) - град потонат во Мртвото Море, чија точна локација не се знае. Во времето на Аврам, неговиот цар се здружил во сојуз од четири цара против други четири цара и воделе битка кај долината Сидим, денес под Мртвото Море.

Зевс - грчко врховно божество (Дап 14,12-13).

Зелфа - слугинката на Леа, што ѝ ја дал татко ѝ по мажачката со Јаков. А таа му ја дала на својот сопруг, со кого родила два сина, Гад и Асир (1 Мој 30,10,13).

Земја - 1) Ја создал Бог (1 Мој 1,1). Се замислувала како кружна плоча која лежи на столбови во вода (1 Цар 2,8; Изр 8,29). Над неа е небескиот свод како купола која лежи на бреговите (2 Цар 22,8). Првобитната чистота на земјата е загризана од гревот (1 Мој 3,17), но на крајот од времето таа ќе се покаже како нова (Откр 21,1). Земјата Му припаѓа на Бог (Мт 5,35) и е подложна на Негов суд (в. Потоп). Изразот „небо и земја“, односно „небо, земја и море“ го означува целиот свет (Ис 1,2; Пс 146,6); 2) тло, копно (Мт 23,15) или обработена земја (1 Мој 4,14), или пак некоја област (Мт 2,12).

Земјишен посед - во Израел постоел од освојувањето на земјата и поделбата на земјиштето (ИН 13-21; 4 Мој 26,52-56). Јахве е вистинскиот господар на целокупното земјиште (ИН 22,19). Тој им ја ветил земјата на прататковците (ИН 23,4).

Зилоти - еврејски националисти, во чие делување сè уште се оцртувал духот на Јуда Макавејски, побунетиот водач кој во 2 в.пр.И.Х. успеал да го поврати храмот од рацете на Сиријците. Зилотите одбивале да им плаќаат порез на Римјаните и биле постојано подготвени за војување што би довело до воспоставување на Божјо царство. Предизвикале неколку побуни, а една од нив завршила со разорувањето на храмот во 70 г. После овој настан се растуриле. Според Лк 6,15 еден од апостолите припаѓал на таа групација - Симон Зилотот.

Зимриј - Јахве помогна; цар на Израел кој некаде околу 876 г.пр. И.Х. владеел седум дена. Бил капетан на оклопните возила, а на престолот стапил после дворската завера и убиството на царот Ила (3 Цар 16,8-20). Бил нападнат од Амриј, капетан во војската, му го запалил дворот во Терса и тој загинал во рушевините.

Зиф - вториот месец од еврејската света година, подоцна наречен

ијар, одговара на делови од месеците април и мај (3 Цар 6,1).

Златно теле - идол направен по заповед на Арон, додека Мојсеј бил на Синај. Израелците го обожувале, според примерот што го виделе во Египет. Мојсеј го скршил (2 Мој 32).

Зли духови - Христос ги истерувал, а исто така и Неговите ученици (Лк 10,17). Се истеруваат со Христовото име (Мт 9,38; Лк 9,49). Тие го препознаваат Исус како Син Божји (Мт 8,29). Луѓето можат да ги истеруваат само со Божја помош (Мт 17,21). Тоа се натприродни битија, демони, често пати се јавуваат во форма на човек, а предизвикуваат најразлични зла: болести, болка, неспокојство (1 Цар 16,14-23; 18,10). Во НЗ злите духови се демони, или *ѓаволи*, подложни на Сатаната (Дал 19,12; Лк 7,21; 8,2).

Зло - спротивно на добро; сè што не се согласува со Божјата волја (Јв 3,19-20). Може да се јави како физичко или морално зло. Физичкото директно го загрозува физичкиот опстанок на човекот (Јов 1 и 2). Моралното зло е последица од грешната човекова природа (Јак 1,13-15). Човекот делува според својата слободна волја и може да избере меѓу доброто и злото, но е одговорен за последиците од својот избор. Бог не е творец или причинител на

злото, но во одредени прилики допушта да се случи.

Змеј - чудовиште од древната митологија (Пс 74,13; Ис 51,9; Јов 7,12). Понекогаш не се прави разлика меѓу змејот и голема змија (Ис 27,1), в. Левијатан. Понекогаш се преведува со зборот крокодил, а се среќава и во пророчките книги. Во Откровението на Јован, се користи изразот змеј, но во Откр 20,2 се спомнува змија. Змејот ги означува силите на злото, против кого Бог ќе се бори и конечно ќе ги совлада (Откр 20,7-10). Во Ис 13,22; Ер 51,37 и други места, се спомнува шакал.

Змија - во СЗ опасно животно, слика на злото (1 Мој 3,14).

Змија од бакар - Во 4 Мој 21,9 се спомнува дека Евреите во пустината биле искасани од змии отровници, заради нивното постојано жалење од Бог и Мојсеј. Мојсеј добил наредба да направи бакарна змија и да ја постави на столб, па секој што ќе погледне во неа, да остане жив. Во НЗ оваа случка и змијата од бакар се користат како праслика за Христос и Неговото делување. Според Исусовите зборови, како што Мојсеј ја подигнал змијата во пустината, така треба да се подигне и Синот Човечки (Јв 3,14-15). И како што Израелците биле исцелувани само со поглед кон змијата, на ист начин ќе бидат спасени и оние

што со вера ќе погледаат во Христос. Бакарната змија се чувала сè до времето на царот Езекија, кој наредил да се скрши, зашто наредот направил од неа предмет на идолопоклонство (4 Цар 18,4).

Зоровавел - семе од Вавилон, внук на Јехонија, заробенит јудин цар, роден во ропството; директен Христов предок. Се вратил во Ерусалим како предводник со првата група повратници во 537 г. и презел некои мерки за обновување на храмот. Не се зацарил зашто во тоа време првосвештеникот Исус ја држел верската и политичката власт (Ездра 3). Неговото залагање за обновување на храмот било поддржувано од пророците Агеј и Захарија (Ездра 2,2; 3-5; Зах 4).

И

Ибсан - еден од малите судии (Суд 12,8).

Идол - предмет за обожување, во форма на лик или слика. Се изработувал од сите достапни материјали: камен, злато, сребро, дрво, коски, железо. Величината во која се изработувале идолите исто така била најразлична, како и ликовите што ги претставувале:

бикови, телиња, змии и човечки глави (3 Мој 26,1). Еврејските пророци остро го отфрлале идолопоклонството.

Идолопоклонство - Евреите смеат да го обожуваат само својот Бог, како единствен Бог, а сите други култови на други богови, поклонувањето на другите богови, идоли и фетиши е идолопоклонство и е најстрого забрането. Тоа е посебно нагласено во првите две Божји заповеди (2 Мој 20,3-5).

Идумеја - палестинска покраина, во новозаветно време, а се протега кон југозапад на Мртвото Море. Подрачјето на Идумеја не се поклопува во потполност со некогашниот Едом. Оттаму потекнува династијата на Иродовците. Многумина од овој крај заминувале далеку на југ во Галилеја да го видат Исус (Мк 3,8).

Иевлам (Ивлеам) - Ханаански град на северната граница на Маназија, чии жители не биле протерани од Израелците (Суд 1,27).

Извештај за создавањето - Даден во 1 Книга Мојсеева во првата и втората глава, во кој се опишува начинот на кој Бог го создал светот, сè живо и неживо и човекот.

Извор - поради специфичната географска структура на земји-

штето во Палестина, население-то се снабдувало со вода првенствено од извори; некои од нив се спомнуваат во СП по име.

Израел - човек кој се бори со Бог; името што ангелот му го дал на Јаков на потокот Јавок, непосредно пред состанувањето со брат му Исав, а на крајот од тешката ноќна борба со непознатото битие (1 Мој 32,22-32). Неговите дванаесет синови се зачетници на дванаесетте племиња израелски; изразот, пак „синови израелски“ ги означува сите Евреи (1 Мој 34,7; 2 Мој 32,4; 5 Мој 4,1). Првиот израелски цар бил Саул. После него дошол далеку помоќниот Давид, кого пак го наследил син му Соломон. По неговата смрт царството се распаѓа на Јужно - Јудеја и северно - Израел. Израел било поголемо и помоќното царство, составено од десет племиња, со двојно побројно население од Јудиното царство и три пати повеќе земја и обработлива почва. Главниот град бил Сихем, а потоа Тирса и Самарија, изградена од Амриј (3 Цар 12,25; 14,17; 15,21; 16,23-24). Земјата се збогатила преку трговија, зашто низ неа минувале значајни трговски патишта. Таквата состојба траела околу 200 години, сè до освојувањето на Асириците во 721 г. пр.И.Х. Племињата биле раселени низ Асирија и Северното царство. Никогаш повеќе не се обновиле. Под исто-

то име се појавила втората држава, денешниот Израел, во 1948 г.; в. Цареви јудини и Цареви израелски.

Изреки - дел од СЗ, спаѓаат во мудросната книжевност. Вешт составувач на изреки бил Соломон и нему му се припишуваат голем дел од нив. Изреките се однесуваат на секојдневниот живот, на односите меѓу луѓето, односите со Бога. Многу од изреките, низ народите денес се одомаќиниле како народни поговорки.

Иконија - град во Ликаонија, Мала Азија, познат по овоштарниците на сливи и кајсии. Апостолот Павле го посетил, заедно со Варнава и Јован Марко, на своето мисионерско патување (Дал 13,51; 14,1-6; 9-22; 2 Тим 3,11). На негово место е денешниот град Која во јужниот дел на централна Турција.

Ила - 1) терлентиново дрво, народ; 2) име на неколкумина од СЗ, меѓу кои е и израелскиот цар, кој бил убиен од својот слуга за време на неговото пијанство (3 Цар 16,6); 3) долина (Дабова долина), преку која Филитејците навлегле во централна Палестина - место каде Давид го убил Голијат (1 Цар 21,9).

Или - мој Бог, 1) таткото или тесот на Јосиф, мажот на Марија, мајката на Исус (Лк 3,23); 2) До-

лина во Палестина, на патот меѓу Витлеем и Средоземното Море. Во неа царот Саул ја повел војската против Филистејците, кога Давид го убил Голијат (1 Цар 17,19); 3) таткото на Осија, последниот израелски цар (4 Цар 15,30).

Илиј - *мој Бог*, свештеник во храмот во Силом, светилиштето каде бил сместен Ковчегот на Заветот. Бил од Ефремовото племе и му бил прадедо на Самуил, кој како дете му бил донесен да го подучува во храмот. Заради злата што ги вршеле синовите на Илиј, Филистејците го заробиле Ковчегот, во војната со Евреите. Кога Илиј ја чул таа вест, паднал мртов (1 Цар 1-4).

Илија - *Јахве е Бог*, голем пророк од Северното царство, во 9 в.пр.И.Х. Бил верски водач на Израел и извршил големо влијание на историјата и на мислењето на Израелците (4 Цар 17 - 4 Цар 2). По потекло бил од Тесва, па затоа го нарекуваат и Тесвеканин. Истапувал против израелскиот цар Ахав, кој ѝ дозволил на жена си Изавела да го воведо култот на Ваал. На ридот Кармил Илија се спорел со вааловите свештеници, која е вистинската вера. Илија му се молел на израелскиот Бог и Тој пуштил оган од небото и ги запалил приложените жртви (3 Цар 18). Илија се појавил како приказа заедно со Мојсеј при Преобра-

зувањето на Исус на Тавор (Мт 17, 1-13). Со тоа се покажало дека во Христос се исполниле старозаветните пророштва. Според 4 Цар 2,11 бил вознесен на небото, од каде треба да дојде пред „Денот Господов“ (Мал 4,5-6). Илија се повикува во неволја (Мк 15,35; Мт 25,47,49) и се истакнува како пример на постојана молитва (Јак 5,17).

Илирик - римски назив на покраината на источниот брег на Јадранското Море, каде христијанството многу бргу се ширело. Нејзините граници во многу се совпаѓаат со границите на некогашна СФР Југославија. Јужниот дел кој се нарекувал Далмација бил посетен од апостолот Павле, заедно со Тимотеј. Во Посланието до Римјаните 15,19 наведува дека Евангелието го проповедал од Ерусалим на исток, па сè до Илирик на запад.

Имануил - в. Емануил.

Ирас - Давидов свештеник (2 Цар 20,26), кој не бил левит.

Ирод - *јуначен* - име на кралската династија, која владеела со Јудеја и соседните области од 55 г.пр.И.Х. до 93 г. Во НЗ се спомнуваат седум личности со тоа име. Биле со идумејско, а не еврејско потекло. 1) Ирод Велики - син на Антипатер, за управител на Јудеја бил поставен од Јулиј Цезар

во 37 г.пр.И.Х. Антипатер го наименовал Ирод за управител на Галилеја. После смртта на неговиот татко и братот Јосиф, кој владеел со Ерусалим, Римјаните му ја доделиле на Ирод титулата „крал на Евреите“. Владее од 37-4 г.пр.И.Х. Јудејците го мразеле, зашто иако потрошил многу средства за обнова на храмот (т.н. Иродов храм), наметнал големи давачки. Обновил и едно средоземно пристаниште и го нарекол Кесарија, во чест на императорот Цезар Август. Евреите, покрај другото, не го сакале и зашто по раѓање не бил Евреин, а ги убил членовите на еврејското хасмонејско семејство, од страв за својот престол. Кога мудреците дошле да му се поклонат на детето Исус, наредил да се убијат сите машки деца до две години старост во Витлеем, со цел да се ослободи од Исус. После неговата смрт, неговото царст-

Модел на Иродовата палата

во е поделено меѓу синовите Архелај, Антипа и Филип (Мт 2; Лк 1,5); 2) Архелај - наречен Ирод Етнарх, владеел со Јудеја од 4 г.пр.И.Х. до 6 г. Кон Евреите и Самарјаните се однесувал многу сурово и тие морале да се жалат на Римјаните, кои го пратиле во заточеништво (Мт2,22); 3) Антипа - наречен Ирод Тетрарх, односно Четворовласник. Владее со Галилеја од 4 г.пр.И.Х. до 39 г. Го фрлил во темница Јован Крстител и после избрзаното ветување дадено на сопругата наредил да го убијат. Пилат на Антипа му го предал Исус на судење, како жител на Галилеја. Антипа се однел многу презриво кон Исус и го вратил назад кај Пилат (Мт14; Мк6; Лк23,7). Изградил ново пристаниште и го нарекол Тиберија во чест на римскиот император; 4) Ирод Агрипа I - внук на Ирод Големиот, а син на Аристокбул, бил наречен цар Ирод. Бил владетел на Галилеја, Јудеја и Самарија од 41-48 г. За да им се додвори на Евреите, ги прогонувал христијаните. Со меч го убил Јаков, синот на Заведej и го затворил апостолот Петар. Лука во Дела Апостолски забележал дека смртта на Агрипа е последица на неговата охолост (Дан12,20-23); 5) Ирод Агрипа II - син на Агрипа I. Кога отишол во Кесарија во посета на римскиот прокуратор Фест, го сослушал случајот на Павле. Неговата пресуда била ослободувачка за апостолот, ако

Внатрешноста на една бања во Масада, од времето на Ирод. Освоена од Римјаните во 12 година после Христа

тој веќе не се обратил до царот (Дан25,13-26,32). По падот на Ерусалим заминал во Рим и таму умрел околу 94 г.

Ирод Филип I - син на Ирод Големиот. Живеел во Рим како неофицијална личност. Неговата жена Иродијада се омажила за неговиот полубрат Ирод Антипа, уште за време на неговиот живот.

Ирод Филип II - вториот син на Ирод Големиот и брат на Антипа и Архелај. Станал владетел на Итуреја (Лк 3,1) од 4 г.пр.И.Х. до 34 г. Наречен е уште Филип Тетрарх. Повторно ја обновил Кесарија (Филипова), како и Витсаида.

Иродиевци - членови на една странка, повеќе заинтересирана за политика, одошто за религијата. Биле повеќето од паганско,

а помалку од еврејско потекло. Но власта цврсто ја држеле благодарение на Римјаните и нивната поддршка. Им се противеле на фарисевите, но се нагодиле со нив кога Христос требало да го осудат на смрт, зашто ги критикувал (Мк 3,6).

Иродијада - ќерка на Аристобул и внука на Ирод Велики. Била жена на Ирод Филип I, но уште додека мажот ѝ бил жив се премажила за Ирод Антипа. Јован Крстител не ја одобрил таа постапка, зашто според т.н. левиратски брак, братот можел да ја земе снаата за жена, само ако нејзиниот маж умре без синови. Иродијада му се осветила на Јован Крстител, со советот даден од ќерка ѝ Салома да ја бара неговата глава од Ирод Антипа на еден пир (Мт 14,1-12; Лк 3,16).

Исав - влакност; син на Исак и Ревека, и постар брат на Јаков. Бил вешт ловец и миленик на татка си. Јаков двапати го измамил, па Исав сакал да го убие. Подоцна се измириле. Исав имал и друго име, Едом, станал родоначелник на Едомците, односно Идумејците (1 Мој 25,19-34,27-33).

Исавела - ќерка на сидонскиот крал Етбаал и жена на Ахав, крал на Северното царство од 875-854 г.пр.И.Х. (3 Цар 16,31). Таа верна на обичаите во својата таткови-

на успеала и во Израел да го наметне обожувањето на Ваал. Пророкот Илија се противставил на тоа. Таа завршила според неговото пророштво: кога Јеху во 842 г. пр. И. Х. постанал цар и влегол во градот, ја турнале од прозорот на палатата во која живеела, коњите ја изгазиле, а кучињата ја изеле (4 Цар 9,30-37).

Исаија - *Господ е спасение*, живеел некаде околу 740-700 г. пр. И. Х. во Јужното царство, за време на владеењето на четири еврејски цара. Бил и државник и го спасил Ерусалим од опсадата на Асирците. Поучувал на Божјата светост, во своето видение во храмот. Главната мисла му била дека Божјата сила го поставила Израел над сите други народи. Многу познато е неговото пророштво: "Ете, девица ќе зачне и ќе роди син и ќе му се даде име Емануил" (Ис 7,14). Се смета дека тоа пророштво се однесува на раѓањето на Исус (Мт 1,22).

Исак - *нека (Божеството) се смешка*, еден од израелските патријарси; Вториот син на Авраам, а единствениот на Сара. Кога татко му заради проверка и потврда на својата вера сакал да го жртвува на Бога, Тој го спречил во тоа. Се оженил со Ревека и имал два сина Исав и Јаков. Кога остарел и речиси ослепел, бил измамен од Јаков да му го даде нему благословот, наместо на

постариот брат близнак (1 Мој 21-22; 24, 28-9; 35, 27-29).

Исахар - деветтиот син на Јаков и Леа и родоначелник на едно од дванаесетте израелски племиња.

Искарот - човек од Кариот (иш на еврејски значи човек), во југоисточна Јудеја (Мт 10,4); в. Јуда. Припадници биле од незнабожечко потекло. Апостолот Павле најмногу проповедал меѓу незнабошците и затоа е наречен „апостол на народите“. в. Гоим.

Искупување - страдањето и смртта на Христос, со која не искупи од гревот и спаси од вечната смрт, земајќи ги врз Себе гревовите на светот, за луѓето да се измират со Бога (Гал 3,13). Да се искупи нешто значи да се откупи, да се купи повторно. Исус кажал дека дошол да го положи својот живот заради искупување на луѓето. Како што робот кога ќе се откупи веќе не е роб, така и човекот - роб на гревот преку откупот на Христовата жртва на крстот веќе не е роб. Преку откупот човекот доаѓа под власта на Христос (Тит 2,14; Евр 12,15). Христос го остварил откупувањето од светот (Гал 1,4), од проклетството на Законот (Гал 4,5), од служењето на гревот (Рим 6,16) итн.

Искушение - После крштевањето Христос се повлекол во пус-

тината и постел четириесет дена. Таму ѓаволот Го искушувал три пати, нудејќи Му храна и светска власт, но сето тоа Христос го одбил (Мт4:1-11; Лк4:1-13).

Исмаилци - номадско племе кое ги населувало пустите предели на границите на Палестина. Биле каравански трговци меѓу Галад и Египет. Се сметаат за потомци на Исмаил, отфрлениот син на Авраам со слугинката Агара (1 Мој 25,12-18).

Исоп - име за повеќе билки, спомнати во Библијата. Исопот имал прочистувачко дејство и со него се прскала крвта на жртвуваните животни по вратите во време на лепра и чума (Пс 51,7). Најверојатно станува збор за растението ориганум, кое припаѓа на истото семејство како и мајоранот. Додека Исус висел на крстот, Му дале да вкуси исоп натопен во оцет. Служел и за поскропување спроти Пасха (2 Мој 12,21-22; Јн 19,29).

Истерување од храм - според Евангелието, Исус ги истерува трговците од предворјето на храмот, кои со тргувањето го сквернавеле (Мк 11,16). Со тоа ги разлутил водечките верски луѓе и си го навлекол нивниот бес врз Себе.

Исус - Бог е спасение; Навин, војсководец - роден во Египет, во

времето на израелското ропство. Станал близок соработник на Мојсеј и еден од дванаесетте извидници пратени во Ханаан. По смртта на Мојсеј, тој е избран за водач на Израелците и ги предводел сè додека не се населиле во Ханаан. Кога земјата била освоена, ја поделиле меѓу дванаесетте племиња. Пред да умре, Исус Навин ги молел Израелците да Го сакаат и почитуваат својот Бог (2 Мој 17,9; 4 Мој 13-14; ИИ).

Исус Христос - Синот Божји, станал човек и живеел и умрел за да го спаси човештвото и да го научи на силата и љубовта Божја. Исус значи спасител, а Христос е грчки збор за еврејскиот - Месија, што значи Помазаник. Се родил како Евреин, во времето на владеењето на Ирод Велики (околу 5 или 6 г. пр.И.Х.), кога Евреите страдале под римска окупација. Умрел 28 или 29 г., во времето на владеењето на марионетскиот цар Ирод Антипа. Роден е во Витлеем, а пораснал во Назарет, во Галилеја. Прв пат го посетил храмот на дванаесет години, а го крстил Јован Крстител, во времето кога веќе бил подготвен да ја започне својата мисија на земјата. Тогаш ги избрал своите први ученици и правел многу чуда. Ја обиколил Галилеја, поучувајќи и лекувајќи ги болните. Како што народот сè повеќе го засакувал и прифаќал, така еврејските верски великодостојници сè повеќе сакале да

Реконструкција на Кулата на Антонијо северозападно од Храмот. Многу научници веруваат дека тоа е местото каде Христос бил испитуван пред Пилат. Се претпоставува дека и Ап. Павле тука бил затворен. 21:21-22:24

го отстранат. Во последната недела од неговиот живот влегол во Ерусалим и ја одржал Последната вечера (Тајната вечера) со своите ученици, пред еврејскиот празник Пасха. Го издал Неговиот ученик Јуда. Му било суде-но пред Синедрионот и пред римскиот намесник, а осуден е на смрт со распнување на крст, во тоа време најсрамна и најболна казна. Погребан е во гроб во карпа, но на третиот ден гробот е пронајден празен. Воскреснатиот Христос им се јавил на своите ученици единаесет пати, на жени-те миросници и на пријателите - сè до вознесението на небото, кога се покажал последен пат. Неговото учење, познато како христијанство се раширило по целиот познат свет тогаш и го изменил текот на историјата.

Исход - Втората книга Мојсеева, во која е опишано излегувањето на Евреите од Египет со Божја

помош, преку пророкот Мојсеј. Го опфаќа периодот од 1300 до 1200 г.пр. И. Х. Го содржи и ветување-то од Бог дека Израел ќе биде свет народ, како и законо-давните прописи.

Италија - современото значење на овој термин потекнува од средината на 1 в. Апостолот Павле отпатувал за Италија во текот на неговото најпознато мисионерско патување (Дал27,1,6).

Итај - смел Филистеец од Гат кој му се придружил на Давид против бунтот на Авесалом. Итај иако морал да бега од Давид, му останал верен. Подоцна станал војсководец на третина од Давидовата војска (2 Цар 15,21).

Итамар - „земја на палмите“, син на Арон, кој станал свештеник (2 Мој 28,1), управувал со градбата на Скинијата (2 Мој38,21).

Итуреја - област чиј владетел бил Ирод Филип. Името се спомнува и во Евангелието на Лука. Итурејците најверојатно биле потомци на старозаветниот народ Јетури. Биле див племенски народ во ридовите западно од Дамаск, и северно од главниот тек на река-та Јордан (Лк 3,1; 1 Лт 5,19).

Ихавод - славата замина, име на внукот на -свештеникот Илија. Роден е во оној час кога Ковчегот на Заветот паднал во рацете на Филистејците, и тогаш умреле и неговите татко и дедо (1 Цар 4,17-22).

Ј

Јавис - галадски - старозаветен град во висорамнините источно од Јордан. Неговите жители ги пренеле преку Јордан телата на Саул и на неговите синови, откако биле убиени во битката на Гелвијската Гора. Тие ги подготвиле за погреб и ги погребале. Давид ја опеал нивната храброст (Суд 21,1; 1 Цар 11,31,12; 2 Цар 2,4-7).

Јавок - *обилен*; име на река, денес се нарекува Зерка, се влева во Јордан на околу 40 км северно од Мртвото Море. Била најзначајна река на древниот

Галад. Овде Јаков се борел со ангелот и после ноќната борба го добил името Израел. Исто така, на нејзините брегови се нагодил со Исав (1 Мој 32,22-30). Според 5 Мојсеева 3,16 подрачјето околу Јавок го добиле племињата Рувим, Гад и Манасија.

Јазици (Јазичници) - старословенски збор што означува пагани, „народи“, односно сите народи кои не се Евреи.

Јазовец - најверојатно се однесува на кожа од делфин или фока (2 Мој 26,14).

Јаил - *дивокоза*; жена на Хавер, го убила Сисара, ханаанскиот војсководец. Тој откако ја изгубил битката со Израелците, се сокрил

Резба на древо на една Библија од 1568 г. на која е преставен сонот на Јаков (1. Мојс. 28:10-18)

во нејзиниот шатор, а таа му забила колец во слепоочниците. Така ги нарушила старите закони за гостопримството (Суд 4,17-22). Девора ја величи во својата благодарствена песна (Суд 5,24-27).

Јаир - старешина на синагогата во Капернаум, Христос ја воскреснал неговата ќерка (Мк 5,22; Лк 8,41-56).

Јакинт - скапоцен камен, најверојатно станува збор за бледосин сафир (Откр 9,17).

Јаков - *оној кој држи (за петата);* самото име има двојно значење: оној кој неког ќе измами или оној кој неког ќе заштити; 1) третиот еврејски патријарх, помладиот син на Исак и Ребека. Бил миленик на својата мајка. Се оженил со Рахила, имал многу деца и богатство. Многу пострадал поради својата лична слабост, но примил помош и благослов од Бога. Добил ново име Израел, а дванаесетте племиња ги добиле имињата по неговите синови; 2) еден од апостолите, син на Заведеј и брат на Јован. Го напуштил рибарењето и тргнал по Исус. Според Мк 3,17 Јаков и Јован го носеле прекарот Воанергес (на арамејски синови на громот). Јаков заедно со Петар и Јован се спомнува дека имале повластена положба (Мк 5,27; 9,21; 13,3; 14,33). Во 44 г. за време на владеењето на Ирод отсечена

му е главата (Дап 12,3); 3) син Алфеев, апостол, наречен „Јаков Помладиот“. Се споменува само во пописот на апостолите (Мт 10,3; Мк 3,18; Дап 1,13). Најверојатно бил брат на Матеј и Јосија; 4) братот Господов и прв епископ на Ерусалимската црква (Мк 6,3; Гал 1,19). Го сретнал апостолот Павле при неговото враќање од Дамаск (Дап 12,17). Имал водечка улога на апостолскиот собор (Дап 15,13-29). Според записот на еврејскиот историчар Јосиф Флавиј бил каменуван во 62 г.

Јаса - место каде Евреите ги победиле Аморејците на патот од Египет кон Ветената Земја (5 Мој 21,23).

Јасли - место за чување и хранење на стоката; се правеле од дрво, или пак се длабеле во камен или во ѕид, ако шталата се наоѓала на каменито место (Лк 2,7). Во јасли е роден Господ Исус Христос.

Јасон - исцелување; пријател на апостолот Павле после средбата во Солун. Бил нападнат и доведен пред градските старешини од страна на разбесенетата толпа народ, зашто тврдел дека Христос е цар. Бил пуштен со откуп и продолжил да ја проповеда новата вера (Дап 17,5-9).

Јафет - убавина; третиот син на Ное и предок на жителите на западните висорамнини во Мала

Азија (1 Мој 9,27). Ное претскажал дека неговите потомци нема да живеат во мир со потомците на брат му Сим (семитите) и дека Хананците ќе им бидат слуги (1 Мој 9,27). Јафет е прататко на индоевропските народи.

Јахве - Божјото име. На еврејски се пишувало со согласките JXBX, без самогласки, зашто во тој јазик немало знаци за самогласки. Евреите на Бог му се обраќале со Адонај (Господ), од страв Божјото име да не го изговараат напразно. Па затоа овој термаграм го изговарале поинаку од напишаното; в. Божјо име.

Јахин и Воас - Јахин бил десниот, а Воас левиот столб во тремот на Соломоновиот храм (3 Цар 7,15-22). Не се знае нивната точна намена, дали служеле како потпирачи за кровот, или, пак, имале само украсна и строго симболична функција. И значењето на нивните називи не е јасно. Се смета дека се работи или за кратенки на натписите во слава на Бог или, пак, Јахин бил симбол на цврстината, а Воас на јачината.

Јевус (Евус) - поранешно име на Ерусалим. Во него живееле Евусејците. После многу напади и опсади, паднал конечно во рацете на Давид (2 Цар 5,7-9). Подоцна Евреите во него го претставувале високиот општествен

слој. Евусејците постепено се измешале со Евреите.

Језавела - чедна, кнегиња од Сидон, се омажила за израелскиот цар Ахав (околу 869-850 г.пр.И.Х.). Била идолопоклоник на Ваал и го одвратила царот и народот од почитувањето на Бога. Ги прогонувала пророците и многу од нив го загубиле животот. Пророкот Илија се сокрил во пустината, за да ги избегне нејзините закани. Погинала кога приврзаниците на Јуј, кој станал цар (во 842 г.пр.И.Х.), ја фрлиле низ прозорецот, после падот на Ахав (3 Цар 18,19,20; 4 Цар 9,30-37).

Језекиил (Езекиел) - Бог е силен, еден од големите пророци и свештеник, бил одведен во вавилонското ропство во 597 г.пр. И. Х. во времето на воскреснувањето на еврејскиот народ после падот на Ерусалим.

Језекиј (Езекиј) - Јахве е мојата сила, дванаесетти цар на Јудеја (715-687 г.пр.И.Х.) и татко на царот Манасија. Извел повеќе реформи со цел да ја обнови еврејската религија и да ги подобри условите за живеење во неговото царство (4 Цар 18,4). Ги победил Асирците. Поучувал дека Јахве е Бог на сите, а не е ограничен само на Евреите (4 Цар 18-20).

Језраелска долина - се наоѓа

близу до северозападниот крај на Гелвујската Гора во централна Јудеја. Таму биле водени повеќе битки меѓу Израелците и Сиријците (Суд 6,33). Се нарекувала уште и Јездраелонска долина, како и Мегидо, Мегидонско поле (2 Лт 35,22; 4 Цар 9,27).

Јеремија (Еремија) - *Јахве нека исправи*, пророк од Ерусалим (654-584 г. пр.И.Х.). За време на неговиот живот, овој град бил двапати освојуван. На народот му претскажал суд и осуда, па затоа не бил многу омилен. Во својата беда научил дека Бог е со секого; предвидел нов сојуз меѓу Бог и поединецот.

Јерихон (Ерихон) - *Месечев град*, многу стар, а можеби и најстариот град во светот, лежи на 250 м испод надморска височина, на 8 км западно од Јордан, а 10 км северно од Мртвото Море. Најпрвин го освоил Исус Навин, а подоцна по Божја наредба го запалил (ИН 6). По 500 години градот е обновен. Во НЗ се спомнува случката кога Закхеј цариникот го нагостил Христос во својот дом во Јерихон. Таму Христос го излечил слепиот Вартимерј (ИН 2; 6; Суд 12,13; 2 Цар 2; Мк 10, 46-52; 1 Кор 19,1-10; 10; 30).

Јеремиина (Еремиина) книга - книга од СЗ. Ја уредил Варух, помошникот на пророкот Еремија.

Јеремииниот (Еремиин) плач - книга од СЗ. Составена од песни тажалки, напишани после разорувањето на Ерусалим (587 г. пр. И. Х.). Некои сметаат дека песните се напишани од повеќе автори, во Вавилон, но според преданието тие се дело исклучиво на Еремија.

Јеровоам I - првиот цар на Израел после поделбата на Соломоновото царство. Владее над десет од дванаесетте племиња, во периодот од околу 922 до 901 г. пр. И.Х. Водел постојани борби со царот на Јудеја Ровоам. Го напуштил патот на еврејската вера, а со себе го завел и народот. Градел светилишта за обожување на идоли, за што пророците жестоко го напаѓале (3 Цар 11-12).

Јеровоам II - тринаесетти од деветнаесетте цареви на Израел. Владее од околу 788-746 г. пр. И. Х. За тоа време владеел мир и благосостојба, но луѓето во тоа време станале алчни и се стремеле само што подобро да живеат (3 Цар 14,23-9).

Јесеј - човек (Божји); богат земјоделец, татко на осум синови. Најмладиот од нив, Давид станал прв цар на Јудеја и целиот Израел (1 Цар 16,10). Спомнат е во родословието на Исус Христос во Мт 1,5 и Лк 3,32. Тој е фиданка од Јесеевата пењушка, според Ис 11,1.

Јехудија - Евреин, име на служителот во дворот на царот Јоаким (Ер 36,14).

Јоав - Јахве е татко, заповедник на Давидовата војска. Помогнал Ерусалим да се одземе од Евусејците во 10 в.пр.И.Х. Го убил Авенир, Давидовиот син кој, пак, го усмртил својот брат и бил во немилост на својот татко. Го убил и другиот Давидов син Авесалом, зашто се побунил против татко му. Бил груб и окрутен човек. Солмон го казнил (2 Цар 2,3).

Јоаким - Јудин цар во Ерусалим (околу 609-598 г.пр.И.Х.). За време на своето владеење му плаќал висок данок на египетскиот фараон. Бил лош човек и не го почитувал Бога. Затоа пророкот Еремија го кренал својот глас против него. Загинал во битката против војските на Навуходоносор.

Јоас - Јахве даде 1) осмиот цар на Јудеја, владеел околу 837-800 г.пр.И.Х. Имал авантуристичко детство, но кога станал цар го укинал идолопоклонството кон Ваал и го поправил храмот. Но подоцна скршнал. Бил убиен после скоро четирист години владеење (2 Лт 22,11-24, 27); 2) дваесеттиот цар на Израел, владеел околу 801-786 г. пр. И. Х. Ја прекинал долготрајната расправија меѓу Израел и Сирија. Го победил Јудејскиот цар Амасија и од таа битка се вратил и со

многу плен и заробеници (4 Цар 13-14).

Јов - оној кој се враќа, односно пренасочува, богат и богобојажлив човек, кој живеел во земјата Узу, источно од Ханаан. Бог го ставил на испит, преку неволјите и маките што му биле зададени, но тој им одолеал на искушенијата и си ја запазил верата. Приказната за него е опишана во Книгата за Јов, за која се смета дека е една од најстарите, ако не и најстара старозаветна книга.

Јован - грчки облик на еврејското име со значење Јахве е милостив, син на Заведеј и рибар на Галилејското Езеро. Бил брат на Јаков и заедно со него еден од првите Христови ученици. Според Мк 3,17 Христос ги нарекол Воанергес (Синови на громот), кога ги повикал за Свои ученици. Бил особено омилен кај Исус и зазема истакнато место во Четвртото евангелие. Според преданието, умрел во Ефес во длабока старост. Го напишал Евангелието по Јован, Откровението, како и три Посланија. Честопати се нарекува и Јован Богослов.

Јованово евангелие - четвртата книга од НЗ и последно Евангелие, според времето на пишувањето. Битно се разликува од преостанатите три евангелија, т.н. синоптички. Во оваа книга се мешаат духовните со историските

податоци и посебен нагласок му е даден на духовниот живот на Исус. Поистакната е Неговата служба во Јудеја, одошто во Галилеја. А цела една третина од содржината се занимава со последните 44 часа од животот на Исус. Книгата не содржи приказни, но има четири чуда, кои не се спомнати во другите Евангелија. Најверојатно е напишана некаде околу 100 г. во Ефес.

Јованови посланија - Јован Крстител - проповедник и пророк, роден во ридестата област на Јудеја. Неговиот татко Захарија бил свештеник, а мајката Елисавета ѝ била роднина на Марија, мајката на Исус. Јован проповедал во пустината покајување и крштевање со покајување, зашто се приближило доаѓањето на ветениот Месија. Го крстил и Исус во водите на Јордан (Мт 3,13-17). Ирод Антипа го уапсил и го фрлил во темница зашто го критикувал неговиот развратен живот со жената на брат му, која станала негова жена уште за животот на мажот ѝ. Му била отсечена главата после гозбата на која Ирод толку се воодушевил од играта на Салома, ќерката на Иродијада, што невнимателно ѝ понудил исполнување на било која желба. И таа ја побарала главата на Јован Крстител по наговор на мајка си (Мт 14,1-12). Некои од неговите ученици подоц-

на му се придружиле на Христос (Лк 1-3).

Јована - жена на надзорникот на Иродовото домаќинство во Ерусалим. Станала следбеничка Христова и била една од жените што го нашле празниот гроб (Лк 8,3).

Јодај - Јахве знае, првосвештеник во храмот за време на владеењето на Охозиа, Готолија и Јоаз (4 Цар 11).

Јоил - Јахве е Бог, еден од малите пророци, син на Петуел. Ги опишал опасностите што го демнат Јудејскиот народ и го преколнувал да се отклони од својата грешност. Ветувал Божји благослов и навестувал дека Јудејското царство сите маки докрај ќе ги поднесе.

Јом Кипур - в. Ден на очистување.

Јона - гулаб, Книга на пророкот Јона, од СЗ, напишана околу 400 г. пр.И.Х. Не содржи пророштва, туку ги напаѓа Евреите заради тесноградост. Целта на книгата е да покаже дека Бог се грижи за сите народи. Тридневниот престој на Јона во утробата на рибата, односно китот е праслика на тридневниот престој на Христос во гробот.

Јонатан - Јахве даде, 1) левит, потомок на Мојсеј. Основал

свештеничко семејство, а Дањаните го заробиле на Гората Ефремова (Суд 17,7); 2) синот на Саул и голем пријател на Давид (1 Цар 18). Неговото убиство Давид го оплакува преку врвните стихови на еврејската поезија (2 Цар 1,19-27). Јонатан бил племенит, скромен, храбар и лојален (1 Цар 31, 8-13; 2 Цар 21,12-14).

Јонатан Макавеецот - предводник на Хасмонеите во востанието против Сирија (160-142 г.пр.И.Х.). Го зазел Ерусалим и станал првосвештеник и намесник на Јудеја. Бил убиен во Галад.

Јона - убава; пристаниште во Јудеја, каде се истоварувало градежно дрво кога се градел храмот. Таму Јона се качил на брод за Тарс. Во Јона апостолот Павле го вратил во живот Тавит (Дал 9,36-41). Денешното име на градот е Јафа и се наоѓа на периферијата на Тел Авив (2 Лт 2,16).

Јордан - кој се спушта, или пак голема река, тече на 220 км на север од планината Хеврон, протекува низ Генисаретското Езеро и се влева во Мртвото Море. Протекува низ најголемата депресија на Земјата. Галилејското Езеро е 215 м под нултата надморска височина, а северниот дел на Мртвото Море е на 397 м. Многу настани опишани во СЗ се

одвивале на бреговите на таа река, неа ја преминале Евреите при освојувањето на Ветената земја (ИН 1-4). Јован Крстител таму проповедал и во неа Го крстил Исус Христос (Мт 3,13-17).

Јосафат - Јахве пресуди, четвртиот цар на престолот на Јудеја после поделбата на Соломоновото царство. Владеел 24 години, од 873 до 849 г.пр.И.Х. Ги обединил Јудеја и Израел преку бракот на својот син Јорам со ќерката на израелскиот цар Ахав. Неговото владеење довело до напредок во земјата, извел и реформа на религијата и Законот (4 Цар 17-20).

Јосафатова долина - според пророкот Јоил 3,2.12 рамницата на која ќе се одвива последниот Божји суд над непријателите. Од 4 в. со тоа име Евреите, христијаните и муслиманите ја нарекуваат долината Кедрон и таму ги погребуваат мртвите.

Јосија - Јахве нека исцели, 1) цар на Јудеја, се зацарил на осум години, по убиството на неговиот татко и владеел 31 година, од околу 640 до 609 г.пр.И.Х. За време на неговото владеење во 631 г.пр.И.Х. во храмот е пронајдена Книгата на законот, и врз основа на неа Јосија извршил реформа на законодавството и религијата во својата земја. Убиен е во Мегидо во борбата со Египќаните (4 Цар 22-23; 2 Лт 33-

35); 2) братот Христов, понекогаш се нарекува и Јосиф (Мт 13,55). Според некои, бил син на Марија, Клеоповата жена.

Јосиф - нека Јахве придодаде, 1) патријарх, синот на Јаков и Рахила. Бил продаден како роб во Египет. Станал пехарник на високиот египетски жрец Потифар, паднал во затвор поради лажна оптужба, но по толкувањето на сонот на фараонот поставен е за заповедник. Ја спасил земјата од глад, а на браќата и татка си им помогнал кога дошле од Палестина во Египет по храна (1 Мој37-50); 2) мажот на Марија, мајката на Христос, по потекло од Давидовиот дом. Бил дрводелец од Назарет. Најверојатно умрел пред започнувањето на јавното делување на Исус (Лк 3). 3) Јосиф од Ариматеја, богат Евреин и член на Синедрионот. Бил таен Христов ученик; по Неговата смрт го замолил Пилат да му дозволи да го погребне. Го погребал во својата гробница (Мк 15,43-6); 4) Јосиф Варсава, со прекар Јуст, еден од двата следбеници Христови кои претендирале на местото на Јуда како апостол, по неговото самоубиство. За апостол бил избран Матиј, другиот кандидат.

Јота - најмалата буква во грчката азбука. Христос вели дека ни една јота од Законот нема да нестане додека не се случи сè што е напишано (Мт 5,18).

Јотам - Јахве се покажа, цар Јудејски, пред да се зацари владеел заедно со својот лепрозен татко Азарија (4 Цар 15,5). Не стапил во сојуз против Асирија заедно со Северното царство и тие го нападнале.

Јотор (Јитро) - мидијански свештеник, пастир, кај кого Мојсеј се засолнил по бекството од Египет. Подоцна се оженил со неговата ќерка Сепфора. После четиреесет години поминати кај Јотор, Мојсеј бил повикан од Бога да го поведе Израел од ропството во Мисир (2 Мој 2).

Јубилејна година - или уште се нарекува и проштална; најверојатно името потекнува од еврејскиот израз Јобел - знак за тревога. Но точното значење на изразот не е јасно. Секоја педесетта година е славена како Јубилејна година. Годината била објавувана со звукот на трубата на десеттиот ден од седмиот месец, тиширија. Таа година земјата не се обработувала, се ослободувале сите затекнати робови и секој имот земен под закуп се враќал на неговиот прв стопан. Прописите како да се постапува во прошталната година се наведени во 3 Мој 25,8-16 и 23-55. в. Празници.

Јувал - син Ламехов и Адин, според преданието автор на музиката која номадските племиња ја

изведувале на лира и кавал (1 Мој 4,21).

Јуда - нека биде славен, 1) родоначелник на Јудиното племе, четвртиот син на Јаков и Лија. Бил омилиениот Јаковов син. Неговото племе било во постојани конфликти со Ефремовото племе; се населило во Ханаан близу до Витлеем и освоило поголем дел од јужна Палестина. Племето било на страната на Саул и Давид (1 Мој 29-35); 2) братот или синот на Јаков, еден од дванаесетте апостоли (Лк 6,16); 3) роднина на Исус, кој можеби го следел апостолот Павле (Мт 13,55; Мк 6,13); 4) Јуда Искариот (евр. иш Кариот - човек од Кариот). Еден од дванаесетте ученици и веројатно единствен кој не бил роден во Галилеја. Бил благајник и на списокот на апостолите во

Мк 3,19 и Мт 10,4 се наведува на последно место. Се разочарал во Христовиот начин на работа, зашто се надевал дека ќе крене бунт против Римјаните и го предал на првосвештениците за 30 сребреници, колку што била цената на еден роб (Мк 14,10). Кога сфатил што направил, се обидел да ги спречи првосвештениците да му наштетат на Христос, но не успеал и подоцна се обесил (Мт 26,27). По него настанал изразот „Јудин бакнеж“, зашто со бакнеж го посочил Исус пред прогонителите. Изразот означува неискрен и предавнички потфат (Мк 14,44).

Јуда Макавејски - макавеј значи чекан. Зачетник на свештеничкото семејство кое се изборило за независност на Евреите и владеело од 166 до 63 г. Тој и

Јудејската пустина, составена од ридови кои се протегаат од источниот крај на Јудејските ридови па сè до Мртвото море.

неговите луѓе ги поразиле Сиријците, влегле во храмот во Ерусалим и го исчистиле, зашто го сметале за осквернет од Антиох IV Сириеџот. Загинал во битка, а неговиот помлад брат Јонатан ја продолжил борбата.

Јудеец - припадник на еврејскиот народ. Пред и после вавилонското ропство со овој назив се нарекувале луѓето кои биле принудени да го напуштат Ерусалим и Јудеја, а кои подоцна се вратиле од ропството во Вавилон.

Јудеја - јужниот дел на Палестина. Понекогаш под Јудеја се подразбира бившото Јудино царство, а понекогаш ја означува и цела Палестина (Лк 3,1). Во времето на Ирод Велики подрачјето на Јудеја потпаѓало под неговото царство. Во периодот од 4 г. пр. И. Х. до 6 г. заедно со Самарија и Идумеја била дел од Тетрархијата на царот Архелај, синот на Ирод. Од 4 г. до 41 г. била под власта на римскиот намесник, кој управувал од Кезарија. Од 41 до 44 г. била дел од Агрипиновото царство; од 44 до 46 г. повторно потпаднала под власт на римскиот намесник. Псле јудејското востание против Рим, во периодот меѓу 70 и 135 г. била самостојна римска провинција, а потоа преминала во состав на провинцијата „Сирија - Палестина“.

Јудино послание - книга од НЗ.

Претставува писмо напишано во периодот меѓу 90 и 100 г. од страна на некој кој се претставува како слуга на Христос и брат на Јаков. Неизвесно е дали авторот навистина бил брат на Јаков, зашто во тој случај тој бил и Исусов брат. Во посланието се напаѓаат учењата на луѓето кои себеси се сметаат за толку свети што не ги почитувале моралните прописи.

Јудино царство-Јужното царство што настанало после Соломоновата смрт (932 г.пр.И.Х.) и Јеровоамовата побуна против неговиот син Ровоам. Десет од дванаесетте племиња се обединиле во држава Израел, а Јудиното и Венијаминовото му останале лојални на домот Давидов. Јудиното царство било многу помало и понеплодно од Израеловото. Но, сепак го надживеало Израеловото царство за 135 години. Паднало под власт на Вавилон во 586 г.пр.И.Х.; в. Царevi.

Јудита - девтероканонска книга, напишана на еврејски некаде околу 150 г.пр.И.Х. Во неа се опишува како вдовицата Јудита го спасила своето место Ветулкија за време на опсадата.

Јуј - тоа е Јахве; војсководач кој станал цар на Израел околу 843-815 г.пр.И.Х. Го помазал Илија и му наредил да го отстрани од

престолот царот Јорам и да ги завземе неговото место. Возел брза војничка кола и во битка ги убил Јорам, неговата мајка Језавела, неговите деца и свештениците на Ваал (4 Цар). Плаќал данок на Салманасар III. Бил поразен од Азаил од Дамаск (4 Цар 10,32).

Јуница- тригодишна, црвена, се користела при жртвувањето (Ос 10,11). Се колела надвор логорот, на чисто место, и со нејзиниот пепел помешан со вода се попрскувал народот. Павле го споредува чинот на жртвување со Христовата жртва (Евр 9,13-14).

К

Кадилница - сад во кој се палел темјанот (4 Мој 16,6-7,39). Кадилниците во Скинјата биле бронзени, а во храмот златни.

Кадис-Варна - оаза, еден од израелските логори во текот на лутањето низ пустината. До него се доаѓало по 11 дена лутања низ пустината. Местото се снабдувало со вода од пештерски извор. Овде Мојсеј удрил со стапот по карпата, и потекла вода (4 Мој 20,1-12). Од Кадис-Варна тој прати извидници во Ханаан (5 Мој 19-25; 46; 23,8).

Каин - ковач, првиот син на Адам и Ева, првиот роден човек. Го убил брата си Авел и заради тоа бил избркан од местото каде живеел (1 Мој 4; 1 Јв 3,12).

Кајафа - на арамејски „физиогномист“, првосвештеник во храмот во Ерусалим во времето на Христовата служба (од 8. до 36.г.). Нему му Го доведе Христос да му суди. Кајафа го обвинил за богохулство и Го предал на римскиот прокуратор (Мт 26,57-68). Според Јв18,13 неговиот претходник, првосвештеникот Ана му бил тест.

Какол - растение од семејството на тревите, потсетува на пченица и во текот на плевење, тешко се разликува од неа. Неговиот корен се меша со коренот на пченицата. Кога добро ќе созрее, може да се види разликата меѓу двете растенија и во време на жетва лесно се раздвојуваат. Исус прави споредба на разликувањето на верните и неверните луѓе, кога ќе дојде време за тоа, споредувајќи ги со пченица и какол (Мт1 3,24-30).

Калварија - на латински череп; место близу до Ерусалим, вон градските ѕидини, каде Христос бил распнат. Еврејскиот израз со кој се преведува овој термин е *Голгота* (Мт 27,33). Името го носи поради конфигурацијата на земјиштето, што потсеќа на череп.

СИНХРОНИЗИРАН ЕВРЕЈСКИ КАЛЕНДАР

Календар - в. Година.

Камен аголник - најчесто поголем камен што се поставувал во темелот на носечкиот агол на зградата, но понекогаш е и последниот камен што се вградува. Честопати се користи со метафоричко значење. Јов го опишува Бог како творец кој го поставува каменот аголник врз кој ќе го изгради светот (Јов 36,6). Во Ис 28,16 Бог го поставува каменот аголник во Сион, што се толкува како поставување на цар или, пак, спасение со вера во новиот Израел. Во НЗ овој стих се толкува како најава за Исус како Месија (Мт 21,42; Мк 12,10; Лк 20,17 итн).

Каменување - во јудејскиот закон смрт со каменување се изреку-

вала заради тешки престапи пред Бога. Честопати толпата луѓе заслепени од омраза и бес казната ја претворале во линч. Осудениот еден, „сведок“ ќе го турнел од некоја карпа или ѕид и ако уште покажувал знаци на живот, некој друг ќе го довршел спуштајќи му тежок камен на градите.

Кана - трска, село во Галилеја, близу до Назарет, каде се случиле две од Христовите чуда (Јв 2,1-11; 4,46-54). Од овој израз потекнува изразот „канон“.

Кандакија - титула на етиопските царици (Дан 8,27).

Кападокија - римска провинција во Мала Азија. Од Кападокија имало Евреи кои ја слушале

проповедта на апостолот Петар во Ерусалим на Духовден. Подоцна тој им испратил Послание на тамошните христијани (1 Пет 1,1).

Капернаум - Наумово село; римски воен логор на северниот брег на Галилејското Езеро и центар на римската власт во Галатија. Христос во него проповедал во синагогата и излечил многу народ. Најверојатно во древните времиња таму постоел град, за што сведочат ископините на една синагога (Мк 1,21-34; 2,1-17; Лк 7,1-10; 10,13-16 итн).

Капетан (центурион) - офицер во римската војска, бил заповедник на над сто пешадијци; подоцна шеесетти дел од легијата. Во Капернаум Исус го излечил слугата на Капетанот (Лк 7,1-10).

Капител - украсен врв од столб (2 Мој 36,38).

Кармил (Кармел) - *расадник*; планински венец во Самарија, покриен со дабови и маслини. Највисокиот врв изнесува 535 м и во старозаветно време бил света планина. Оттаму пророкот Илија го предизвикал царот Ахав, кога свештениците на Ваал биле погубени (3 Цар 18,20-46).

Касија - зачинско растение, слично на циметот (2 Мој 30,24; Пс 46,8)

Кат - прататко на Катовците и син на Леви. Мојсеј и Арон припаѓале на една гранка од тоа семејство. Во времето на лутањето низ пустината, Катовците воделе сметка за уредувањето на Шаторот на состанокот (4 Мој 4,4-15).

Квасец - додаток на тестото, од кој лебот нараснува за време на печењето. Не се ставал во лебните жртви наменети на Бога, туку само во жртвите кои не биле спалувани на олтар (3 Мој 4,40), зашто квасецот бил пронајден во Египет и ги потсетувал Евреите на ropството.

Кедар - 1) дрво кое во СЗ се спомнува често пати заради неговата убавина и големина. Давид и Соломон го користеле за градба на дворот на храмот (2 Цар 7,2; 3 Цар 6,16-20). Се користел и при градење на вториот храм (Ездр 3,7). Кедарот имал своја улога и во богослужењето и во обредот на чистење (3 Мој 14,1-9,48-35). Многу познат е ливанскиот кедар (Ездра 31,3); 2) во првите пет книги на СЗ се мисли на друг вид на зимзелено дрво.

Кедрон - долина што го раздвојува Ерусалим и храмот од Маслинската Гора на исток. Низ неа тече истоимениот поток. Низ неа минувал Давид во текот на борбите против Авесалом, а и Исус повеќе пати на својот пат во Гетсиманската градина. На за-

падната страна од долината Кедрон се наоѓа изворот Гијон, чии води царот Езекија ги довел до градот низ силоамскиот тунел (2 Цар 15,23; Јв 18-1).

Кенат - еден од десетте градови на Декаполис на североисточната израелска граница (4 Мој 34,42).

Кенеи (Кенити) - племе на богати патувачки котлари, кои припаѓале на Мидјаните. Јотор, тестот на Мојсеј, бил еден од нив (Суд 4,11; 2 Мој 3,1).

Кесар - презиме на едно семејство од Јулијанскиот дом или на братство во Рим. Најзначаен нивни претставник е Јулиј Цезар (100-44.г.пр.И.Х.), кој станал римски диктатор. Името Кесар (Кесар) го зел синот на неговиот внук Октавијан, подоцна како император наречен Август. Подоцна, Тивериј, Калигула, Клаудиј и Нерон, кои се наследувале еден со друг, преку роднински врски, имале право да го носат тоа презиме. Подоцнежните императори го зеле тоа име како титула. Зборот „кесар“ за Евреите и христијаните ја означувал граѓанската власт во однос на духовната власт (Мт 22,17.21; Мк 12,14. 16-17; Лк 20,22.24-25).

Кесарија - царска, град со големо пристаниште, 30 км јужно од Јопа (Јафа). Го изградил Ирод Велики и го нарекол според царот (кеса-

Урнатини од Римскиот аквадот во Кесарија изграден во времето на Царот Ирод

рот) Август. Таму било престојувалиштето на римската војска и седиштето на римскиот управител (Дал 8,40). Апостолот Павле за време на владеењето на Феликс и Фест таму поминал две години во истражниот затвор (Дал 23-25).

Кесарија Филипова - древен пангански град близу до изворот на реката Јордан. Таму Ирод Велики го изградил храмот на кесарот Август. Неговиот син Филип Тетрарх (четворовласник) го зголемил како своја престолнина и му дал име според актулениот римски цар Тивериј, додавајќи го и своето име. Исус го посетувал овој град и токму во него Петар сфатил дека Тое е Месијата (Мк 8,27); в. Четворовласник.

Кидар (Кедар) - област во источна Палестина каде живеело номадско племе со истото име, познато по убавите стада (1 Мој 25,12-16). Негов оснивач бил Кидар, син на Исмаил.

Киликија - покраина во Мала Азија, а подоцна и самостојна провинција на североисток од Средоземното Море. Главен град бил Тарс, родното место на апостолот Павле. Според Дап 6,9 меѓу жителите на градот имало и Евреи.

Ким - градинарско растение што се одгледува заради пријатниот мирис, а се користи како зачин и за изготвување на лекови (Ис 28,25; Мт 22,23).

Кимвали - уште се нарекуваат и *чинели*; инструмент составен од метални плочи, се врзувале околу рацете со каиши и така се удирало една во друга. Се користеле во музиката која ги придружувала свештените игри (1 Лт 15,16; Пс 150,5).

Кипар - еден од најголемите и најзначајните острови во Средоземјето. Таму е роден апостолот Варнава. Заедно со Павле го посетиле островот на своето прво мисионерско патување, а подоцна, после расправијата со апостолот Павле, Варнава заедно со Марко го посетил втор пат Кипар (Дап 15,39). Според Дап 13,6-12 проконзулот Сергиј Павле станал христијанин и оттогаш апостолот Павле се нарекува Павле, наместо Савле.

Кипарис (чемпрес) - вид дрво (Ис 44,14).

Кир II (Кир Велики) - оснивач на Персиското царство, ја поразил Вавилонија во 539 г.пр.И.Х. На Евреите им дозволил да се вратат во Јудеја и да го обноват Ерусалим и храмот во него. Им било вратено и богатството кое Навуходоносор го однел како воен плен (Ездра 1). Пророкот Исаија го смета Кир за пастир од Бога избран, кој ќе ги ослободи депортираните Евреи (44,28) и за „помазаник“ (Ис 45,1).

Кирина - главен град на Либија, Северна Африка. Симон Кирикеецот му помогнал на Исус кога го носел крстот кон Голгота (Мк 15,21). Евреите од Кирина биле на денот на Педесетницата во Ерусалим и заедно со другите го нападнале првиот маченик Стефан (Дап 2,10; 6,9)

Киририе - легат (претставник) на римскиот цар на Блискиот Исток, раководел со пописот на населението во времето на раѓањето на Исус (Лк 2,22).

Кириот - град во планините на Идумеја, југозападно од Мртвото Море (ИИ 15,25); родно место на Јуда Искариотски, ученикот што го предал Христос.

Кислев - деветтиот месец од еврејскиот календар, одговара на делови од месеците ноември и декември.

Кисон - помала река, со два крака кои се составуваат во долината Језреел и се влева во Средоземното Море, кај Хаифа. Во сезоните на дожд речното корито се полни. Девора, пророчицата од 12 в.пр.И.Х. пеела за големата битка кај Кисон, кога хананејските бојни коли се заглавиле во калта, а Израелците извојувале победа (Суд 4,5; 5,12). После 250 години, пророкот Илија на бреговите на Кисон ги убил пророците на Ваал (3 Цар 18,40).

Кит - се претпоставува дека некои библски текстови кои спомнуваат морски чудовишта или големи риби, се однесуваат на китови. На пример во книгата на пророкот Јона, се спомнува голема риба, во чија утроба тој поминал три дена - како праслика на Исусовиот престој во утробата на земјата во траење од три дена (Јона 2,1). Но не е сигурно дали се работи за кит, од едноставна причина што Евреите користеле ист израз и за риба и за кит.

Китара - вид харфа, музички инструмент со две жици по кои се удира со два чекана. Помалите инструменти имале повисок тон, а подолгите биле со понизок тон.

Китим - старозаветно име за островот Кипар. Подоцна овој израз ја означувал областа во која спаѓале грчкиот брег, Мала Азија

и некои острови во Средоземјето (1 Мој 10,4).

Кифа - на арамејски Кефа, името кое Исус му го дал на апостолот Симон, а на грчки преведено како Петар, а значи карпа или камен (Јв 1,42); в.Петар.

Клаудиј - четвртиот римски император, владеел во периодот од 41-54 г. (Дап 11,28). Во деветтата година од своето владеење ги иселил сите Евреи од Рим (Дап 18,2).

Клаудија - христијанка од Рим, која испратила поздрави до Тимотеј (2 Тим 4,21).

Клеопа - маж на Марија, која гледала како Го распнуваат Исус (Јв 19,26).

Клиет - приватна одаја (Мт 6,6).

Кмет - судија (Јов 9,33).

Кнез - во некои преводи означува државен службеник понизок по ранг од судија (Лк 12,58); се преведува и како поглавар, извршител итн.

Книжевници (книжници) - толкувачи на Законот, луѓе кои ја истражувале Библијата; Евреи кои ги препишувале свештените списи, кои на грчки се нарекувале „вивлион“, што значи „книга“. Од околу 400 г.пр.И.Х. биле значајни

како толкувачи и „учители на Законот“. Во новозаветно време биле една од најзначајните верски групи, а го потпомогнале предавството на Христос (Мк 15,1). Апостолот Павле го научил од нив Законот (Дал 22,3).

Ковчег на заветот - правоаголен ковчег (околу 115 Ц 70 цм) од багremoво дрво, во кој Евреите ги чувале двете камени табли на кои биле испишани Десетте Божји заповеди (Декалогот). Во него бил сместен и садот со мана и Ароновата процветана палка. Калакот бил златен, а од страните имало мотки за носење. На обата краја имало ликови на херувими со раширени крилја, како знак на Божјата заштита. Уште кога биле во пустината, Евреите почнале да прават од Ковчегот предмет на обожување. Но фактот дека Филистејците успеале да го земат, покажал дека не е чудотворен предмет сам по себе. Битката што ја преземале Евреите за да го вратат назад, покажува колкаво било неговото значење за нив. Евреите долго време го чувале, прво во Скинијата во Светињата над светињите (2 Мој 25,10-22; 1 Мој 10,1-5; Евр 9,4-5 итн), а подоцна во храмот на Соломон, но што се случило понатаму со него, не се знае. Се смета дека е уништен во 587 г.пр.И.Х., но до денешен ден се објавуваат сензационални вести дека е пронајден во некој крај од светот.

Ковчегот на заветот

Кодрант - паричка, две лепти вределе колку еден кодрант (Мк 12,42).

Колоса - значаен град во Фригија, римска провинција во Мала Азија (Кол 1,2). Се наоѓал на неколку километри од Лаодикија, на главниот пат источно од Ефес. Апостолот Павле им упатил послание на верните во тој град, иако никогаш не им проповедал.

Конкубина - жена или, пак, купена или добиена како воен плен, која живеела со некој маж, кој немал кон неа никакви други обврски освен сопственички. Во СЗ тој обичај е дозволен, но пророчите секогаш за него зборувале како за непожелен чин.

Корван - посветен дар, нешто приложено или заветувано на Бога, обично жртва паленица. Во Мт 27,6 ја означува храмовната благајна. Христос зборува против изигрувањето на должностите на поединците, со злоупотреба на средствата наменети за храмот (Мк 7,11).

Кореј - 1) левитот кој го основал здружението на музичарите во храмот, кои по него се наречени „Корееви синови“. Тоа име се среќава на почетокот на некои псалми; 2) левитот кој се побунил против Мојсеј, поради што пострадад тој, неговото семејство и целиот нивни имот на нетприроден начин - земјата под нив се отворила (4 Мој 16,1-33).

Кориандар - растение со ситно семе, се користи како зачин и лек (4 Мој 11,7).

Коринт - главен град на римската провинција Ахаја, во Грција, населен со римско и еврејско население. Во него постоела мокна христијанска заедница (Дап 19,1). Градот бил средиште на културата на своето време, цивилизациските придобивки, трговијата, но и на неморалот (1 Кор 9,24).

Коцка - се користела нашироко меѓу древните народи за да се разјаснат нејасните прашања (Ест 3,7; Јона 1,7; Мт 27,35). Во сад се ставале било камења, било испишани табlici и после долго промешување, се извлекувале. На овој чин обично му претходела молитва, со која се повикувал Бог Тој да го одлучи разрешувањето на тековниот проблем (Дап 1,23-26). Ханаанската земја им била поделена на дванаесетте племиња според принципот на одлучување со коцка (ИН 14,2;

18,6); Саул и Јонатан фрлале коцка еден против друг (1 Цар 14,40-45); в. Урим и Тумим.

Крв - според Библијата животот, односно душата е во крвта (3 Мој 17,11,14), или крвта е живот (5 Мој 12,33), но не исклучиво таму (Пс 104,29-30). Загубата на животот е казна за грев, а пролевањето на крвта на жртвуваните животни било за простување на гревовите. „Крвта Исусова“ односно „крвта на јагнето“ е искупителната жртва пред Бог за простување на гревовите на луѓето (1 Кор 10,16; Еф 2,13; Евр 9,14; 1 Пет 1,2; Јв 1,7).

Крит - остров во Средоземното Море; во СЗ се спомнува како Кафтор (5 Мој 2,23). Тоа е едно од местата од каде потекнувале Филистејците. Критскиот поет Епименид искажал многу остри зборови против христијаните. Некои од жителите на островот ја слушале христијанската проповед (Ер 47,4; Дап 18,28; Тит 1,12).

Крст - столб на срамот или столб за мачење, со најразлични форми, на кои се казнувале престапници. Бил застапен како форма на казнување кај некои од древните народи. Понекогаш казнетиот се оставал со рацете врзани над главата, за да се подложат на општ срам додека не умреле од глад. Друг начин на казнување бил со наострен колец, кој се за-

копувал во земјата и на него се набивал жив казнетиот. На тој начин царот Дарие набил на колецо околу 3000 жители на покорениот Вавилон. Во тој случај смртта настапувала веднаш. Казната со бесење се применувала во Египет (1 Мој 40,19), во Персија (Ездра 6,11), но и кај Евреите (4 Мој 25;4; 5 Мој 21,22; ИН 8,29), но понекогаш го обесувале веќе мртвото тело заради осрамотување. Кога се користел крстот за распнување, бил во форма на буквата Т. Распнувањето на такви крстови го извршувале Римјаните како смртна казна само за најтешките престапници: разбојници, бунтовници итн. Преку Римјаните оваа казна дошла и до Палестина, па била применета и на Исус (Мт 27,26; Јв 19,18). Начинот на распнување детално е опишан во Евангелијата. Во повеќето случаи распнатиот не живеел повеќе од 12 часа, но понекогаш смртта настапувала дури третиот ден. Затоа Пилат бил запрепастен од брзата Исусова смрт (Мк 15,44). Евреите телото на умрениот обично го симнувале од крстот и го погребувале. Казнетите морале да го носат својот крст до местото на распнување, па така и Исус морал да го носи, но бил толку исцрпен, па Римјаните му наредиле на Симон од Кирина да му помогне (Јв 19,17; Мт 27,32). Пред смртта по еврејскиот обичај Му дале да се напие оцет, но Исус го

одбил, зашто сакал да биде при свест (Мт 27,34). Еден од војниците Му ги прободел ребрата со копје, за да се увери дека е веќе мртов (Јв 19,34). Обично на распнатите им ги прекршувале нозете, за под дејство на тежината на сопственото тело да се угушат и да умрат побрзо. Смртта на крст се смета за една од најболните, на која казнетиот умира бавно, угушувајќи се, не можејќи да дише од тежината на сопственото тело. Со смртта на Исус на крстот се исполниле пророштвата спомнати во СЗ (2 Мој 12,46; Зах 12,10). Кај Евреите Крстот - дрвото на проклетството (Гал 3,13; Евр 12,2) преку смртта на Христос на него, станало симбол на спасението (Гал 6,14). Средството за мачење - собласт за неверните

Евреи (Гал 5,11), а мрскост за Елините (1 Кор 1,23), за христијаните станал симбол на животот. Смртта на крстот е почеток на новиот живот во вечноста.

Круг - плитка чинија (Мт 14,8).

Ксеркс - грчка форма на еврејското име Ахасверс (Асвир). Два персиски цара го носеле ова име. Првиот од нив бил синот на Дарије, спомнат во Книгата за Естира и во Ездра 4,6.

Крштевање - На многу места во СЗ се спомнува миењето како обред со кој се симболизира очистувањето од грев и преданост кон Бога (1 Мој 35,2; 2 Мој 19,10; 3 Мој 8,6; 16,4; 17,16; Мк 7,4; Евр 9,10). Таков надворешен симболичен обред било и крштевањето што го вршел Јован (Лк 3,3), за покажување и простување на гревовите (Мк 1,5; Мт 3,5; Лк 3,3; Јв 1,33). Така и Господ Исус дошол кај него да се крсти во водите на Јордан. И додека се молел, небото над Него се отворило и Светиот Дух се симнал на Него во форма на бел гулаб (Лк 3,21). После тој настан Исус почнал со своето делување. Неговите ученици крштевале, но Тој самиот никогаш не крстил ниту еден. По Воскреснувањето, учениците добиле порака од Него, да одат и да ги научат сите народи, крштевајќи ги во името на Отецот, Синот и Светиот Дух (Мт

28,19). Апостолите усрдно ја извршувале доверената задача. Во Посланијата и Делата Апостолски се опишани повеќе крштевања на верните. Грчкиот збор за крштевање е „ваптизма“ и означува потопување на целото тело во вода, што го означува погребението во смрт и воскреснување во Христос. Интересно е дека во НЗ никаде не е спомнат глаголот крштевање, туку веќе спомнатиот - заронување, но со значење на крштевање.

Кукички - закачалки, служеле за држење на завесите во Скиннијата (2 Мој 26,6).

Л

Лав - диви животни, живееле на територијата на целиот Блиски Исток, од Персија до Индија. Се споменуваат 130 пати во СП, што покажува дека често се среќавале.

Лаван - бел, потомок на Нахор и брат на Ревека. Живеел близу до Еуфрат во горната арамејска земја. И дозволил на сестра си да се омажи за Исак, а кај него подоцна нашол засолниште нејзиниот син Јаков, кога бегал од брат му Исав, кој сакал да го убие. Тој се оженил со двете ќерки на Лаван, Лија и Рахила (1 Мој 24,29;29-31).

Лага - кажување на невестина. Старозаветните пророци зборуваат против лажењето, а и во една од Божјите заповеди јасно е потенцирано дека лажењето е грев.

Лазар - помош Божја, 1) братот на Марија и Марта. Нивното семејство било во блиски пријателски односи со Исус Христос. Кога Лазар умрел, неговото тело било положено во гроб во пештера. Исус го воскреснал по три дни (Јв 11). Позната е и случката со помазувањето на Исусовите нозе со скапоцено масло во нивниот дом (Јв 12,1-11); 2) просјакот во параболата за сиромашниот Лазар и богатиот човек (Лк 16,19-31).

Традиционалниот гроб на Лазар во Витанија. Тогаш Исус . . . дојде до гробот; имаше пештера и камен одозгора положен (Јован 11:38)

Лак и стрела - оружје што се користело во библиско време. Лакот се правел од дрвен рам со оптегната животинска жила (Пс 18:34; 17:35). Стрелите биле дрвени со метален врв. Познати биле стрелците од племињата на Венијамин, Рувин, Гад и Манасија.

Лакт- стара мерка за должина, изнесува околу половина метар. Се разликуваа обичен лакт, кој е помал и царски лакт (Ез 40), кој е нешто поголем; в. Мерки.

Ламех - дрвен патријарх, син на Метусалем и татко на Ное (1 Мој 5,25-31). Тој го вовел многуженството.

Ламба - мал сад, со фитил и масло што согорувало, служел за осветлување. Се изработувал во различни форми и големини, од различни материјали: глина, бакар, бронза или злато. Оние за употреба во храмот и домаќинствата биле изработени посебно убаво. Некои од нив стоеле на хоризонтални подлоги, други се закачувале да висат итн.

Лаодикија - град во Фригија, основан во 3 в.пр.И.Х. Апостол Павле напишал послание на тамошните христијани, но не е сочувано. Се споменува во Посланието до Ефесјаните. Многу подоцна е напишано апокрифно послание. Во Лаодикија имало познати лекари за очни болести. Во Откр 3,14-22 се укорува тамошната црква заради млакоста, односно со прекор се алудира дека си вообразила дека е богата, а треба да си купи маст за очи за да прогледа.

Лахис- царски град во Ханаан, на патот меѓу Централна Палестина

и Египет. Соломон го збогатил со бојни коли, а Ровоам изградил двоен бедем со ров околу него (2 Лт 11,3-11). Во него е убиен царот Амасија (4 Цар 14,19). Бил освоен од Асирците под Сенахирим во 701 г.пр.И.Х., срушен од Навуходоносор, повторно обновен од Персијците, и конечно повторно запоседнат од Евреите, по нивно враќање од вавилонското rop-ство (ИН 10,31-35).

Левиј - 1) третиот син на Јаков и Лија, умрел во Египет во длабока старост. Неговите синови станале племенски водачи, а Мојсеј и Арон му биле внуци. Родоначелник на свештеничкото семејство, чи членови најпрво служеле во Скинијата, а подоцна во храмот (1 Мој 29,34; 34,25; 49,5; 5 Мој 3,5-20); 2) второто име на Матеј митникот, Христовиот ученик (Мк 2,14).

Левијатан - митско морско чудовиште со многу глави (Пс 74,14 итн). Преку него се изразува зло што на крајот е поразено од добрите сили (Ис 27,1).

Левиратски брак - брак со деверот - во случај на смрт на мажот, неговиот брат морал да се ожени со неговата вдовица, ако умрел без машко потомство. Синот што ќе се родел, му припаѓал на покојникот. На тој начин се одржувала семејната лоза (1 Мој 38,8). Првородениот син во такв брак го добивал името на братот на таткото (5 Мој 25,5).

Левити - 1) потомците на Левиј, еден од синовите на Јаков. Левиј имал три сина: Гирсон, Каат и Мерари (2 Мој 6,16; 4 Мој 3,17; 1 Лт 6,16-26); 2) припадници на Левиевото племе кои биле задолжени да се грижат за светилиштето. Арон и неговите синови биле издвоени за свештеничка служба и таа станала наследно право, со првосвештеникот, чија служба е пренесена од Арон на неговиот син Елеазар (4 Мој 20,25-28). Должноста на левитите била да ја пренесуваат Скинијата и сите предмети кои се наоѓале во неа кога логорот се селел. При повторно улогорување, повторно го подигале Шаторот и им помагале на свештениците во нивното работење (4 Мој 1,50-53; 3,6-9. 23-57; 4,1-33; 1 Цар 6,15; 2 Цар 15,24). Во времето на Давид левитите започнувале со обука во својата дваесетта година, во триесеттата се оспособувале за повисоки служби, како чувари на вратата, музичари или писари, а во педесеттата се повлекувале од служба. Некои од нив станувале судии (1 Лт 23). Давид ги делел на класи и на „чреди“, за да служат, по редот на свештенството (1 Лт 24-26). Тие не морале да бидат цело време во светилиштето. При поделбата на ханаанската земја биле изземени, заради специфичната улога што ја имале во Израел. Наместо тоа, им биле доделени права во триесет и пет градови, на тери-

торијата на Јудиното, Венијамино-вото и Симеоновото племе.

Левитикус (Левитска книга) - третата Мојсеева книга. Во најголема мерка се состои од законските прописи за свештенството; прописите за жртвувањето, начинот на принесување жртви, редот на богослужењето, чистите и нечисти јадења итн.

Легат - управител

Легија - римска воена единица, составена од десет кохорти од по 600 луѓе. Во новозаветно време во Сирија имало четири легии.

Легион - мноштво на зли духови, кои Исус ги истерал од еден опседнат (Мк 5,9).

Лепта - најмала еврејска кована пара од бакар. Сиромашната вдовица оставила две лепти во храмовната благајна (Мк 12,41-42; Лк 21,2).

Леска - грмушка со лешников плод, но во 1 Мој 30,37 означува бадемово дрво.

Летописи, 1 и 2 - две книги од СЗ во кои се содржани родословните таблици од Адам до Аврам, историјата на Давид, Соломоновото владеење и царувањето на останатите цареви сè до вавилонското ропство. Пишувани се околу 300 г.пр.И.Х.

Либертинец - израз кој потекнува од латинскиот либертас - слобода. Означува ослободен роб за откуп или воен заробеник, како и дете на ослободен слуга (Дал 6,9). Во Ерусалим имале своја синагога. Некои од нив се препирале со архиѓаконот Стефан.

Ливан - два планински венци, покриени со снег, од кој вториот е Антиливан во Либан. Ја претставувале северозападната граница на ветената земја (Пс 92,12). Должината им изнесува 120 км, а се протегаат паралелно од Азија до Суецкиот Канал. Максималната височина изнесува 3000 м. Меѓу двата венци лежи плодна долина, а на неговите падини растат познатите ливански кедрови (ИН 2,13; 14,6).

Лигур - скапоцен камен, еден од дванаесетте, кои ја нагласувале совршеноста на дванаесетте еврејски племиња (2 Мој 28,19).

Лида - град во Саронската рамница, каде апостолот Петар го исцелил парализираниот Енеј, а градските жители се обратиле во христијанство (Дал 9,32-35).

Лидија - 1) царство во западна Мала Азија. Неговото разорување било претскажано од пророците Језекиил и Еремија. Главниот град Сардис бил освоен од Персијците околу 546 г.пр.И.Х., кога бил заробен и царот (Ез 30,5); 2)

богата жена, продавачка на порфир во Тијатир во Мала Азија. Неа и нејзиното семејство апостолот Павле ги обратил во христијанството и ги крстил. Заедно со Сила останал кај нив извесно време по ослободувањето од затворот (Дал 16,14-40). Најверојатно Лидија е првата Европејка што го примила христијанството.

Лизиман - брат на првосвештеникот. Со негова дозвола ги продал предметите од храмот, а бил убиен од разулавената толпа, во 171 г.пр.И.Х.

Лија - дива крава, постарата ќерка на Лаван, која со измама му била дадена за жена на Јаков, откако ислужил кај Лаван седум години, за да се ожени со нејзината сестра Рахила. Лија и Јаков имале шест синови и една ќерка (1 Мој 29,16). Од Лија и нејзината слугинка Зилфа водат потекло осум израелски племиња.

Ликаонија - област во јужна Мала Азија, во новозаветно време припаѓала на римската покраина Галиција. Значајни градови биле Иконија, Дерва, Листра. Павле ја посетил областа на своето второ и трето мисионерско патување, во периодот пред 52 г.

Лиќија - горски предел во Мала Азија, неговите жители имале самостојно културно наследство. Во новозаветно време бил под

римска власт, но повеќето области во внатрешноста имале самостојно управување, сè до 43 г. Според Дал 27,5 апостолот Павле свратил во Лиќија на крајот од третото мисиско патување во Рим, околу 58 и 60 г.

Ликови - в. Слики и кипови.

Лисица - понекогаш се однесува на шаќал (Нем 4,3), или во преносно значење на Ирод (Лк 13,32). Кај Евреите лисицата е симбол на крвожедност, а не итрина.

Листра - град во римската провинција Галатија, каде Павле и Варнава успешно проповедале и исцелувале. Павле четири пати го посетил градот и напишал послание до христијаните во него (Дал 14,6-19). Таму го запознал Тимотеј и го зел за свој ученик (Дал 16,1-3).

Литар - мерка за тежина - 327,45 грама (Јв 12,3; 19,39); в. Мерки.

Литературна критика - в. Библиска наука.

Литостротон - грчки збор со исто значење како и еврејскиот „гавата“ - подигнат под од мермерни плочки, украсени со мозаик. Со него се означува одделението во Преториумот каде им се судело на обвинетите (Јв 19,13). Таму Му се судело и на Исус.

Лихва - камата; на Евреите им било дозволено да даваат на заем пари или предмети, но не и да земаат камата за тоа (5 Мој 15,7; 23,20).

Лог - в. мерки.

Логион - мн. логии, Господовите зборови.

Логос - грчки збор, со повеќекратно значење. Главно се преведува со „збор“ „слово“ „реч“ (Јв 1,1.14; 1 Јв 1,1; Откр 19,13). Во еврејството понекогаш од страхопочит поимот „збор“ го заменува зборот „Јахве“. Во НЗ се однесува на Христос, според Јован „словото“ било уште на почетокот и се поистоветува со Отелотворениот.

Лот - покривало, син на Аран и внук на Аврам. Го напуштил Ур Халдејски и со Аврам отишол во Ханаан. Подоцна се поделиле и Лот со своето семејство и стадата заминал во плодната јорданска рамница. Покасно се населил во Содом, од каде побегнал по предупредувањето на ангелот дека градот Бог ќе го разори. Но настрадала неговата жена, се претворила во солен столб. Денес таа област ја покрива Мртвото Море (1 Мој 13-19; Лк 17,28-30; 2 Пет 2,7-8).

Лука - на латински луциус - светлина, лекар и пријател на

апостолот Павле (2 Тим 4,11). Го придружувал на неговото второ мисиско патување, а на третото одел со него од Филипи до Рим (Дап 16,10-17; 20,5-15; 21,1-18; 27,1-28,6). Автор е на Третото евангелие и Делата апостолски (Кол 4,14). Според преданието потекнува од Антиохија од родители пагани, не бил женет, а умрел во Беокија на 84г.

Лукино евангелие - третата книга од НЗ, напишана околу 75.г. Нејзиниот автор не го познавал лично Исус Христос, но сите податоци за Него ги добил од луѓе кои биле сведоци или учесници во настаните за кои пишувал. Малку внимание посветил на Исусовите приказни - параболите. Ја истакнувал важноста на молитвата и многу ја ценел улогата на жените и нивното делување.

Лукиј - пријател или роднина на апостолот Павле, на чии поздрави од Коринт до христијаните во Рим ги придружил и своите (Рим 16,21).

Луцифер - светлосеџ, име за планетата Венера, со утринските часови (кај нас Деница). Исаија со тоа име го нарекол вавилонскиот цар (Ис 14,12; 2 Пет 1,19). Подоцна Луцифер се нарекува Сатаната пред падот.

Љ

Љубов - најдлабокото чувство на близина и грижа кон ближниот (1 Мој 22,1; 37,3). Во СП се среќава искажување на љубовни чувства меѓу маж и жена (Јаков и Ребека, Песна над песните итн...), меѓу родители и деца (Јаков и Јосиф), меѓу пријатели (Давид и Јонатан). Љубовта е еден од Божјите атрибути (Јв 3,35; 14,31; 15,9). Кулминација на таа Божја љубов е жртвувањето на Неговиот единороден Син за светот (Јв 3,16).

М

Магаре - товарно животно, но понекогаш служело за транспорт на значајни личности (Суд 5,10). Белите магарина ги користеле царевите и кнезовите. Христос влегува во Ерусалим, качен на магаре, како знак на месијанското достоинство (Мк 11,2-7; Јв 12,14).

Магдала - град во Галилеја на караванскиот пат меѓу Назарет и Дамаск, на самиот крај на Генисаретската рамнина (Мт 15,39); Местото од каде била Марија Магдалена (Марија Магдалена е, всушност, Марија од Магдала).

Магија - делување врз настани и луѓе со помош на окултни средства. Во СП оваа појава најостро се осудува и се забранува (1 Цар 28; 4 Цар 9,22, Мих 5,12...). Магиските обреди не биле реткост ни во Израел, често пати биле дел од многубожечките обреди на околните народи. Се споменува и во НЗ.

Магор - в. Гог.

Мадјани (Мидјани, Мадјанци, Мидијци) - спор, расправа - номадски народ кој живеел на северозапад од арапската пустина. Биле меѓу првите народи што ја припитомиле камилата. Мадјан, родоначелникот на племето, бил син на Авраам и неговата втора жена Хетура. Се нарекувале и Исмаилци. Судијата Гедеон извојувал победа против Мадјаните. Со тек на времето се претопиле со другите народи во Палестина и ја изгубиле својата народност (Суд 6-8).

Мазга - понекогаш означува и брза, лесна камила (3 Цар 4,28).

Макавеи - чекан; членови на семејството кое се изборило за независност на Евреите од Сирија. Владеее од 166 до 63 г. пр.И.Х. Таа година Римјаните на чело со Помпеј го завзеле Ерусалим; в. Јуда Макавејски.

Макавејци 1 и 2 - последните две

Една добро сочувана погребна пештера во градот на Адулам, со кружен камен на влезот од II-III век. Овој град датира од времето на И. Навин а постоел дури и во времето на Јуда Макавејски 163 г. пр. Христа

деветероканонски книги. Ја обработуваат еврејската историја во 2 в.пр.И.Х. (од 175-143г. пр.И.Х.), како и борбата на Макавејците за независност, по која Ерусалим е ослободен, а храмот обновен.

Македонија - област на Балканскиот Полуостров, на север од Грција, со која владеел Филип Македонски од 359 до 336 г.пр.И.Х. Неговиот син Александар го проширил царството до границите на Индија. Македонците ги потиснале Римјаните во 146 г.пр.И.Х. Апостолот Павле и неговите соработници ја посетиле Македонија неколку пати и многумина обратиле во христијанство (Дап 16,9;20,1-6). На нејзина територија имало

повеќе христијански општини: Солун, Филипи, Верија итн.

Макпела - двојна; полето што Авраам го купил од Ефрон Хетиецот за 20 сребреници, за да може да ја погребне својата жена Сара. Подоцна и тој, како и Ревека, Исак, Лија и Јаков се закопани во истата пештера што се наоѓала во полето (1 Мој 25,9-10).

Малахија, Книга на пророкот-книга од СЗ, напишана околу 460 г.пр.И.Х. Малахија е еден од малите пророци и за него ништо не се знае. Во книгата е изложена историјата на Евреите под персиска власт од отсуството на пророкот Неемија и пред доаѓањето на Ездра.

Малта - остров во Средоземно Море, на 100 км јужно од Сицилија. Таму апостол Павле доживеал бродолом, близу до денешниот главен град Ла Валета (Дан 28).

Малхо - мелех, цар, слуга на првосвештениците, кој бил со луѓето што го фатиле Христос во Гетсиманската градина. Петар со меч му го отсекол увото, но Христос го зацелил (Јв 18,10).

Мамре - рамница во близината на Хеврон, на југ од Палестина, каде Авраам добил ветување од Бога дека ќе добие син (1 Мој 13,18; 18; 23,17). Под дабот во Мамре Авраам ги дочекал трите ангели со изглед на патници.

Мамон - богатства. Во НЗ изразот, „да му се служи на мамонт“ означува преголемо ослонување на материјалното богатство и занемарување на Божјите наредби (Мт 6,24; Лк 16,13).

Мамриј - главатар на Аморејците (Аморитите), можеби поранешен сопственик на Мамриската рамница (1 Мој 14,13).

Мана - основната храна на Евреите за време на четириесетгодишното лутање по пустината. Во 2 Мој 16 и 4 Мој 11 е опишан начинот на кој се појавила. Не се знае од што се состоела. Различни растенија лачат мана како супстанца, спонтано или, пак, при

загризување од инсект. Еден вид дрво што расте на Синајскиот Полуостров, лачи материја со нечисто жолта боја, која се променува во бела при допир со камен, а се топи на топлината на сонцето. Се создава во временски период од 6 до 10 недели, а најголем принос има во јуни. Аралите и денес ја користат маната од билките. Ги отстрануваат лисјата и другите нечистотии и ја цедат низ тенко платно. Ја чуваат во кожни мешини сè до наредната година. Во Псалмите маната се нарекува „небесен леб“ и „ангелски леб“ (Пс 78,24-25), зашто паѓала од небото на необичен начин. Маната е праслика на Христос како „леб на животот, што слезе од небото“ и за разлика од оние кои ја јадеа маната во пустината и изумреа, оние што ќе јадат од овој леб ќе живеат вечно (Јв 6,48-51).

Манасија (Манаше) - оној кој направи да заборавам, 1) постариот син на Јосиф, роден во Египет. Мајка му била Асенета, ќерката на првосвештеникот (1 Мој 46,20); 2) племе што потекнува од синот на Јосиф. Го населувало источниот и западниот дел на Јордан и доаѓало до чести судири со Сиријците од Дамаск. Судијата Гедеон е еден од големите луѓе од Манасија (Суд 6,15); 3) најрасипаниот Јудин цар, владеел околу 687 до 824 г.пр.И.Х. Го поттикнувал поклонувањето на

Ваал. Дел од периодот на негово-то владеење бил мирен и напреден. Тогаш Асирците го одвеле во Вавилон, каде се покајал за своите лоши дела. Се вратил кај својот народ и почнал да го почитува вистинскиот еврејски Бог (2 Лт 33,1-20).

Манасиината молитва - кратка молитва во поетска форма, најкраток и најубав запис од девтероканонските книги. Се наоѓа и на крајот на 2 Лт.

Мандрагора - растение со светкав, долгнавест корен и сладок, донекаде и отровен плод. Растело во Палестина и од него се правеле љубовни напитки.

Маној - член на Давидовото племе и татко на Самсон. Се противел на женидбата на својот син со Филитејка, но присуствувал на венчавката (Суд 13; 14,2-10).

Мараната - извик на арамејски со значење: а) *Господ доаѓа* (Мараната) или б) *Господе наш, дојди* (Мараната). Се подразбира како молба за повторно Христово доаѓање (1 Кор 16,22; Откр 22,20).

Мардохеј - она што му припаѓа на *Мардок*, една од главните личности во книгата за Естира, Еврејката која станала персиска царица. Тој го налутил царот Аман, миленикот на царот Асвир и за малку не бил погубен (Ест 1-10).

Мардук (Меродах) - (Бел, Баал, Ваал), главниот вавилонски бог. Го обожувале Навуходоносор, Асирците и Кир (Ис 46,1).

Марија - на еврејски Маријам - *возвишена или спротивставување* - 1) мајката на Господ Исус Христос и вереница на Јосиф. Потекнувала од племето на Јосиф и домот на Давид. Била во родбинска врска со Елисавета, мајката на Јован Крстител (Лк 1,32); 2) Марија Магдалена (Марија од Магдала); блудница, која станала следбеничка на Исус Христос. Таа е една од жените што стоеле под крстот и биле сведоци на Христовата смрт и погреб. Прва го видела празниот гроб (Лк 23,55-24,2); 3) Марија од Витанија, сестра на Лазар и Марта. Господ му дал предност на нејзиното слушање на Неговите зборови, во однос над гостопримливото настојување на нејзината сестра Марта да Го нахрани (Лк 10,42); 4) мајката на Јаков и Јосиф и сопруга на Клеоп (Алфеј) (Мт 27,55-56). Го следела Исус од Галилеја, била сведок на Неговото распнување и погреб и го посетила празниот гроб на денот на Воскреснувањето; 5) Мајката на Јован и Марко, вдовицата во чија куќа во Ерусалим се состанувале првите христијани (Дап 12,12); 6) Марија од Рим, христијанка, на која апостолот Павле ѝ испраќа поздрав (Рим 16,6); 7) в. Марија, сестрата Мојсеева; в. Маријам.

Песната на Марија

Песната на Марија - химната што ја испеала Марија, мајката на Исус и во неа се прославува Бог (Лк 1,46-58).

Мариса - град во Јудеја, источно од Газа (ИН15,44). Царот Јероваам го утврдил, за да го брани Ерусалим. Родно место на пророкот Михеј (Мих 1,15).

Марко (Јован Марко) - син на Марија, богата жена и пријателка на повеќемината христијани. Марко ги придружувал апостолите Павле и Варнава (Неговиот вујко, Кол 1,10) во Антиохија на првото мисионерско патување. Подоцна со Варнава заминал на Кипар и им помагал на Петар и Павле во Рим. Според преданието тој ја основал Црквата во Александрија, каде се смета и дека е

погребан. Писател е на едно Евангелие, кое го носи неговото име (Дап 12-13).

Марково евангелие - евангелие од НЗ, најкратко и наједноставно. Го напишал Марко, најверојатно во Рим, околу 65 г. Засновано е на сеќавањата на Петар. Го напишал на грчки јазик за многубошците.

Марта - „господарка“, сестра на Марија и Лазар од Витанија. Во нивниот дом Исус и учениците биле топло пречекувани. Марта Му се жалела на Исус дека сестра ѝ не ѝ помага во подготвувањето на храната, заради што Тој ја укорил (Лк 10,38-42).

Маса - место во пустината Син, близу до Синајската Гора, каде

Панорама на Маслинската гора во Ерусалим

Мојсеј со стапот ја удрил карпата и од неа потекла вода. Тоа се случувало во периодот кога Евреите ожеднале и сакале да Му свртат грб на Бога (2 Мој 17,1-7).

Маслина - дрво што многу се одгледувало во Палестина во овоштарници (2 Мој 23,11; Суд 15,5; 1 Цар 8,14), заради плодот. Тој можел да се јаде, а со преработка давал и масло за готвење, лечење или светење. Самото дрво служело како градежен материјал за мебел, врати и др. Палестинското маслиново дрво требало да се калеми на диво стебло, зашто со време заслабувало. Маслината била симбол на Божји благослов, убавина и сила (Пс 52,8; Ер 11,16; Ос 14,6). Маслиновата гранка е симбол на мирот, зашто после Потопот таа му била знак на Ное дека водата се повлекла (1 Мој 8,11).

Маслинска Гора - ридест предел со најголема висина од 830 м, долг околу 1,5км, на 1 км источно од Ерусалим. Во подножјето е сместена Гетсиманската градина, овоштарникот со маслини (Мт 24,3). Од Маслинската Гора Давид побегнал од Авесалом (2 Цар 15,30). Од неа Господ Исус Христос патувал за Ерусалим (Мк 11,1-11). Оттаму Тој се вознесол на небото.

Мастило - во библиско време се правел од арабијанска гума, за да

можеле писарите да пишуваат на пергамент или папирус. Понекогаш се правел во форма на мали колачиња кои се навлажнувале со вода. Се носеле во метална или дрвена кутија (2 Кор 3,3).

Матеево евангелие - првата книга од НЗ. Според преданието, негов автор е апостолот Матеј. Пишувано е на грчки, во периодот околу 85-95 г. Главно ги опфаќа настаните опишани во евангелието по Марко, како и додатни настани.

Матеј - *Божидар*; еден од дванаесетте апостоли. Го викале и Левиј. Бил Евреин, цариник во служба на Римјаните. Работел во Капернаум. (в. Цариник). (Мт 9,10).

Матија - наследник на Јуда, како дванаесетти апостол. Избран е со коцка, но за него понатака НЗ не бележи ништо (Дап 1,23-26).

Матусал (Матушалах) - потомок на Сит и Енох, човек кој според Библијата најдолго живеел. Па така денес, за некој долговечен, се вели дека имал век како Матусал. Според СЗ живеел 969 години. Негов син бил Ламех, таткото на Ное (1 Мој 5,21-27).

Мев - амбалажа направена од козја или јарешка кожа (Мт 9,17), а служела за чување на вино и

вода. Такви мевови и до денес се користат во Ерусалим.

Мегидон (Мегидо) - постара форма на називот Армагедон, *рид на битките*. Бил значаен утврден град во централна Палестина, над Језраелската рамнина, на крстопатот на трговските и воените патишта. Се наоѓал на 32 км од денешна Хаифа. Соломон во него ги сместил воените возила. Околу 915 г. пр. И. Х. бил освоен од Египќаните. Во него загинал царот Јосиф во битка, околу 609 г. пр. И. Х. (4 Цар 23,29). Кај Мегидо се водени многу битки и НЗ (Откр 16,16) последната битка ја опишува како битката кај „Армагедон“, односно „ридон Мегидон“.

Мелит - островот Малта, каде апостолот Павле доживеал бродолом. Таму останал три месеци, а бил добро примен од тамошните жители (Дал 28,1-10).

Мелха - царица 1) титула на вавилонската божица Иштар; 2) ќерка на Аран и сестра на Лот, внукот на Авраам (1 Мој 11,29).

Мелхиседек - цар на правдата, свештеник на царот Салем (Ерусалим) (Евр 7,2). Авраам му однел десеток од својот воен плен, а Мелхиседек го благословил свечено и му дал леб и вино (1 Мој 14,17-20). Во Посланието до Евреите, Христос се нарекува „првосвештеник по

чинот Мелхиседек“ (Евр 5,10). Како и Мелхиседек, и Христос е цар и свештеник, зашто како жртва го принел сопствениот живот (1 Мој 14,18-20; Пс 110,4). Тој е вечен, зашто Мелхиседек е прикажан без мајка и татко, без потекло, односно без крај (Евр 7,13).

Мемфис - старата престолнина на Египет, изградена на Нил, нешто појужно од денешен Каиро. Пророците Исаија, Еремија, Језекиил и Осија зборувале против злото на жителите на Мемфис (Ос 9,6; Ис 19,13; Ер 2,16; Ез 30,13).

Мене, мене, текел, уфарсин - зборови напишани на ѕидот на дворот на вавилонскиот цар Валтазар. Пророкот Даниил го протолкувал нивното значење: изброено, измерено, разделено (царство) (Дан 5,25-28).

Мера - горка, првата оаза во која доспеале Израелците по преминот преку Црвеното Море, по бегството од Египет (2 Мој 15,22-25). Се спомнува во Рут 1,20, како синоним за горчина.

Мерава - пораст, најстарата ќерка на Саул. Татко ѝ му ја ветил за жена на Давид, но го погазил ветувањето. Таа се омажила за Адриел, а нивните пет сина Давид им ги дал на Гаваонците да ги обесат, заради неправдите што

им биле нанесени од нив (1 Цар 18,18-19).

Мерица - сад за мерење жито, количината изнесува околу 8,75 л (Мт 5,15; Мк 4,21; Лк 11,22).

Мерод - (Бел, Бал, Ваал, Баал), главниот вавилонски бог, обожуван и од Асирците, Навуходоносор и Кир.

Месија - доаѓа од еврејскиот збот Машиах = помазаник. Првобитно го означувала секое лице помазано со освештено масло, за првосвештеник (3 Мој 4,3; 5,16; 1 Цар 12,3.5) или цар (2 Цар 1,14.16). Кога Бог му ветил на Давид дека престолот засекогаш ќе остане во неговиот дом (2 Цар 7,13), титулата се здобила со нова димензија и го означувала претставникот на царската Давидова линија (Пс 2,2; 18,50; 84,9; Плач 4,20; Ав 3,13). Давид бил личност со таков углед што станал пралпример на Месија. Затоа се споменува на повеќе места во СЗ дека Месијата ќе произлезе од Давидовиот дом (Ис 9,6-7; Мих 5,2-5; Ер 23,5-6). До почетокот на христијанската ера, изразот Месија, добил значење на избавител чие доаѓање се очекувало и конечно се остварило во ликот на Исус Христос е грчкиот израз за Месија. Но Исус ги разочарал повеќето Свои сонародници, кои очекувале Месија со политичка моќ и ослободител од паганска-

та власт на Рим, додека Тој ги уверувал дека Неговата власт не е од овој свет.

Месопотамија - на грчки меѓуречје, во СЗ назив за земјата источно од среден Еуфрат и Тигар. На тоа тло се сменуваале Асирското, Халдејското и Вавилонското царство. Стотици години имала големо влијание врз жителите на Палестина, врз нивната уметност, начините на наводнувањето, организацијата на градовите, трговијата и законодавството. Евреите таму го поминале ропството и поголем дел од СЗ е пишуван во Месопотамија.

Реконструкција на Месопотамиската градба фигура во форма на пирамида. (1Мојс. 11:1-5)

Метрит - некаде се преведува како мерка од 80-120 литри (Јв 2,6), а некаде изразот се остава непреведен.

Мечка - последната кафеава мечка во Палестина е убиена во триесеттите години од 20 в. (2 Цар 17,8; Ам 5,19).

Мидија - името на денешен северозападен Иран југозападно од Каспиското Езеро. Мидијците ја населувале како наследници на Јафет (1 Мој 10,2).

Милет - древно пристаниште на југозападниот брег на Мала Азија, од каде бродовите испловувале по Црното Море. Александар Велики го освоил во 334 г. пр.И.Х. Апостолот Павле го посетил накратко овој град на своето патување за Ерусалим пред крајот на своето трето мисионерско патување. Таму ги повикал старешините од Ефес и одржал прекрасен проштален говор (Дап 20,15-37).

Мидијанци (Мидјани, Мадидјанци) - древен индоевропски народ, кој имал напредна цивилизација јужно од Каспијското Море. Подоцна, Ниневија, престолнината на Асирија, потпаднала под нивна власт. Владееле над Персијанците сè додека Кир Велики не ја освоил Мидија околу 549 г. пр.И.Х. Биле познати по своите строги закони (Ест 1,19).

Милја - мера за должина = 1,478 м (Мт 5,51).

Милост - се мисли на Божјата милост, во денешно време се објаснува со други термини, благонаклоност, благодат, љубов. Ја разоткрива Божјата грижа за грешниот човек. Бог е милостив

(Пс 25,6; 89,49; 24,6; 88,50; 2 Кор 1,3; Лк 6,36).

Мир - превод на старозаветниот збор *шалом*, што значи здравје, спокој, безбедност, сигурност или душевен мир, сврзан со правда и вистина (Пс 122,6; 121,6; 4,8,9). Се подразбира како Божји дар. Христос носи мир и го дарува на учениците и следбениците (Лк 1,79; Лк 7,50).

Мира - главен град на ливанската област (Римска провинција од 43 г.), (Дап 27,5).

Миријам - сестра на Мојсеј и Арон. Го спасила животот на Мојсеј како девојче, кога тој како бебе бил оставен во кошница да плови по Нил, ја предложила својата мајка за доилка на детето, откако фараоновата ќерка го пронашла (2 Мој 2,4-8). Кога Израелците го преминале Црвеното Море, ги предводела жените во играње и пеење во знак на благодарност кон Бога (2 Мој 15,20-21). Умрела во Кадис (Кадеш), пред да влезат Евреите во Хаанан (4 Мој 20,1).

Мирисно дрво - зимзелено дрво, расте во Северна Африка. Од него се правел мебел и украсни предмети заради неговата богата боја и миризливост (Откр 18,12).

Миро - смола што тече од стебло-

то и гранките на едно дрво со низок раст и се претвора во маслеста смола. Бил една од состојките на маслото за помазување кај Евреите, а се користел и како парфем (Пс 45,8).

Миса (Меша) - моавски цар, кој се побунил против израелскиот цар Ахав и извојувал победа за својот народ. Изградил многу утврдени градови и патишта (4 Цар 3,4).

Мисах - еден од придружниците на Даниил на дворот на Навуходоносор во Вавилон (Дан 3,13-30).

Мисир - в. Египет.

Миспа - стражарница, 1) место во северните висорамнини во Јордан, каде Јаков и Лаван подигнале куп камења за да го обележат склопениот пријателски сојуз (1 Мој 31,45-52); 2) центар што го одбрале Евреите во Јудеја, кога мнозинството народ било одведено во ропство, во Вавилон; таму е погребан и Годолија, намесникот на Јуда (4 Цар 25,22-25). Таму бил религиозниот центар на макавејското востание.

Митилина - главен град на островот Лезбос. Имал две пристаништа, едното го користел апостолот Павле при третото мисионерско патување од Мала Азија до Хиос (Дан 20,13-15).

Михаил - кој е како Бог, архангел, ги чува и им помага на Израелците (Дан 10,13.21; 21,1). Во Откр 12,7 се опишува неговата борба со Сотоната, некаде во иднината.

Михала - ќерка на Саул, татко ѝ му ја понудил на Давид за жена во замена за 100 убиени Филистејци. Но Давид убил двесте и се оженил со Михала (1 Цар 18,20-27).

Михеј - кој е како Господ, пророк од Јудеја, живеел во 8 в.пр.И.Х. Бил земјоделец и добро ги познавал страдањата на селаните. Зборувал за Божјата правда и верноста што Бог ја очекува од Својот народ. Прорекнал дека Исус ќе се роди во Витлеем (Мт 2,6). Михеј е современик на пророкот Исаија.

Михеј - Книга на пророкот Михеј - книга на СЗ; се состои од седум кратки глави, поделени во три пророчки целини: Стравување од суд над Израел; Ветување на златно доба и Опомена на Божјата љубов и милост.

Михмас - град на ридот северно од Ерусалим, во негова близина бил судирот меѓу Израелците под водство на Саул и Филистејците, кои уплашени побегнале (1 Цар 14,31).

Моав - од татко; древно царство на богатите висорамнини, источно од Мртвото Море. Таму умрел

Мојсеј (5 Мој 34,5). Моавците и Израелците честопати војувале.

Мојсеј - од вода изваден; како што популарно се објаснува, инаку вистинското значење на староегипетски е син. Законодавец и првиот и најголемиот еврејски пророк и водач. Околу 1300 г.пр.И.Х. ги извел од египетското ропство и ги повел кон Ветената земја Ханаан. Роден е во Мемфис во скромно семејство, но во Египет станал многу значајна личност. Побегнал после убиството на еден Египѓанец во Мидија. Таму се оженил со една од ќерките на тамошниот свештеник Јотор. Во една визија на капина што гори, а не изгорува, му се јавува Бог и му наложува да го избави својот народ од ропство. Израелците по долги перипетии избегале од Египет преку Црвеното Море и 40 години лутале низ пустината. На планината Синај Мојсеј ги примил од Бога Десетте Заповеди. Пред својата смрт ја видел Ветената земја од гората Навав, но немал право да влезе во неа, како ни останатите од народот што тргнале од Египет, како казна за нивната непослушност кон Бога. Неговиот наследник Исус Навин ги довел Израелците во Ханаан. Не се знае местото каде е закопан Мојсеј (2 Мој), а умрел во 120 година од животот.

Молитва Господова (Оче наш) - молитва што Христос им ја кажал

на Своите ученици. Зборува за Божјата светост и Царство, како и за потребите на човекот. Пократката верзија на молитвата е во Лк 11,2-4, а подолгата во Мт 6,9-13.

Молох - амонитански бог, чиј култ барал жртвување на деца со спалување во огнена печка. Пророците го осудувале тој чин како спротивен на еврејскиот Закон (3 Мој 18,21; 4 Цар 16,3).

Море бакарно (мијалник) - голем базен во Соломоновиот храм во кој свештениците си ги миеле рацете и нозете пред служењето во Светињата или кај жртвеникот (3 Цар 7,39; 2 Лт 4,6). Стоело на 12 бакарни коњи, во 4 групи по 3. Навуходносор при освојувањето на Ерусалим, го скршил бакарното море (4 Цар 25,13,16; Ер 19-22).

Морија - 1) местото каде Авраам се подготвувал да го жртвува својот син Исак (1 Мој 22,2); 2) рид во Ерусалим, на кој бил подигнат Соломоновиот храм (2 Лт 3,1).

Мрежи - во библиско време се користеле при риболов (Лк 5,4; Јв 21,6); за ловење птици (Изра 1,17), но и за животни (Ис 51,20).

Мртво Море - се нарекува и Солено Море, езеро на југ од Палестина, со 400 м под нултата надморска висина. Во него се влева реката Јордан, Арнон и други

помали реки, а нема никаков истек на водите. Затоа водата мириса и има висок процент на сол, па жив свет и нема, освен во сливовите на реките. Секојдневно милиони тони вода доспеваат во езерото, но нивото на водата е константно поради огромното испарување (1 Мој 14,3; Ис 15,2; 18,9).

Мудреци - трите мудреци или цара кои Му донеле дарови на новородениот Исус во Витлеем. Веројатно биле религиозни астролози и не биле Евреи (Мт 2,1). Мудреците биле присутни на дворовите на античките цареви.

Мудри Соломонови изреки - книга од СЗ, претставува збирка од мудри изреки, составувани и собирани со векови, а оформена околу 400 г.пр.И.Х. Многу од изреките се засновани врз практични секојдневни упатства.

Музика - многу значајна уметничка гранка за еврејската култура. Се пеело и свирело во време на веселби, свадби, празници, но и за погребни (Ис 5, 12; 16, 10; 2 Цар 19, 35; Плач 5, 14). Денес не се знае каква била таа музика, ниту пак дали Евреите имале некаков нотен систем. Некои од псалмите се пееле во храмот (Пс 13; 20). Музиката се изведувала со пеење и свирење. Музичките инструменти биле како и кај другите блискоисточни

народи, удирачки и дувачки: харфа (гусли), китара, кавал (флејта, свирка), труба (рог од овен), кастанети, кимвали, тимпани...

N

Наас - 1) амонски цар, го нападнал Саул, но бил пријателски настроен кон Давид (1 Цар 11-12); 2) таткото на Авигеја и Саруја, сестрите на Давид, веројатно затекнати ќерки на Есеј (2 Цар 17,25).

Навав - планински венец од кој Мојсеј пред смртта ја набљудувал Ветената земја (5 Мој 34,1).

Навајот - најстариот син на Исмаил, чии потомци се претпоставува дека се Навајотите.

Навајоти - веројатно наследници на Навајот, син на Исмаил и шура на Едом (1 Мој 25,13). Во почетокот се занимавале со земјоделие, за некаде во 2 в.пр.И.Х. да преминат на трговија.

Навал - безумен; богат племенски главатар, кој не сакал да им даде храна на Давидовите војници. Неговата жена Авигеја го спасила пред бесот на Давид. По неговата смрт Давид се оженил со неа (1 Цар 25).

Навутеј - *младица, фиданка*; жител на Језраел, кој имал позје покрај имотот на царот Ахав. Но царот сакал да му го земе позјето, па царицата Језавела смислила план како да се обвини Навутеј за богохулство и нелојалност кон Ахав. Навутеј и неговите наследници биле каменувани, а пророкот Илија кажал дека Језавела ќе умре на истото место каде Навутеј бил убиен. Тоа и се случило, а телото на царицата го јаделе кучињата (3 Цар 21).

Навуходоносор (Набукодоносор) - на академски *Небото ја штити границата*; владетел на Вавилонците од околу 605 до 562 г. пр.И.Х. Бил најистакната личност на своето време и маркантна фигура во целокупната блискоисточна историја. Ја освоил Јудеја и ја принудил да му плаќа давачки, а Евреите на три пати ги одведувал во ропство во Вавилон (597 и 586 г. пр.И.Х., кога е и крајот на Јудиното царство). Притоа богатствата од храмот биле заплени, а Ерусалим разрушен. По смртта на Навуходоносор, државата почнала да слабее пред посилните налети на Мидјаните и Персијците (4 Цар 24; Плач 4,8-10; 2 Лт 36,11-20; Ер 39).

Наградник - (2 Мој 28,4; 3 Мој8,8 и др.) посебна одежда на градите на свештеникот, со 12 различни скапоцени камења, на кои биле изгравирани имињата на дванае-

сетте племиња Израелски (2 Мој 28,15-30). Конците и другите украси што го поврзувале наградникот за ефодот биле изработени од злато. Првосвештеникот ги носел имињата на племињата на своето срце заради постојано потсетување на нив пред Господ (2 Мој 28,29.30). Се нарекувал уште и наградник судски, можеби заради угледот на свештеникот што го носел како праведен во еврејската заедница. Се носел при судење.

Надав - *добар, благороден* 1) најстариот син на Арон, кој го придружувал татка си и Мојсеј на врвот на Синајската Гора. Умрел на денот кога бил назначен за свештеник, како казна (4 Мој 3,3-4); 2) син и наследник на царот Јеровоам. Владеел година дена и бил убиен од Васа од Исахаровото племе, околу 900 г. пр.И.Х.; Васа и го наследил на престолот (3 Цар 14,20).

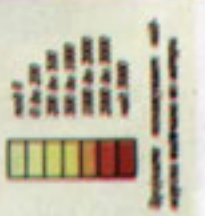
Надеж - една од основните психолошки потреби на човекот. Според апостол Павле надежта ја имаат оние кои живеат со Бога, и надежта, заедно со верата и љубовта се трите најзначајни добродетели за христијаните (1 Кор 13). Придонесува за чистотата на животот и не оспособува страдањата да ги поднесуваме со трпение (Рим 5,3). Надежта целосно ќе се исполни со Второто Христово доаѓање (1 Пет 1,13).

ПАТУВАБАТА НА АПОСТОЛ ПАВЛЕ

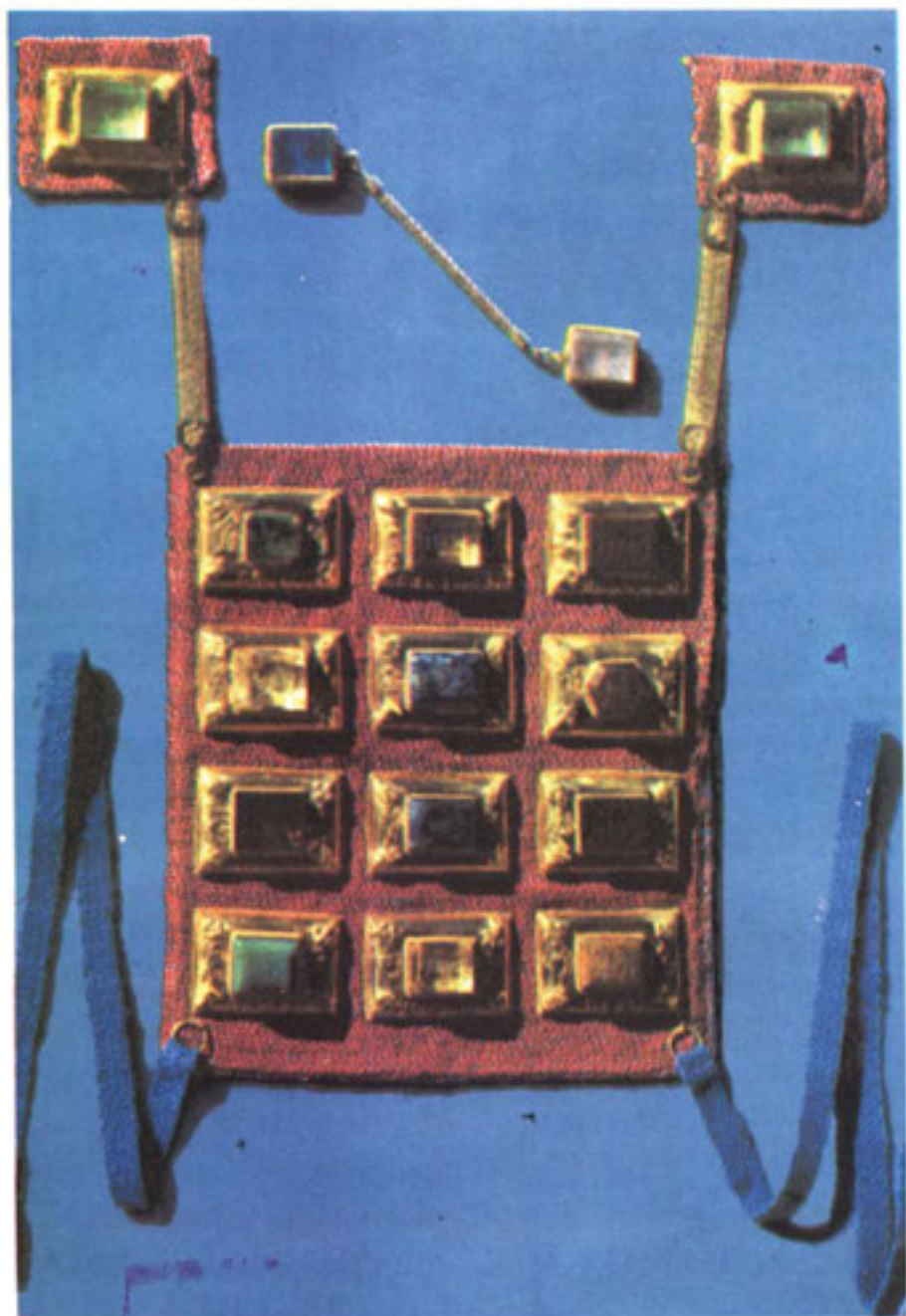
Рисунг 1 - 19 800 000

- Патување на Апостолот Павле
- - - - - Патување на Рим
- - - - - Патување на Македонија

Слика 1 - 19 800 000

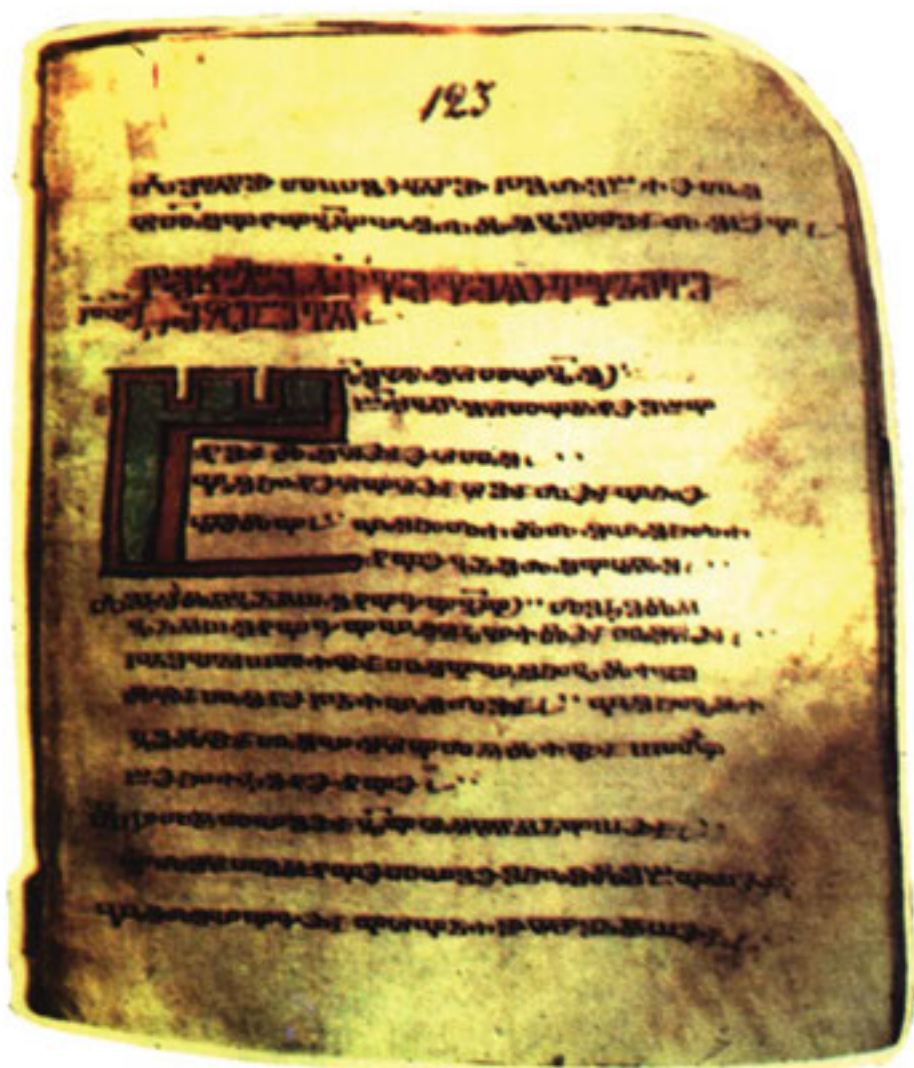

Современ модел на Аврамов наградик (аналав) со дванаесет камења

Панорама на Витлеем - во центарот се наоѓа црквата на
Христовото раѓање

Синајски псалтир кој ги содржи псалмите од 1 до 137, напишан со глаголица во Македонија во 11 век. Денес се чува во манастирот „Св. Екатерина“ на Синај

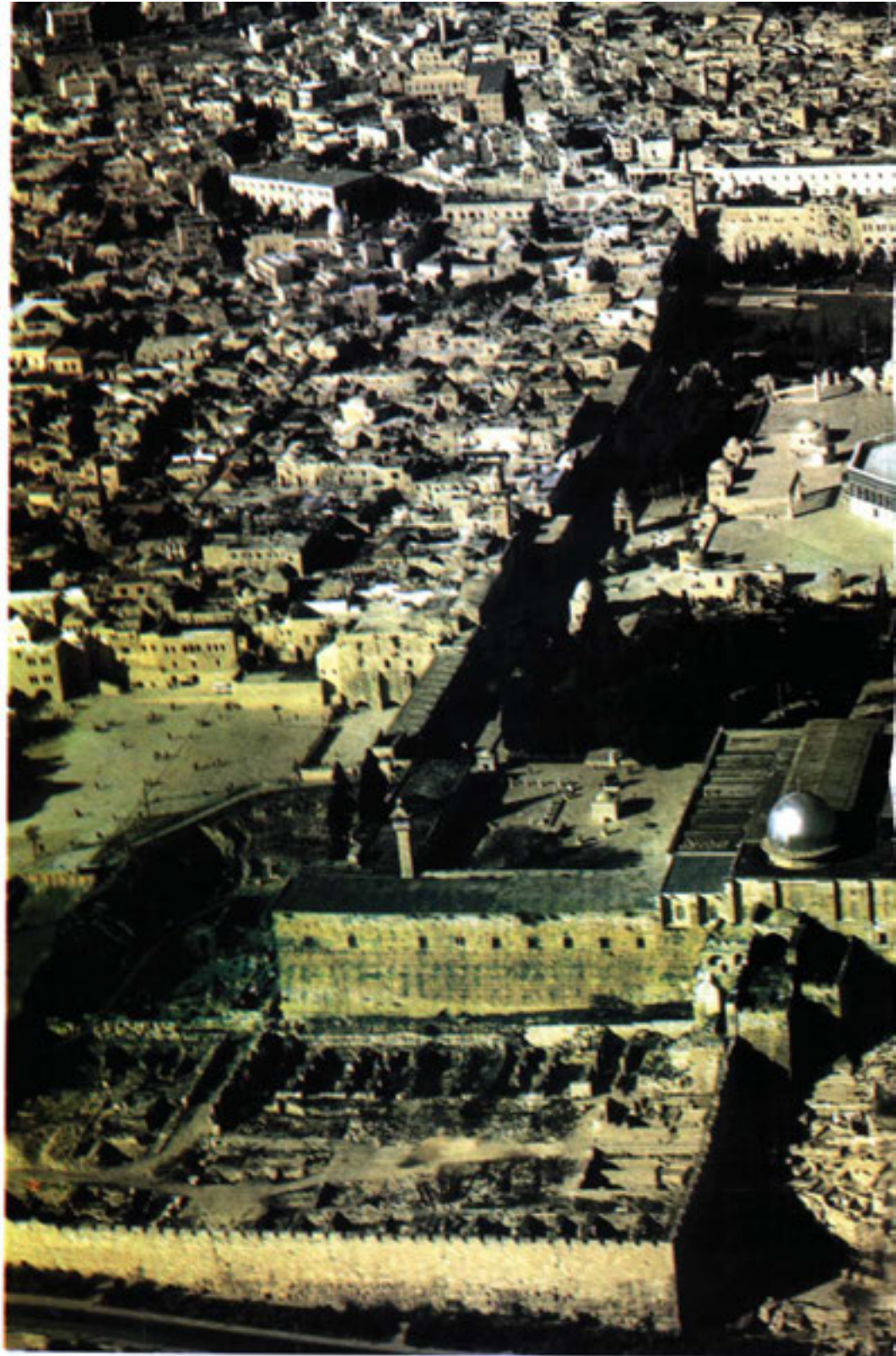

Панорама на Генисаретското Езеро

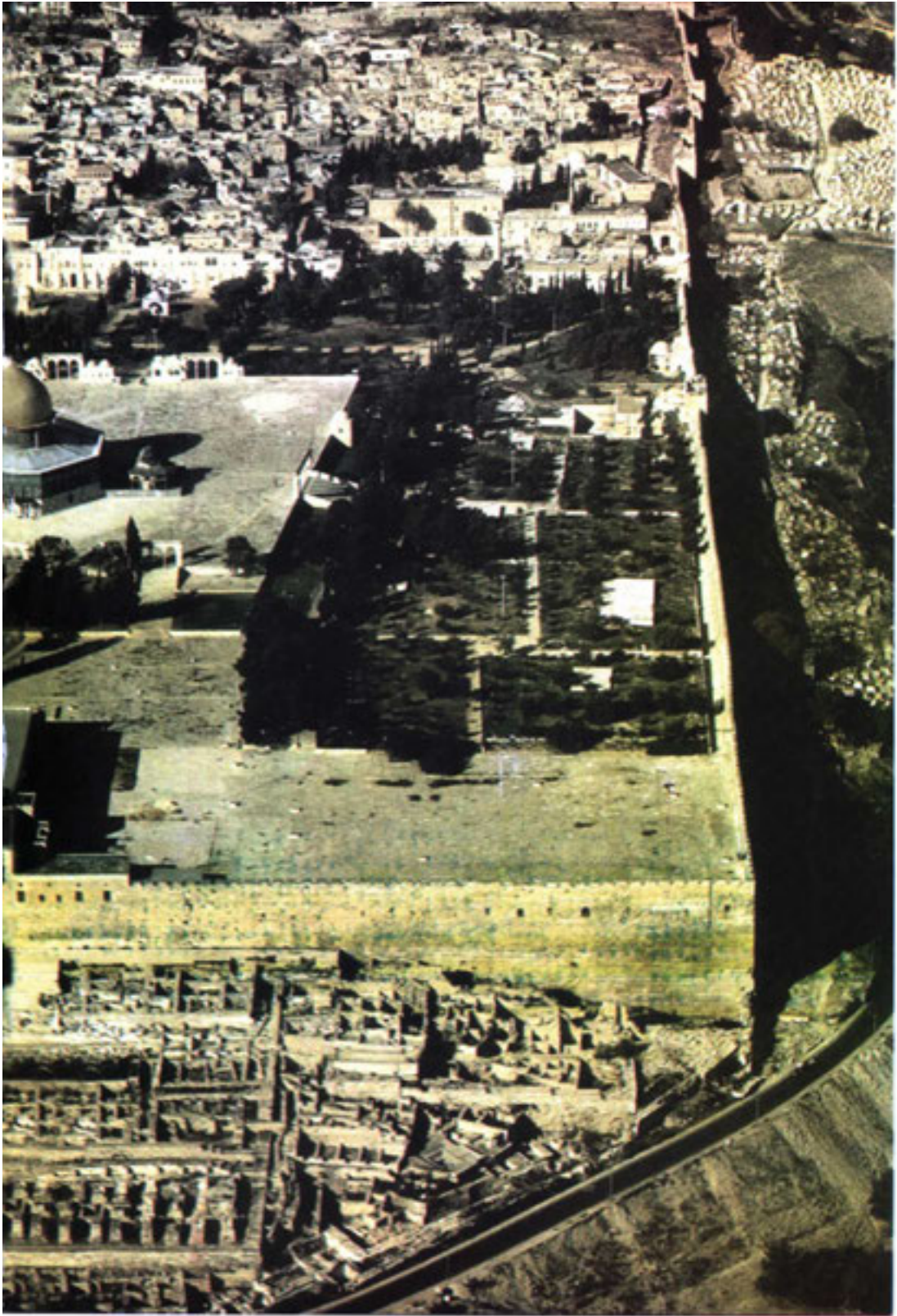

Синагога во Капернаум каде Христос го поучуваше народот

Гората на Блаженствата

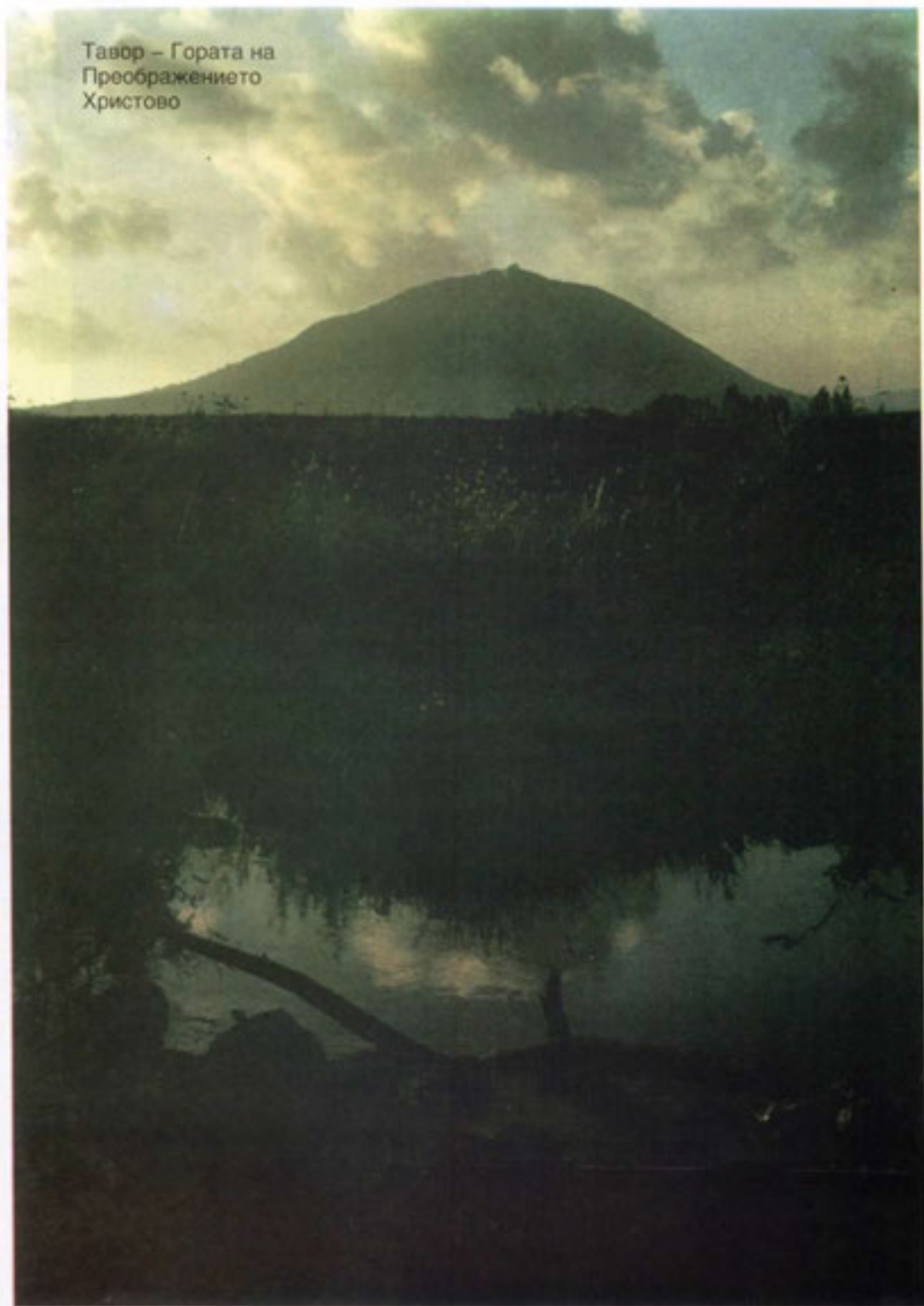

Типичен еврејски свиток на Законот (Тора) на Петокнижието Мојсиево.

Тавор – Гората на
Преображението
Христово

Скалите преку кои после Тајната Вечера Христос заедно со своите ученици се упатува кон Гетсиманија

Православен Евреин на Западниот ѕид во Ерусалим кој со трубење во рог го повикува народот на молитва за големите празници

Сидот на плачот во Ерусалим

Наемник - слуга што бил најмуван и исплаќан по надници. Неговите права ги штител Законот, но честопати му се закинувале при наплатата (Мал 3,5). Наемник бил и надничарот што водел стадо на пасење (Јв 10,12).

Назарет - *заштитен*; село во галилејските ридови, на околу 350 м надморска висина, близу до трговските патишта од Јорданската долина до Средоземното Море. На северната страна од сидот се наоѓа угаснат вулкан. Господ Исус Христос е роден во Витлеем, но детството го поминал во Назарет, каде живеел сè до почетокот на Својата мисија (Лк 4,29). Затоа во НЗ на повеќе места се нарекува и Назаретанец (Мт 2,23; 26,71; Мк 10,47 и 14,67; Лк 18,37, Јв 18,5.7; 19,19).

Назореј - на еврејски *одлучува*, односно *посветен*. Во 4 Мој 6,2-21 се опишува специфичен завет на маж или жена со Бога. Па така,

назорејот штом го зел на себе тој завет, не пие вино и други жестоки пијалаци, ја отсекува косата, не оди во дом во кој има мртво тело и не присуствува на погреб. Периодот на посветувањето бил или до крајот од животот, или само до одреден ден, во зависност од личната одлука или родителското ветување (Суд 13,3-5). По неговиот завршеток, назорејот носел жртва во храмот, свештеникот ќе му отсечел парче коса и ќе ја приложил на жртвеникот и се разрешувал од заветот. Некои се заветувале и без принесување на жртва во храмот, но по доаѓањето во Ерусалим тоа морале да го надокнадат. Тоа бил случај со апостолот Павле (Дап 18,18). Нема зачувани докази дека назореите се организирале во било каква форма на монашко живеење. Познати назореи биле Самсон (Суд 13,4-5); Самуил (1 Цар 1,11.28) и Јован Крстител (Лк 1,15), а веројатно и пророчицата Ана (Лк 2,36-37).

Панорама на Назарет, поглед кон Исток

Наид - в. Нод.

Наин - мало село во Галилеја, со поглед кон Јерзаелската долина. Христос го оживел мртвиот син на една наинска вдовица (Лк 7,11-17).

Намесник - во СЗ службеник со понизок ранг од кралот или гувернерот (3 Цар 22,47). Во НЗ под намесник се подразбирал гувернер на римската провинција или проконзул (Дал 13,7), кој бил и воен командант и имал овластување да осудува или ослободува. Бил праќан од римскиот император во провинции второстепени по значење, како што била Јудеја (Мт 27,2). Обично престојувал во Кесарија, а во Ерусалим одел за големите празници. Намесникот Понтиј Пилат Му судел на Господ Исус Христос.

Народи - в. Јазици, израз со кој се означувале сите други народи и племиња кои не биле Израелци - пагани и многубошци.

Наследство - Мојсеевиот закон содржи едноставни прописи за наследството. Земјата можела да се заложува, но не сосема да се продаде и да се отуѓи. Најстариот, односно првородениот син добивал два дела од наследството (5 Мој 16,15). Децата родени од робинки немале право на наследен дел, а можеле да го добијат само она што таткото сакал да им

го даде. Обично се иселувале од домот сами или, пак, законските наследници ги бркале (1 Мој 21,10). Керките имале право само на еден дел од татковиот имот додека не се мажат, кога добива нешто како подарок (ИН 15,18). Ако некој умрел без деца, неговиот имот припаднавал на неговите браќа, на чичковците, или ако ги немал, на најблиските роднини (4 Мој 27,8-11), редоследот на наследување бил следниот: ако некој умре без син, наследството го добила ќерката, но под услов да се омажи во своето племе; ако немал ни ќерка, имотот го преземале браќата, ако немал ни браќа - чичковците, а ако немал ни чичковци, тогаш преостанатите најблиски роднини (4 Мој 27,8-11). Вдовицата немала право на наследство, но децата или другите наследници биле должни да ја издржуваат (Мт 15,4-6; 1 Тим 5,4-8). Понекогаш вдовиците се враќале во домот на своите родители (1 Мој 38,11; Рут 1,13). Верниците се Божји наследници и сонаследници на Христос (Рим8,17). Апостолот Павле сугерира дека вдовиците треба да се почитуваат, а најверојатно раната Црква ги издржувала вдовиците во своите редови, зашто се препорачува во списокот на вдовиците да не влегуваат оние помлади од 60 години (1 Тим5,1-16).

Натан - дал 1) син на Давид (2 Цар 5,14); 2) пророк на дворот на Да-

вид и Соломон. Го укорил Давид заради прелјубата со Вирсавија и убиството на нејзиниот маж; му помогнал на Садок, кога Соломон бил помазан за цар. Живеел богоугоден живот и извршил влијание и на царевите и на обичниот народ (2 Цар 12,1-25).

Натанаил - *Божји дар*; в. Бартоломеј.

Наука - учење, не во денешниот смисол како истражување, туку како учење дадено на човекот од Бога.

Наум - *сожалив*; пророк роден во Елкос, мало село во Галилеја (веројатно наречено Наумово село - Капернаум). Пророкувал за падот и проклетството на Нинива, главниот град на Асирија, рекол дека нејзиното рушење ќе се случи во скоро време, како праведна казна од Бога за распаниот народ.

Наум - Книга на пророкот Наум - книга од СЗ, пишувана околу 613 г.пр.И.Х. Содржи краток запис во три глави, кој се однесува на разорувањето на Нинива (Ниневија).

Нахор - 1) дедото на Авраам, Нахор и Харан (1 Мој 11,22-27); 2) внук на првиот Нахор и братучед на Авраам. Имал дванаесет синови, веројатно биле племенски поглавари во северна Месопота-

мија. Се смета за родоначалник на северните Семити и арамејските племиња (1 Мој 22,20-24).

Неапол(ис) - „нов град“, пристаниште, денешна Кавала. Апостол Павле ја посетил во текот на второто мисионерско патување (Дап 16,11).

Небо - според древните еврејски претстави за небото, тоа се состоело од повеќе катови. На третиот се наоѓал рајот (сп. со 2 Кор 12,2.4). Особено интересна и чудна претстава за небото дава Посланието до Ефесјаните: просторот меѓу небото и земјата е исполнет со демонски сили (поднебесја), непријатели на Бог и на луѓето. Христос кога се вознесе на небото ги совладал и заробил тие сили (Еф 4.8-10;6,12).

Невеста - често користена метафора во Библијата за објаснување на односот меѓу Бог и Црквата. Црквата е „невеста Христова“, а Христос е младоженецот (Еф 5,25; Откр 19,7).

Неемија (Немија) - *Јахве утешува*; Евреин кој стасал до висока положба како пехарник на персискиот двор кај царот Артаксеркс. Се вратил во Ерусалим во 444 пр.И.Х. и повторно го изградил градот за 52 дена. Во времето на неговата последна посета, во 432 г.пр.И.Х. извршил верска реформа.

Неемиина книга - книга од СЗ, тесно е поврзана со одделни поглавја од книгата на Ездра и претставува своевиден нејзин продолжеток. Дел од раскажувањето е во прво лице еднина, а веројатно е дека се внесени делови од дневникот на Неемија.

Незнабошци (многубошци) - зборот се користи да ги означи сите народи освен Евреите, кои не го познавале вистинскиот Бог. Се користи овој израз зашто скоро сите древни народи имале повеќе богови и идоли што ги обожувале, и не верувале дека еврејскиот Бог е единствениот и дека Евреите се избран Божји народ (Ер 49,15). Но нивниот остаток, сепак, ќе се припои кон Божјиот народ (Ис 45,20).

Неман - *угоден*; војвода на сирискиот цар во Дамаск и непријател на Израел. Пророкот Елисеј го исцелил од лепра и тој Го прифатил израелскиот Бог за свој (4 Цар 5; Лк 4,27).

Нерон - окрутен римски цар, роден во 27 г., а владеел во периодот од 54-68 г., кога извршил самоубиство. Во НЗ не се спомнува по име, но се спомнува како *Кесар*. Нему му апелирал апостолот Павле од Кесарија после сослушувањето пред намесниците Феликс и Порки Фест (Дал 25,11). На Нерон се мисли кога Павле ги пренесува поздравите на оние од „домот Кесаров“ (Фил 4,22).

Нетинеи - служители во храмот кои вршеле скромни активности. Биле потомци на Гаваоњаните, кои Исус Навин ги претворил во робови (ИН 9,23).

Нефталим - „борец“, родоначалник на едно од дванаесетте племиња на Израел. Бил вториот син на Билха, слугинката на Рахила и на Јаков (1 Мој 30,7).

Никодим - *победник на народот* на грчки, фарисеј и член на Синедрионот (Јв 3,1.10). Бил таен ученик на Христос и му помогнал на Јосиф од Аритиматеја да го симнат телото на Исус од крстот и да го положат во гроб (Јв 19,38-42). Говорот на Исус на Никодим е првиот негов говор и според содржината е многу значаен, зашто зборува за најновото духовно раѓање како услов за спасение. Се водел ноќе пред крајот на првиот ден од празникот Пасха во Ерусалим (Јв 3,1-21).

Николај - еден од седумте *факони* (Дал 6,5) во Ерусалимската црква.

Николаити - можно е да е една грчка форма на името Валаам и, всушност, алегорички да го окarakterизира поведението на една група христијани (Откр 2,6,15). Во таа смисла се спомнати и во 2 Пет 2,15 и Јуда 1,11.

Никополис - римски град во

северозападна Грција, го основал царот Август во 31 г.пр.И.Х. Во него апостолот Павле поминал цела една зима (Тит 3,12).

Нил - најдолгата река во Африка (6 470 км), која во СЗ се спомнува како „река“ (2 Мој 2,3) или како „море“ (Ез 32,2). Долината на Нил и околните пустини биле населени илјадници години наназад и токму таму египетската цивилизација доживеала процвет. Преку Нил биле поврзани трговските патишта од Судан до Мала Азија, Сирија и Грција. Пролетните поплави, и тогаш, како и денес, го правеле земјиштето околу реката плодно, што бил услов за поволни природни услови за живот.

Нимрод - легендарна личност, познат како добар ловец и оснивач на царство (1 Мој 10,8-12). Бил пра-пра-внук на Ное и живеел во Вавилон.

Нинива (Ниневија) - главен град на Асирија во времето на Санахериб (Сенахерим), на реката Тигар, близу до денешниот град Мосул, во Месопотамија. Градот го посетил пророкот Јона (Јона 4,14), им проповедал на градските жители. Иако тоа го сторил многу неволно, тие се покајале и подоцна ќе бидат тужители на неверните Евреи - книжниците и фарисеите (Мт 12,41; Лк 11,32). Во 312 г.пр.И.Х. Мидјаните и

Вавилонците го разоруваат градот. За Израел претставувал симбол на непријателската сила и моќ.

Нисан - првиот месец од еврејската година, што била прифатена за време на вавилонското ропство. Порано се викал „авив“, а одговара на делови на месеците март и април (Нем 2,1); в. Календар.

Нов завет - 27 кратки книги, што претставуваат канон на свети книги за христијаните, во кои се зборува за заветот (сојузот) склучен преку Исус Христос. Содржи 4 евангелија, Дела Апостолски (историја), 14 посланија на апостолот Павле, 7 соборни посланија и последната книга Откровение на апостолот Јован. НЗ е пишуван од повеќе автори - ап. Павле, Лука, Јован, Петар и др., во текот на најверојатно педесетина години и содржи извештаи за животот и делата на Господ Исус Христос додека бил на земјата, за почетокот на Црквата, како и за суштината на верата. Некои од авторите и лично Го запознале Исус, а некои пишувале врз основа на исказите на очевидците. И додека околу канонот на СЗ одредени христијански конфесии не се согласуваат во целост, со НЗ тоа не е случај - за сите христијани во светот важи истиот новозаветен список на книги.

Нод (Наид) - *изгнанство*; област

источно од Еден, во долината на реките Тигар и Еуфрат, каде побегнал Каин, откако го убил братата си Авел. Точната локација на местото не е позната (1 Мој 4,16).

Ное - *починка*, син на Ламех и потомок на Адам. Бил првиот лозар и е главниот лик во приказната за Потопот. Неговите три сина Хам, Сим(Сем) и Јафет се прародители на Ханаанците, Семитите и индоевропските народи (1 Мој 6-9). Ное бил праведен и ја послушал наредбата што му ја дал Бог, па изградил ковчег (Арка) во која сместил по еден или повеќе парови од разни животински видови и птици и сите заедно, со жена му и со семејствата на нивните синови го преживеале деветмесечниот потоп. Според библискиот извештај, човечката раса, како и животинските, продолжиле да се развиваат од нив. Интересно е дека извештаи за потопот има и во народните преданија од други народи.

Ноемина - *пријатност, убавина*; жената на Елимелех од Витлеем. Поради гладот што настапил во Јудеја, се отселиле во моавската земја. Таму Ноемина станала вдовица, но ѝ починале и двајцата синови. Со својата снаа Рута се вратила во Витлеем и го договорила бракот меѓу Рута и богатиот земјопоседник Вооз. Подоц-

на била дадилка на нивниот син Овид, а тој пак е дедо на царот Давид (Рут 1-4).

Ној (Но-Амон) - другото име за Теба (Тева), главниот град на древниот Египет. Пророците Еремија, Езекиел и Наум ги опоменуваат жителите на градот да се откажат од идолатријата (Ер 46,25).

Носила - се правеле во вид на кревет (Ис 66,20).

Ноќна стража - им била позната уште на Вавилонците, како поделба на времето (6 пати по два часа). Во СЗ се спомнуваат три ноќни стражи (1 Мој 14,24; Суд 7,19; 1 Цар 11,1). Во НЗ е прифатена поделба на четири ноќни стражи од по три часа (од 18 до 6 часот) (Мт 14,25; Мк 6,48; 13,35); в. Часови.

Облак, столб од облак - израз што се поврзува со Божјата слава: според 2 Мој 13,21, кога Евреите излегле од Египет и навлегле во Арабиската пустина, Господ ги водел одејќи пред нив, дење како столб од облак, а ноќе како столб од оган. Според некои мислења, станува збор за два облаци: ед-

ниот имал функција за да го затскрива сонцето да не им пречи, а другиот за да им го осветли патот. Облакот означувал кога ќе се тргне и кога ќе се застане (4 Мој 9,17-23); застанувал над Ковчегот на заветот и ја исполнувал Скинијата на сведоштвото. Бил симбол на Божјото присуство меѓу Избраниот народ. Во визијата на пророкот Исаија, славата Божја и храмот се обвинени со дим или густ облак (Ис 4,5). Во НЗ облакот е симболика на славата Божја: Мт 17,5; Откр 1,7; Мт 26,64. При второто Христово доаѓање верните ќе бидат вознесени во облаците (1 Сол 4,17).

Обратување, обраќање - во преносен смисол, обратување, односно свртување од грешниот пат и свртување кон Бога. Со Божјата благодет човекот се враќа од гревот кон доброто, а не по своја заслуга (Ер 31,18; Дал 3,26). Обратеник - човек кој преминал од една религија или учење, мислење или начин на живеење, кон други. в. прозелит.

Обрезување - древен обичај кај Египќаните и Арапите, а со посебно значење кај Евреите. Во горна Сирија се изведувало веќе 3000г. пр.И.Х. Обредот се состои во отстранување на врвот на кожата на половиот орган кај машките бебиња, од страна на домаќинот, некој друг Израелец

или мајката (2 Мој 4,25). Се вршело на осмиот ден од раѓањето по заповед од Бога (2 Мој 12,44; 3 Мој 12,3). Било дозволено да се врши во сабота (Јв 7,22-23). Обредот имал за цел симболично да го прикаже склучениот сојуз меѓу Бога и потомците на Аврам. Во новозаветно време, обратените во христијанство Евреи, сè уште го сметале за неопходен фактор за спасение и тоа ги доведувало до големи несогласувања со другите христијани во Галилеја (Гал 5,2-3; 6,15). Во преносно значење, зборот обрезување има повеќе значења. Изразот „да се обрези срцето“ значи да се обнови за да дојде до обновување на верата (Ер 4,4).

Овид - *служител*, син на Рута и Вооз, а пак татко на Јесеј и дедо на Давид (Рута 4,17-22).

Овци - во почетокот се одгледуваат поради месото, млечните производи и волната. Сточарството било многу значајно за источните народи, а на Евреите им служеле и како жртвени животни. Во НЗ верниците се претставени како стадо, а Христос е добриот пастир. Исус Христос се спомнува како жртвено јагне за откуп на гревовите на човечкиот род (1 Мој 30,32; 4 Цар 3,4; Пс 22-23; Јв 10; Јв 1:29; Мт 25:32). Во СЗ се спомнуваат над 400 пати, а во НЗ 70 пати.

Египћанка

Хананеец

Асириец

Персијанец

Грк

Римјанин

Уметничко претставување на античките луѓе и нивната облека,
(Кортизијанска карта во Ерусалим)

Овча порта - најверојатно порта на северниот градски ѕид во Ерусалим. Ја изградил првосвештеникот Елијасив по враќањето од ропство, заедно со неговите браќа (Нем 3,1). Најверојатно овците наменети за жртва оттаму ги протерувале во град, заради близината со бањата Витезда (Јв 5,2) и самиот храм, заради неговата непослушност: го допрел Ковчегот на заветот придржувајќи го да не падне, кога се пренесувал преку Нахановото гумно (2 Цар 6,3-7; 1 Лт 13,10).

Ог - васански цар, поразен од Израелците во својата престолнина Едраин (4 Мој 21,33-35).

Одежда - збор, со кој се означува свештеничката облека за време богослужењето.

Оза - човек, кого Бог го убил

Оклоп - војничка кошула, направена од плочки поврзани со кожа или платнени ленти (Ер 46,4). Војничка облека (3 Цар 22,34).

Олово - метал, најпрвин се користел за прочиштување на среброто и за лемење на други метали. Имало наоѓалишта во синајските карпи (2 Мој 15,10).

Олтар - во најраните времиња споменат во СЗ, претставувал куп од камења со рамна површина

на врвот, за жртвување на животни, птици, жито, а понекогаш и луѓе (1 Мој 22,9). Иако жртви биле принесувани и пред Потопот, зборот „жртвеник“ се среќава дури по излегувањето на Ное од арката (Пс 51,19; 1 Мој 8,20); в. Жртвеник.

Омега - последната буква од грчката азбука, се споменува заедно со првата алфа, за да се означи Бог како почеток и крај на сè; в. А.

Он - на грчки Хелиополис (град на сонцето); град во долен Египет, 9 км од денешен Каиро. Во него имало велелепен сончев храм „Ра“ или „Атум-Ра“. Неговите свештеници имале голема моќ. Јосиф се оженил со ќерката на еден од нив (1 Мој 41,45).

Онисим - корисен, робот на Филимон од Колоси. Кога избегал од својот господар, во Рим го сретнал апостолот Павле и станал христијанин (Кол 4). Потоа се вратил со најмалото Павлово послание. Според преданието бил предводник на црквата во Ефес (епископ) по Тимотеј, умрел со маченичка смрт во Рим под Трајанова власт.

Оних - состојка на темјанот, ситни лушпи од некои видови молуски (2 Мој 30,34), кои при согорувањето пријатно мирисале.

Ор - 1) местото каде умрел Арон (4 Мој 20,27-28), планинска граница на север од Израел; 2) Израелец кој му помагал на Арон да ги одржи Мојсеевите раце нагоре во текот на битката со Амалеќаните (2 Мој 17,10-12).

Орел - птица грабливка, им била забранета за јадење на Израелците (Ис 40,31; Мт 24,28).

Орив и Зив - мидјански кнезови, ги убил Гедеон кога неговата војска напредувала кон реката Јордан (Суд 7,25).

Орна - слободен човек; благороден, Евусеец, од кого царот Давид го купил гумното, зашто над него видел ангел и на тоа земјиште покасно е изграден храмот (2 Цар 24,16; 1 Лт 21,18; 22:1; 2 Лт 3:1).

Осана - *спаси нé, или помогни!* (Мт 21,9); вообичаен поздрав на Седмиот ден од празникот на сениците, кога се носеле маслинови гранки и се пеело. Така го поздравиле и Исус, кога влегол во Ерусалим (Мк 11,9). Со тек на времето изразот станал свечен извик во црковните богослужења.

Освета - крвна, вообичаена појава кај семитските народи. Мојсеевиот закон ја променил да не се врши во најлош облик. Одредил правила кога се применува

крвна освета. Одредил и градови за засолништва, па секој што убил човек можел да побегне во нив и да му биде гарантирано дека нема да биде убиен додека не се организира судење; исто така не смеел да биде погубен, без да се докаже убиството (4 Мој 35,12; 5 Мој 19,6; 2 Цар 14,11).

Осија - книга на пророкот Осија - пророчка книга, главно составена од песни.

Осија - *Јахве спасил*. 1) пророк во северното Израелско царство, еден од „малите“ пророци, живеел некаде околу 740г.пр.И.Х. Ги опоменува Израелците на вистинската верна љубов - Бог; 2) последниот цар на истото царство (733-725г.пр.И.Х). По неговата смрт асирскиот цар, по опсадата, и ја освоил Самарија во 721.г.пр.И.Х (4 Цар 75,30).

Откровение на апостолот Јован - последната, дваесет и седма книга од НЗ, напишана околу 95 г. на грчкиот остров Патмос, каде Јован бил протеран заради својата вера. Книгата има апокалиптична содржина, со визији за иднината и последното време на земјата. Единствена пророчка книга во НЗ; в. Апокалипса.

Отпусна книга - според Мојсеевиот закон, секој можел да ја отпушти својата жена, ако нашол нешто недолично кај неа. Тогаш

и давал отпусна книга. Жените го немале тоа право (Мт 5,31; 19,7; Мк 4,10); в. Развод.

Отровни растенија - растат во Палестина, некои од нив се спомнуваат во Ос 10:4; 4 Цар 4:39; Пс 140:3; 139:4; Јак 3:8.

Офир - крај во југозападна Арабија, на Црвеното Море, се граничел со Саба (3 Цар 9,28). Оттаму се носело златото што ги красело облеката на Соломон, престолот и храмот (3 Цар 10,11). **Офни** - еден од синовите на свештеникот Илија во силомскиот храм, каде се чувал Ковчегот на заветот. Со брат му правеле небогоугодни дела, а стариот им татко не можел да ги спречи. Биле убиени во битка, во ист ден. Ковчегот бил заробен, а Илија од мака умрел (1 Цар 2).

Охозија - *Господ зафатил*, 1) син на Ахав и цар на Израел (850-849 г. пр.И.Х.), со лошо однесување како и татко му, па затоа бил прекорен од пророкот Илија (4 Цар 1,2); 2) јудејски цар, околу 842г. пр.И.Х. Бил ранет во битката против Сиријците, а умрел во Мегидо (4 Цар 9,14-28).

Оцет - Кисела течност, продукт на ферментираното вино или друго овошје. Има опојни својства и ги ублажува болките. Им го давале на распнатите на крст, Исус го одбил (Мт 27,34).

П

Павле (Савле) - апостол и мисионер, чии посланија го сочинуваат најголемиот дел од НЗ. Роден е во Тарс, се школувал кај равинот Гамалил. Бил фарисеј и ги прогонувал христијаните и присуствувал на каменувањето на Стефан. Кога бил на пат за Дамаск, каде одел да ги уапси тамошните христијани, видел блескава светлина и Го слушал Исус Христос како му вели: „Савле, Савле, зошто Ме прогонувааш?“ После тоа ослепел и бил одведен во Дамаск. Таму Бог го пратил Ананија, да му помогне. Откако му се повратил видот, Павле се крстил. И така однемадеж почнал да го проповеда она што доскоро го прогонувал. Кога Евреите сковале план да го убијат, отишол во Ерусалим. Тамошните христијани знаејќи за неговите прогонства, се плашеле од него, но Варнава го претставил пред другите апостоли. Потоа Павле се вратил во Тарс. После неколку години, Варнава го зел со себе да ѝ помогнат на црковната заедница во Антиохија и Сирија. Подоцна двајцата биле пратени прво на Кипар, па во Мала Азија, каде го ширеле Евангелието. После посетата на Кипар, за него се зборува како за Павле. Им помогнал на еврејските христијани

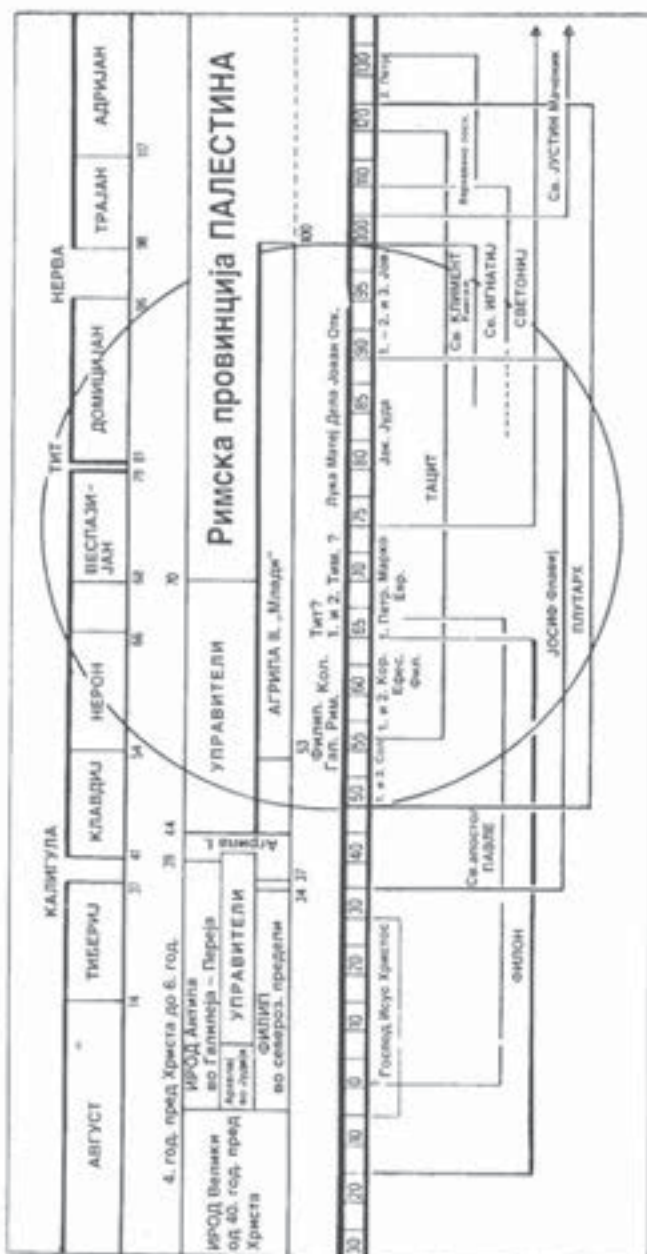
во Ерусалим да разберат дека Исус е Спасител за сите народи, а не само за Евреите. На второто мисионерско патување Павле го зел за помошник Сила. Ги посетиле христијаните во Галатија. Во Листра им се придружил Тимотеј како втор помошник. Од Троја отпловила за Грција, каде им се придружил и Лука, авторот на едно од Евангелијата и Делата апостолски. Основале христијанска општина во местото Филипи, но Павле и Сила биле претепани и фрлени во затвор. После тоа отпатувале преку Грција. Павле проповедал и во Атина, а во Коринт поминал 18 месеци. Потоа се вратил во Ерусалим со прилози од Грција и Мала Азија за сиромашните христијани. Неког време поминал и во Сирија. Потоа повторно тргнал за Ефес. Скоро три години им проповедал на Евреите и Грците. После повторната посета на Коринт, се вратил во Ерусалим, каде го уапсиле и го пратиле во Кесарија, за да му суди римскиот прокуратор Феликс. Чекајќи на сослушување во затвор поминал две години. До-

тогаш Феликс бил заменет од Фест. Павле како римски граѓанин се повикал на цезарот (кесарот) и бил пратен во Рим на судење. На патот бродот со кој пловел претрпел бродолом недалеку од Малта, но сите патници устале да се извлечат. Кога стасале во Рим, Павле поминал во куќен притвор две години. После судењето веројатно е ослободен и можеби после тоа проповедал во Шпанија. По второто затворање, Павле бил погубен од царот Нерон во Рим во 67 г. (Дал 7,58, 9-28 и Посланијата на апостол Павле). Оставил силен впечаток врз христијанството, одиграл огромна улога во ширењето на Евангелието и оснивањето на христијански заедници, ширум Средоземјето. Има некои индикации, кои не се потврдени, дека Павле бил и во нашите краишта.

Падот Адамов (Првороден грев) - Адам и Ева згрешија пред Господ прекршувајќи ја Неговата заповед да не јадат од дрвото на спознавањето на доброто и зло-

Пастирка која чува стадо овци покрај еден бедуински камп во Негев

Римската провинција Палестина

Табела на која се приказани профили од разни грнчарски производи во
Палестина

то во Рајот. Преку нив гревот влезе во човештвото, па сите нивни потомци се раѓаат грешни (1 Мој 2-5; Рим 3,23).

Палестина - ветената земја за Израелците, во која дошле после ропството во Египет и долгите лутања по пустината. Позната е и како Канаан или Ханан. Името потекнува од Филистејците, најголемите непријатели на Евреите. Според грчкиот збор „Палестини“, (херодот), (2 Мој 15,14), Римјаните ја нарекле Палестина. Сите настани во СП се случуваат таму и секогаш се третира како родна земја на Евреите. Земјштето е планинско и рамнинско, а значајно место зазема Јорданската долина, со реката Јордан, која тече од Галилејското Езеро до Мртвото Море.

Памфилија - римска провинција на југ во Мала Азија, со главен град Перга. Населението било составено од Грци и варвари. Апостол Павле поминал низ оваа област и таму Јован Марко се раздвоил од Павле и Варнава (Дап 13,13).

Пасха - *премијан*; еврејски празник, кој е востановен во знак на сеќавање на преминот преку Црвеното Море, по бегството од Египет. Познат е и како Празник на бесквасни лебови почнува на 14 ден од месецот Нисан. Се слави цела седмица, како „Празник на

пресни лебови“ (бесквасни). Во тие денови Евреите се собирале во Ерусалим. Евангелистите спомнуваат четири Пасхи во животот на Христос, првите три Јован, а последната останатите евангелисти. Првата и втората Пасха Исус ја поминал во Ерусалим пред да ги избере Дванаесетте, во друштво на некои од учениците (Јв 2,13-25 и 5,1-47). Третата Пасха ја празнувал заедно со апостолите во Галилеја. Место празнување, Тој го умножува лебот и зборува за Себе како за вистинска Пасха и вистински леб на животот (Јв 6,4-7,2). Конечно, последната Пасха, а единствена со сите апостоли ја празнувал непосредно пред Своето страдање (Мт 26,17-20). Јудејскиот обред точно пропишува по кој редослед да се одвиваат гозбите, особено празничните; в. Празници.

Патмос - остров во Егејското Море (70 км западно од Милет). Се спомнува во Откровението на Јован 1,9. Авторот на оваа книга вели дека Римјаните го прогониле на овој остров, заради сведочењето за Исус Христос. Таму имал визији, кои ги забележал во последната новозаветна книга.

Патријарх - прататко на човечкиот род. Така ги нарекувале предците кои живееле пред Потопот. Почнуваат со Каин и Авел, завршуваат со Ламех. После нив

следат оние прататковци кои живееле од Потопот, па до раѓањето на Авраам. После него доаѓаат Исак и Јаков и 12-те синови на Јаков, од кои потекнуваат племињата на Израел.

Пафос - древен фениќански град на Кипар. Таму апостолите Павле и Варнава го преобратиле во христијанство угледниот римски намесник, прокураторот Сергиј Павле (Дап 13,6-12).

Педесетница - празник кој се слави педесет дена по почетокот на Пасхата и е посветен на споменот на примањето на Законот на Синај, преку пророкот Мојсеј. Понекогаш се нарекува и Празник на неделата (Шавуот) или Празник на првите плодови (Празник на пченичната жетва) (3 Мој 23,15). На денот на Педесетница Светиот Дух се симнал на апостолите и оттогаш тој ден се нарекува Духови или Духовден. Се слави како роденден на црквата (2 Мој 23,16; 3 Мој 23,15-21; 5 Мој 16,9-12; Дап 2).

Пекол - место на мртвите, еврејскиот збор е шеол, а грчкиот ад. Древните Евреи, како и другите Семити, сметале дека шеолот е под земја (4 Мој 16,30-33; Ез 31,17; Амос 9,2). Иако го замислувале како темно, хаотично и безгласно место, сметале дека мртвиот во него не престанал сосема да постои. Шеолот не бил

место на патење и тага. Идејата за шеолот како место за казна е развиена во новозаветно време (Мт 5,29-30; 25,41; Мк 18,9); в. Ад.

Пентапол - грчки назив (пенте-5, полис-град) за петте палестински градови: Газа, Ашкелон, Ашдод, Гат и Екрон.

Пентатеух (Петтокнижие) - грчки назив за првите пет книги од СЗ, напишани од Мојсеј. Се викаат и книги на Законот и ја содржат најраната историја на Израел и Мојсевиот Закон; в. Тора.

Пепел - симбол за тага, жалост (Јов 2,8; Еф 4,3; Јв 3,6; Пс 102,9). Пепел од црвена јуница (4 Мој 19) се користел за осветување на оној кој ќе се допрел до мртовец, гробница и сл. Но ако некој се допрел до таа пепел, се очистувал со, „вода за очистување“ (4 Мој 19,9-13).

Перга - древното пристаниште Памфилија, римската азиска провинција. Апостол Павле ја посетил на два пати во текот на првото мисионерско патување (Дап 13,13; 14,25).

Пергам - град во Мизија, во Мала Азија. Некогаш бил главен град на Азија како римска провинција. Бил центар на раното христијанство. Се спомнува како место каде била една од седумте

цркви од Откровението (Откр 1,11). Изразот „таму каде е престолатот на сатаната“, сигурно се однесува на обожувањето на царот во тоа место (Откр 2,12-16). Во него се преработувала кожата на посебен начин, па на неа се пишувало како на папирус, кој се изготвувал во Египет, а го носи името според градот - пергамент.

Переја - јужниот дел на источна Палестина. Христос престојувал во тие предели (Мт 8,28-34; Мк 5,1-19; Лк 8,26-39; Јв 10,40-11,6).

Персија - земја што ја населувале Индоевропјани. Во времето на СЗ Персиското царство било една од најзначајните држави. Доминирало над Блискиот Исток близу 200 години. Персискиот цар Кир Велики ги соединил Мидјаните и Персијците и ги победил Вавилонците. Тој им дозволил на Евреите да се вратат од вавилон-

ското ропство во Палестина (2 Лт 36,22-23). Царот Дариј I им дал потстрек да го обноват храмот во Ерусалим. А неговиот син Ксеркс, веројатно бил Асвир (Ахасвер). Во книгата на Естира се спомнува царот Артаксеркс кој им дозволил враќање дома на две групи Евреи, предводени од Езра и од Неемија.

Песна на поклонниците (песна за искачување) - наслов на 15 псалми (120-134). Се смета дека ги пееле поклонниците додека се качувале преку ридовите до Ерусалим во времето на големите празници.

Песна над песните - книга од СЗ. Претставува збирка на лирски песни, средени околу 250 г.пр.И.х. Се нарекува и Песна Соломонова.

Петар - еден од тројцата омиленни Христови ученици. Познат е и

Остатоци од палатата на Дариј I во Палестина

како Симон Петар, Симон или Кифа (со значење на „камен“). Потекнувал од рибарското село Витсаида на брегот на Галилејското Езеро, а со брат му Андреј биле рибари. Името Петар или Кифа значи камен, карпа, му го дал Исус, со зборовите: „Ти си Петар (Кифа) и на тој камен ќе ја изградим црквата Своја (Мт 16, 18)“. Ги предводел апостолите и прв проповедал меѓу паганите. Се одрекол од Христос три пати пред Распнатието. По Воскресението Петар три пати му ја посведочил својата љубов на Исус. На Педесетница, по слегувањето на Светиот Дух, смело проповедал пред група луѓе во Ерусалим. Тогаш поверувале и се крстиле околу 3000 луѓе (Дан 2:41). Во почетокот им проповедал само на Евреите, но Бог во визија во Јопа му наложил да зборува и пред другите. Царот Ирод го уапсил, но на молба на христијаните го ослободил (Дан 12,3-11). Напишал две новозаветни посланија во Рим. Според преданието умрел со маченичка смрт на крст, распнат со нозете нагоре, по наредба на царот Нерон, околу 67-68 г.

Петрови посланија, 1 и 2 - првото е пишувано за време на гонењето на христијаните околу 65 г., а второто подоцна. Им пружиле поддршка на христијаните кои биле подложени на страшни прогони и ги опоменува на лаж-

ните пророци. Спаѓаат во групата на „соборни“ посланија.

Петефри (Потифар) - капетан на телесната гарда на египетскиот фараон, го купил Јосиф од Мидјанците и го поставил за пехарник. Но по лажната оптужба од жена му, Јосиф бил фрлен во темница (1 Мој37,36).

Петокнижие - в. Пентатеух.

Печат - на првосвештеникот, кој бил ставен на каменот со кој бил затворен гробот на Исус (Мт 27,66).

Печка огнена - заграден простор во кој се наложува оган и се пече леб, грнчарски производи, се затоплува куќата или, пак, се топи руда (Мт 13,42). Во преносно значење, означува вечни маки. Тројцата другари на Даниил биле фрлени во една таква печка (Дан 3).

Пешадијци - војниците што трчале покрај бојните коли во битките (1 Цар 8,11).

Писидија - дел во јужна Мала Азија и во римската провинција Галатија. Апостолите Павле и Варнава два пати поминале оттаму (Дан 13,14-51; 14,24).

Писмо - областа на „Плодната полумесечина“, му дала на човештвото писмо, како трето средст-

во за изразување на човечките мисли. Веројатно под влијание на сликовитото писмо на Египќаните, семитските работници на Синај развиле свој посебен начин на пишување. Тоа била првата фаза од северосемитското писмо, кое е директен предок на латиницата. Се користело во Палестина, Ханаан и Феникија. Кон крајот на 9 в.пр.И.Х. го прифатиле и Грците. Од Грција се раширило во Рим, а понатаму и низ целиот свет.

Плач Еремиин - дваесет и петтата книга од СЗ, се состои од пет песни со кои се оплакува разорувањето на Ерусалим (во 587 г.пр.И.Х.). Некои научници веруваат дека се пишувани од повеќе автори, во Вавилон, но според преданието нивни автор е пророкот Еремија (Еремија).

Плодната полумесечина - израз искован од современиот научник Џ.Бристид, со кој ја означил плодната површина во облик на полумесечина, која се простира од реките Еуфрат и Тигар, а вообичаено позната како Месопотамија (Меѓуречје), па преку Сирија и Средоземното Море и западно до Палестина и долината на Нил во Египет. Таму се појавиле повеќе значајни древни култури, а откриени се и мноштво стари градови: Ур, Мари, Нузи, Алаке и др. Низ тие краеве поминувале Асирците, Хетитите. Таму се развивала еврејската традиција. Овој регион бил мост

меѓу Европа, Азија и Африка за војските, трговците и поклониците. Значаен е и во денешно време.

Покривало - (1 Мој 24,65; 20,16), неопходен дел од источната женска облека. Еврејките не оделе постојано со покриено лице. Покривалото ја означувало скромноста и покорноста на мажот. Затоа веројатно апостолот Павле им препорачувал на жените на јавните собири да имаат покривала на главите (1 Кор 11,3-10). Мојсеј по враќањето од Синај носел покривало, зашто лицето многу му сјаело (2 Мој 34,33). Во Скинџата и во храмот се одвојувал просторот на Светињата над светињите. Расцепувањето на таа завеса, во моментот на смртта на Христос, означува крај на обредниот закон, кој ги одвојува Евреите од незнабошците. Во Ис 25,7 се наведува дека сите народи се покриени со покривало, што го означува нивното незнаење и суеверие.

Први плодови - плодовите од жетвата што се принесувале како жртва пред Господ во име на народот на Празникот на бесквасните лебови (3 Мој 23,10,17) и од страна на поединци (2 Мој 23,19; 5 Мој 26,1-11). Изразот се користи и фигуративно во НЗ (Рим 8,23; 11, 16; 16,5; 1 Кор 15,20,23; Откр 14,4).

Покуќнина - мебел, предмети во домаќинството (1 Мој 31,34).

Првина - првороденото од животните кое Му припаѓало на Господ (1 Мој 4,4; 2 Мој 13,12). Од чисто животно се жртвувало, а од нечисто му се кршел вратот или се заменува со жртвување на јагне (3 Мој 27,26).

Првороден син - најголемите права му припаѓале на најстариот син во семејството. Јаков го измамил својот татко и му го одзел правото на првороден на брат му Исав (1 Мој 25,29-34). Најстариот обично бил и водач на племето. Бог за Израел вели: „Тој е мој првороден“, (2 Мој 4,22). Христос е над сите, па се нарекува и Тој првенец (Рим 8,29; Кол 1,15). И синот единаец се нарекувал првенец или првороден (Зах 12,10).

Полагање раце - симболичен чин на ставање на рацете врз некого, обично врз главата како обред на благословување. Се полагаале раце врз животното што се принесувало како жртва (3 Мој 1,40, со што таа се прикажува како претставник на човекот пред Бога; врз децата (1 Мој 48,14), со што им се пренесува родителскиот благослов; врз болните (Мк 8,23) со што им се пренесува Божји благослов; кога апостолите, мисионерите и други полагаат раце врз некого, го обележуваат дека е

посветен за Божја служба (1Тим 4,14). Денес се нарекува и ракоположување.

Помазание - излевање на масло на некого на главата, или на некој предмет. Спаѓал во обичаите за дотерување (Рута 3,3; 2 Цар 12,20). Често пати бил знак на внимание кон гостинот (Лк 7,46) или, пак, се применувал за лечење на рани (Ис 1,6). Се помазувале и мртви тела (Мк 14,8; Лк 23,56). Инаку, помазанието било дел од официјалната церемонија за посветување на пророци или цареви (2 Мој 28,41; 3 Цар 19,16). Бог Го помазал Исус (Дап 10,38), а Израел е од Бога помазан народ.

Прашина (прав) - кога Евреите се враќале дома од нееврејските краевии имале обичај да ја истреат прашината од нозете, за да не внесат нешто „нечисто“ во Светата земја. Исус им го налагал истото на учениците, како раскинување со оние, кои не сакале да го прифатат Евангелието (Мт 10,14; Лк 9,5; 10,11; Дап 13,51).

Првосвештеник - врховниот свештеник во еврејското свештенство, духовен водач и Божји претставник пред народот. Службата му припаѓала на законскиот поглавар на Ароновиот дом, а ја наследувал веројатно најстариот син, ако немало законски или,

пак, здравствени пречки (3 Мој 21,16-23). Подоцна се бирал и според политичкиот момент (3 Цар 2,26-27. 35). Должност му била да ја надгледува Светињата над светињите, ризницата; да ја извршува специјалната служба на Денот на очистувањето, кога влегувал во Светињата и се советувал со Бога преку Уримот и Тумимот. Подоцна председавал со Синедрионот, еврејското управно тело под римската власт (Мт 26,57; Дап 5,21). Во почетокот првосвештеничката служба била доживотна, но подоцна од времето на Ирод Велики и Римјаните, не било повеќе правило (Јв 11,49; 18,13). Првосвештеникот имал специјална облека - одежа, во која спаѓале: наградникот украсен со скапоцени камења, во кој се чувале Уримот и Тумимот, ефод, одежа што се носела под ефодот, украсна одежа и покривало со турбан од платно, на кој подоцна се ставала златна круна со триаголна форма.

Понтиј Пилат - петтиот римски прокуратор во Јудеја, Самарија и Идумеја, кој владеел околу 26-32 г. Седиштето му било во Кесарија, а во Ерусалим одел само во време на големите празници. Колебливо Го предал Исус Христос на првосвештениците и старешините, зашто се плашел од толпата народ и на тој начин е одговорен за распнувањето. Направил многу грешки и затоа е

отповикан во Рим, каде го затвориле. Не се знае дали му ја отседеле главата, или се самоубил (Лк 23,1-25).

Поркиј Фест - римски намесник во Јудеја, после Антоние Феликс (околу 60 г.). Со царот Агрипа решиле да го пратат апостол Павле на суд кај цезарот (Дап 25-26).

Првородени - првото дете родено во семејството. Ако било машко, Му било посветено на Бога и можело да се откупи само со принесување на жртва (2 Мој 13,13-15). Синот првенец го наследувал управувањето со семејството и добивал два дела од татковото наследство.

Посветување на првенецот - секое машко, првородено, животно или човек се сметало Божја свина. Првородениот син морал да се откупи (2 Мој 13,2.11-16; 4 Мој 18,15-16). Тој обред го извршувал свештеникот. Кога Исус Го донеле заради тоа во храмот, било навестено кому му припаѓа (Лк 2,22-23).

Првосвештеници - извршен одбор на Синедрионот, кој се состоел од првосвештеници, девет заповедници на храмовната стража (Дап 4,1) неколку водечки свештеници и три угледни лаици.

Потркалиште - 185-200 м.

Прељуба - незаконски полов однос со неког кој не е брачен другар. Во СЗ прецизно е одредено што спаѓа под прељуба: полов однос меѓу мажена или верена жена и некој маж што не бил нејзин маж. Следствено, прељубата ја вршела жената во однос на мажот, а тој никогаш во однос на неа. Се сметала за најтежок престап (2 Мој 20,14; 5 Мој 5,18; 3 Мој 18,20) и двата учесника во неа се казнувале со смрт. Нема записи дека се извршувала таа казна, но постојат индикации дека се извршувала во 1 век. На тој начин веројатно се настојувало детето навистина да биде на законскиот маж, како би можело да се продолжи семејството. Но во НЗ дефиницијата за прељуба е проширена. Според Христовото учење и мажот е одговорен за прељуба и тоа не само по делата, туку и според помислата (Мт 5,32; Мк 10,11; Лк 16,18). Ја забранувале сите новозаветни писатели (Рим 13,9; Гал 5,19; Јак 2,11). Во преносно значење била симбол на неверството на народот кон Бога (Ос9 ,1; Мт1 2,39).

Преториј - судница на латински - прекрасниот дворец на Ирод Велики во горниот дел на Ерусалим, опкружен со високи ѕидови и кули. Во него подоцна живеел неговиот син Архелај. Кога настапувале еврејските празници, во него повремено се вселувал римскиот намесник од Кесарија Фи-

липова и оттаму им судел на луѓето, опасни за општеството. Во тој дворец Ирод Му судел на Исус Христос (Јв18,28.33; 19,9; Мк 15,160). в. Литостротон.

Посланија - долги писма, претставуваат 21 книга од НЗ, од вкупно 27. За 14 се смета дека се напишани од апостол Павле, а 7 се соборни. За сите не се знае точно од кого се напишани или кога се напишани.

Премудрост - (Јв 28,12; 1 Кор 1,17-24). Според употребата во СП има опширно значење. Понекогаш се однесува на Бога и го означува највисокото знаење, а понекогаш се однесува на луѓето и ги означува умот, способноста, мудроста во животот. СП наведува некои личности кои биле надарени со исклучителна мудрост, пр.Соломон.

Постанок (1 Книга Мојсеева) - првата книга во СЗ, го опишува потеклото на светот, на човекот и дава извештај за првите луѓе Адам и Ева и нивните потомци.

Премудрост Соломонова - девтероканонска книга, напишана веројатно во последните 50 години пред раѓањето на Исус Христос. Имала големо влијание врз првите христијани.

Потоп - Бог го пратил на земјата како казна за грешните луѓе, а

спасил само осум луѓе, сместени во ковчег (арка). Тоа било семејството на Ное, кој бил одбран од Бога заради праведноста. Во ковчегот имало по еден или повеќе парови од сите видови животни и птици. Четириесет дена и ноќи врнел силен дожд, а во арката поминале скоро девет месеци. Потопот започнал во 600 година од животот на Ное, во 17 ден од вториот месец. Водата лиела непрекинато и ги покрила планинските врвови, а сè што било надвор од ковчегот изгинало. Тој лутал по водата, за да застане на врвот на планината Арарат. После 40 дена, Ное на три пати пракал гулаб за да дознае до каде е водата, и тој на крајот му донел палмова гранка во клунот, што значело дека водата опаднала, а денес е симбол на мирот. И така во 601 г. од Ноевиот живот, во 27 ден од вториот месец, луѓето и животните го напуштиле ковчегот. Ное Му принел благодарствена жртва на Господ. Во знак на завет меѓу Него и земјата, Бог го поставил божилакот (1 Мој 6,8). И во другите народи има легенди за потопот. Во близината на ископините на градот Ур, каде биле градските ѕидини, откриени се дебели наслаги тиња, што сведочат дека во минатото се настапил потоп, од огромни размери.

Принесување - во библиски смисол, принесување на жртва, како

надворешен израз на човековиот одговор на Божјата благодет. Тоа бил дар за Бога, со кој дародавателот се очистувал од гревовите и воспоставувал однос со Бога. Дарови се принесувале на разновидни начини, со разновидни намени. Во 3 Мојсеева (левитска) се наведуваат прецизно начините на принесување жртви. Во новозаветно време повеќе не се принесуваат жртви. Жртвениот принос на Христос бил Тој самиот, и после тој принос нема повеќе потреба од други жртви, зашто е важечки за сите народи и за сите времиња (Евр 2,27;9-10).

Приказна - *парабола* на грчки, заснована на секојдневието во која се изложува христијанското учење. Исус ги користел за да објасни сложени идеи преку едноставни и разбирливи ситуации, со едноставни зборови.

Прискила - сопругата на Аквила и силна христијанка од 1 век. (Дал 18,8).

Пристав - економ на имотот на богатиот човек, надзорник (Мт 20,8), но во Лк16,1-10 се нарекува управител.

Прозелит - обратеник во јудејство. Можел да биде и нееврејски жител во Израел или туѓинец во својата родна земја. Имало веројатно две групи обратеници: оние

кои ги примиле повеќето еврејски закони освен обрезавањето.

Проклетство - 1) харем, т.е. завет со Јахве (3 Мој 27,28; 4 Мој 18,14) кој не може да се прекине. Тоа значи нешто што ќе се заветува, било да се пари, или жртви, се одвојува за Господ, станува недопирливо. Оттука потекнува изразот „харем“; 2) теократска смртна казна што се извршувала врз одделни лица (2 Мој 22,19; 3 Мој 27,29); 3) воени прописи кои налагале после поразот на непријателот да се истреби сè живо, односно победничката војска да се откаже од било каков плен (4 Мој 21,1-3; ИН 6; Суд 1,7); 4) привремено исклучување од синагогата (Езд 10,8; Мт 18,17); 5) во поширок смисол анатема (Дан 23,14; Гал 1,8).

Проповедник (Книга на проповедникот) - книга од СЗ. Му се припишува на Соломон, но можно е авторот да е непознат, а да е пишувана по враќањето од вавилонското ропство, во времето кога Евреите биле под окупација. Претставува збирка од говори, запазувања, поговорки, напишани со песимистички призвук. Писателот вели дека сè на земјата е суета, односно празна, освен стравот од Бога.

Пророк - човек кој зборува на местото на друг, односно на Бога. Тој ја претскажува, а не ја претчувствува иднината (Амос 3,7).

Пророштво - проповед за нешто што ќе се случи подоцна, според Божјото вдахновение (Лк 1,67).

Псалми - поделба - се разликува во еврејската и грчката Библија, а како последица на тоа и во останатите преводи кои се правени според тие две изданија. Во еврејската Библија Пс 9 се дели од 22 стих на два и понатаму продолжува како Пс 10. Така броењето на грчките псалми од тој псалм натака е за еден поназад. Понатаму, Пс 113, од 10 стих кај Евреите се дели на 114 и 115 псалм, а 114 е веќе 116, но му се придодава и грчкиот 115 псалм. На 146 му се присоединува 147 грчки и конечно вкупниот број на псалми во сите изданија е 150. Но некои содржат и еден девтероканонски псалм (151) Книгата на псалмите се нарекува и Псалтир. Првобитно била поделена во пет книги: 1 - 1-41пс; 2 - 42-72; 3 - 73-89; 4 - 90-106; 5 - 107-150. Таа поделба постоела сè до изготвувањето на Септуагинтата. Исус Христос ја нагласува важноста на псалмите често цитирајќи некои од нив и објаснувајќи некои од пророштвата што тие ги содржат. Ап. Павле ги поттикнува верните да Го слават Господа преку пеење псалми и духовни песни (Еф5,19; Кол3,16).

Псалми - книга од СЗ, збирка од религиозни песни кои се пееа како химни при богослужењето и

верското воспитување. Пишувани се повеќе векови, од повеќе автори, а се средени околу 170.г.пр.И.Х. Повеќето псалми ги напишал царот Давид, а авторот на еден псалм е Мојсеј. Во денешните преводи се напишани во поетска форма. Ги има вкупно 150, а во некои изданија 151; в. Псалми - поделба. Дел од псалмите се наречени месијански, зашто содржат пророштва за Месијата. Не можат да се издвојат во посебна група, зашто се среќаваат во сите веќе поделени групи: во благодарствените, пофалните, молитвените и поучните псалми. Има 23 месијански псалми: 2, 8, 15, 19, 21, 31, 41, 46, 50, 67, 68, 71, 77, 88, 96, 101, 108, 109, 117, 131, 142. Некои од овие псалми се пророчки, зашто содржат пророштва за идните времиња, а некои се праслики на идните настани, опишани подоцна во НЗ.

Псалтир - жичен инструмент. Се држел пред градите додека се свирело на него, а по изглед бил сличен на грчката харфа.

Птици небесни - птиците кои летаат, а не некои посебни птици. Во тој смисол треба да се сфати и изразот *риби морски*.

Пурим - в. Празник на коцките.

Р

Рава - широка, 1) жителка на Јерихон, блудница, ги сокрила двајцата израелски извидници пратени од Исус Навин на кровот од својата куќа и со јаже ги спуштила на безбедно место (ИН 2,1-24). Се спомнува во Исусовото родословие (Мт 1,5); 2) митско чудовиште, било поразено од Бога, пред создавањето на светот; 3) еден од називите за Египет (Пс 87,4).

Раџи - учител, наставник, титула на угледните учители, од околу 70г. пр. И. Х. Тоа се „книжниците“, односно учителите на Законот. Следбениците на Христос го нарекувале и Него раџи (Мт 26,26; Мк 9,5; Јв 1,38; 23,8).

Равуни - титула што искажува уште поголема почит од титулата раџи. Значењето ѝ е *мој голем учител* (Јв 20,16).

Развод - (5 Мој 22,19; 24,1; Ер 3,8; Мт 19,7) - според Мојсеевиот закон разводот се допуштал во одредени услови и околности. Претставувал едноставна граѓанска постапка, што веројатно била многу злоупотребувана, па со тек на времето, мажот можел да ја остави својата жена заради ба-

нални причини. Постоеле две рабински школи кои се спореле по тоа прашање. фарисеите го искористиле прашањето за разводот како повод да го провоцираат Исус. Неговиот одговор бил дека брачниот сојуз треба да е свет и траен, но Мојсеј го допуштил разводот заради жестоките срца човечки (5 Мој 10,16; Рим 2,5; Мт 19,3-9). Според зборовите на Исус, разводот се допушта единствено поради прељуба.

Рај - збор од сириско потекло, означува *ограден простор* или *пошумена градина*, на еврејски пардес, а на грчки парадисос. Според 1 Мој градината во која Бог ги населил Адам и Ева, наречена е рај, односно Едем; место со невидена убавина,

совершенство и среќа. Никаде во СЗ зборот рај не означува место на некоја идна среќа, односно награда. Во НЗ овој збор се среќава три пати (Лк 23, 43; 2 Кор 12,4; Откр 2, 7), секаде со значење на небо. Апостолот Павле го поистоветува рајот со третото небо, во кое бил однесен во визија (2 Кор 12,4) Традиционалното верување е дека рајот е место за праведните по смртта.

Рака - празен, лесноумен човек, збор од сириско потекло, псовка; во Христово време не се користела многу често меѓу Евреите и имала многу навредливо значење. Ако некој својот ближен го наречел „рака“, за тоа строго се казнувал. За тој престап подлегнувал под власта на врховниот еврејски суд - Синедрионот.

Мозаик од Хишамовата палата во Ерихон на кој се претставени стилизирани животни кои јадат од дрвото на животот

Рама - висина, име на повеќе места: 1) место во областа на Венијаминово племе, близу до границата со Ефремовото. Таму пророчицата Девора под палмата на Ефремовата Гора му судеа на Израел (Суд 4,4-5). Низ Рама поминувал левитот кога се враќал од Ерусалим (Суд 19,1.10-21). Таму пророкот Јеремија бил ослободен од заробеништво (Ер 40,1), во времето кога Евреите ги собирале за да ги одведат во Вавилон. Пророкот го опишал овој тажен настан во Ер 31,15. Според НЗ ова е праслика на тажниот настан од новозаветно време - убиството на новороденчињата од Витлеем, по наредба на Ирод (Мт 2,16-18); 2) град во ридовите во областа на Ефремовото племе, каде се родил, живеел и умрел пророкот Самуил (1 Цар 7,17; 2,11). Таму имал свое пророчко училиште и таму избегал Давид, бегачки од Саул. Нејверојатно е истиот град со Раматајим (1 Цар 1,1), како и подоцнежниот Раматаим (1Мак 11,34), односно Ариматеја (Мк 14,43).

Рамот-галад - град во Галад, близу до сириската граница. Во него е убиен израелскиот цар Ахав во битката против Сиријците (3 Цар 22,1-40).

Распетие - смрт на крст; во римско време казна за робовите и другите осуденици од ниските класи. Свирепа и болна смрт. Во

древните времиња Израелците злосторниците ги распнувале на дрво.

Рахила - овца, ќарката на Лаван, жената на Јаков, а мајка на Јосиф и Венијамин. Јаков сакал да се ожени со неа - и затоа му служел на Лаван седум години за неа. Но Лаван му ја подметнал постарата ќерка Лија, па Јаков му служел уште седум години за Рахила. На патот кон Ханаан, ги сокрила домашните идоли под седлото во шаторот. Умрела додека го раѓала Венијамин, а Јаков ѝ подигнал споменик на гробот (1 Мој 35,16-20).

Ревека - крава, ќарката на Мелха и Ветуил, жена на Аврамовиот син Исак. Мајка на Исав и Јаков. Повеќе го сакала помладиот Јаков и му помогнала со измама да го добие правото на првородениот син од својот постар брат. Погребана е во пештерата Макпела, каде е погребана и Сара, нејзината свекрва (1 Мој 23,19); Авраам, нејзиниот свекор (1 Мој 25,9); Исак, Лија - жената на Јаков и Јаков (1 Мој 49, 31; 50,13).

Реси - пришиени на четирите краеви на наметката на Евреинот, за да го потсетува на исполнувањето на Божјите заповеди (4 Мој 15,38-40; 5 Мој 22,12).

Ресфа - една од наложниците на Саул, заради која неговиот син

Исвосет се скарал со Авенир. Заради тоа Авенир му се придружил на Давид. Тој, пак, подоцна им ги предал нејзините два сина на Гаваонците, кои ги обесиле како освета за Сауловата окрутноост кон нив (2 Цар 21,8-11).

Рефаимска долина - плодна долина меѓу Ерусалим и Витлеем, на границата меѓу Јудината и Венијаминовата област; место каде се одиграле многу битки меѓу Евреите и Филистејците во времето на Давид (1 Лт 11,15).

Рибарење - во новозаветно време една од важните стопански гранки. Во еврејскиот јазик постои само еден збор за сите видови риба, од најмалите до најголемите, како онаа што го проголтала пророкот Јона - даг. Во старозаветно време Фениќаните ја држеле главната индустрија со риба, но постоењето на „Рибјата порта“ во Ерусалим укажува на постоење на пазар на увезена риба (Нем 3,3). Веќе до времето на Христос, бил развиен риболовот на Галилејското Езеро. Рибарите според НЗ работеле во групи, со мрежи и едра. Често ловеле ноќе, иако било опасно заради ненадејните бури. Имало два типа на мрежи: едниот се фрлал од брегот со рака, а другиот поголем и со тегови од страната, се фрлал од коработ (Мк 1,20; Мт 13,47-48). Грчкиот збор за риба - ихтис е земен како

кратенка за Исус Христос Тхеу Ииос Сотир (ИХ Син Божји Спасител), и претставувал за првите христијани симбол на Црквата.

Рим - главен град на Римското царство, основан во 753 г.пр.И.Х. и значаен центар на раното христијанство. Во него живееле многу Евреи и христијани, а според Дап 19,21 и апостолот Павле имал голема желба да го посети. Во Рим бил и на два пати затворан, а конечно и убиен од меч, како римски граѓанин. Таму апостолот Петар бил распнат наопаку.

Седмокрак свеќник од релјефот на сводот на Тит во Рим

Римон - сириски бог на бурата, чиј симбол е молњата. Неман му се поклонувал пред Елисеј да го излечи од лепрата (4 Цар 5,19). Неговиот храм во Дамаск подоцна бил претворен во храм на Јупитер, а во 4 в. е претворен во црква. Како збор е составен дел на многу имиња, пр. Адад Римон (Зах 12,11).

Рихав - Кенеин кој му помогнал на Јуј да го сотре домот на еврејскиот цар Ахав, при неговиот обид да го искорени од Израел обожувањето на богот Ваал (Бал) (4 Цар 10,1-28). Неговите следбеници - рихавити не пиеле алкохол и не јаделе ништо што содржело винова лоза. Живееле во шатори долго време по населувањето на Евреите по куќи. Пророкот Еремија ги ценел заради високите идеали (Ер 35,1-19).

Ровоам - синот на Соломон и последен цар на Обединетото еврејско царство. Бил прв владетел на Јудиното царство (932-917 г. пр. И.Х.), откако десетте северни племиња го прогласиле Јеровоам I за нивен цар. Ровоам бил окрутен и сторг владетел, а го обновил и идолопоклонството. Египќаните ја поразиле неговата земја и го ограбиле храмот. Бил во постојано непријателство со Северното израелско царство (2 Лт 9,31-12,16; 3 Цар 14,25).

Рог - во СП претставува знак на моќ, почит и слава (5 Мој 33,17; Лк 1,69). Служел како сад за течност, особено за чување масло (3 Цар 16,3; Пс 25,5), но и како музички инструмент, труба (ИН 6,8-13). Служел и како заштита од многу животни, оттука и симболиката на кршење на рогот на некој цар или народ претставува намалување на нивната власт. И обратно, воздигнувањето на нечиј

рог, значи зголемување на неговата моќ (1 Цар 2,1,10; Лк 1,69). Жртвеникот во храмот бил украсен со четири рога, па секој што бегајќи од казната или власта ќе се фател за рог, си го спасувал животот - добивал азил.

Рода - младата слугинка на Марија, мајката на Јован и Марко. Му ја отворила вратата на Петар, откако бил пуштен од затвор, пресреќна што го препознала неговиот глас (Дал 12,12-16).

Роднина - близок степен на сродство, но не секогаш дете од вујко или тетка (Лк 1,58).

Родос - остров во источниот крај на Егејското Море. Во новозаветно време населен со голем број Евреи (Дал 21,1). Овде апостолот Павле се задржал на своето трето мисионерско патување. Островот бил познат по статуата на Колосот, едно од седумте светски чуда, која паднала во морето за време на земјотресот во 224 г. пр. И.Х.

Родословие на Исус Христос - се среќава во евангелијата по Матеј 1,16 и Лука 3,23-28. Кај Матеј се наведува од прататкото Аврам па понатаму, а кај Лука по обратен редослед, но доаѓа до Адам. Матеј сака да покаже дека Христос потекнува од Авраам и затоа се служи со распоред на родословијата во 3 по 14 колена,

иако во последното множество има 13 колена (Мт 1,17). Лука сака да покаже дека не е само Аврамов, туку и Адамов, односно светски син. Родословието на Матеј ги изостава потомците од паганите мајки, а ги наведува децата од левиратските бракови; а Лука го наведува природното родословие.

Ропство - присилно преселување на цел народ или само на неговите водачи. Прв пат го примениле Асирците, а од нив го усвоиле и Вавилонците. Се применувало како последна казна над покорените заради воспоставување мир. Но вообичаено зборот ропство го означува вавилонското ропство, кога Вавилонците под водство на Навуходоносор во 597 г.пр.И.Х. преселиле стотини илјади Јудејци. После разрушувањето на Ерусалим преселиле уште многу народ, во 586 г.пр.И.Х. (4 Цар 24,11-14). Биле оставени само најбедните да се прехрануваат како орачи и одгледувачи на винова лоза (4 Цар 25,2-21). Дел од заточениците во Вавилонија, напреднале во толкава мера, што не сакале да се вратат повеќе. Тие го сочинувале значајниот дел од дијаспората.

Рувим - *види* син, најстариот од дванаесетте синови на Јаков, чија мајка била Лија (1 Мој 29,32). Ги одвраќал своите браќа да не го убијат Јосиф, туку да го остават

во резервоарот за вода, од каде имал намера подоцна да го извлече (1 Мој 37). Го изгубил правото на првороден син зашто имал односи со Вала, наложницата на татко му (1 Мој 35,22; 49,3). Племето што потекнало од него било малубројно и безначајно (1 Мој 33,6).

Рувимовци - племето што потекнува од Рувим, синот на Јаков и Лија. Го примиле своето наследство веднаш по смртта на Мојсеј. Му помогнале на Давид да стане цар во Хеврон. Биле заробени од асирскиот цар Теглат-Феласар 3, а по ропството најверојатно се претопиле со Дановото племе (1 Лт 5,26).

Рут - *симпатична*; Моавка, маже на за син Евреин, син на Ноemiна. После неговата смрт се вратила со својата свекрва од Витлеем, во Јудеја. Со неа се оженил богатиот Воо, пленет од нејзината верност, искреност и добрина кон свекрвата. Нивни син е Овид, дедото на Давид.

Рут - Книга за Рут - книга од СЗ, напишана околу 400 г.пр.И.Х. Во неа се истакнува дека Бог се грижи за луѓето од сите народи.

Руф - *црвен* на латински, 1) син на Симон од Кирина, човекот што му помогнал на Исус Христос при носењето на крстот кон Голгота (Мк 15,21); 2) христијанин на кого

апостолот Павле му испраќа поздрави во Посланието до Римјаните. Се претпоставува дека се работи за истата личност од 1) (Рим 16,13).

С

Сабота - ден за одмор (2 Мој 20,8-11), на еврејски *шабат* значи одмор. Празнувањето почнува од заоѓањето на сонцето во петок, па сè до појавите на првите ѕвезди во сабота вечер. Восстановена е во спомен на излегувањето од Египет (5 Мој 5,12-15) и се поврзува со Божиот одмор после создавањето на светот. Постоеле многу прописи за саботата, некои од нив биле доведени до апсурд, а Христос многу од нив укинал (Мк 2,23-27; Лк 13,10-17). Саботата е заради човекот, а не обратно (Мк 2,17). Првата христијанска заедница со другите еврејски прописи го усвоила и празнувањето на саботата (Мт 24,20). Во покасните векови, ослободувајќи се од еврејските прописи, Црквата почнала да ја празнува неделата, како спомен на Воскреснувањето на Господ Исус Христос, како Ден Господен (Откр 1,10).

Саботен ден на одење - 1 км, колку што Евреите смееле да изодуваат во сабота (Дап 1,12).

Саботна година - секоја седма година, кога престанува секаква земјоделска активност. Не се собирале ни плодовите (2 Мој 23,10-11). Законските прописи во 5 Мој 15,1 наложувале на крајот на секоја седма година да се простат долговите. Во таа година можело да служи за храна само она што израснало во полето.

Сава (Шеба) - царството на Савеанците, кои живееле во југозападна Арабија или, пак, во Етиопија. Биле трговци со робови и храна, и биле многу крупни. Нивни предок според преданието бил Ноевиот внук Куш. Еден од попознатите владетели со ова царство била савската царица, која го посетила царот Соломон, патувајќи стотици километри, за да стаса до него (2 Лт 9,1-12; Мт 12,420). Царството тргувало и со злато, темјан, зачини, скапоцени камења итн. (Ез 27,22).

Саваот (Севаот, Цеваот) - *Господ над Војските, односно Господ на Небесните сили, одн. војски*; едно од Божиите имиња, често пати спомнувано во СЗ. Ја изразуvalo неограничената власт Божја и сувереност над сè создадено, на земјата и на небото. Го опкружуваат и Му служат ангели и сите небесни војски (Ис 1,9).

Савле - в. Павле.

Садок - праведен, свештеник во

времето на царевите Давид и Соломон и еден од чуварите на Ковчегот на Заветот во Ерусалим, за време на побуната на Авесалом. Кога се бирал наследник на Давид, наспроти свештеникот Авијатар, се определил за Соломон (3 Цар 1,8), па затоа ја добил службата на првосвештеник (3 Цар 2,27-36) и го помазал Соломон за цар (2 Цар 15,24-29). Според Ез 44,15 само потомците на Садок се признаваат за вистински свештеници.

Садукеи - еврејска секта, противници на фарисеите. Во своите редови ги имале најбогатите и најугледните луѓе. Самото име „садукеј“, можно е да потекнува од првосвештеникот Садок, според кој се нарекувало водечкото свештеничко племе од кое се бирал првосвештеник. Го признавале пишаниот закон (Мојсеевото петтокнижие), а не неговото современо толкување преку усното предание. Не го прифаќале воскреснувањето на мртвите, животот после смртта и постоењето на ангелите. Имале помало влијание врз народот од фарисеите, но биле надмоќни во Синедрионот, и заедно со фарисеите ја изгласале смртната пресуда за Исус (Кајафа бил садукеј, Јв 11,47-53). Во Дап 23,6 се зборува дека апостолот Павле го искористил конфликтот меѓу фарисеите и садукеите. Имале истакнатата улога во 1 в.пр.И.Х. и во 1 в.

По падот на Ерусалим (70 г.) се губат од историската сцена. На подоцнежното еврејство свој печат му дале фарисеите (Мт 16,1-12; Мк 12,18-27; Дап 4,1-2; 5,17-19; 23,6-10).

Саламина - значаен римски град на југоисточниот брег на Кипар, каде апостолите Павле и Варнава проповедале во синагогата на првото мисионерско патување (Дап 13,4-5).

Салим - мир; град во кој владеел свештеникот Мелхиседек, кој му донел подароци на Аврам и го благословил (1 Мој 14,17-20). Салим е можеби старото има за Ерусалим.

Салманасар III - голем асирски цар, владеел околу 859-824 г.пр.И.Х., освоил многу хетитски градови, но не успеал да ги надвлее здружените војски на Дамаск и Израел, во 854 г.пр.И.Х., во битката кај Каркар (на Оронт кај Хамат). Израелската војска ја предводел царот Ахав. Но израелскиот цар Јуј го принудил да му плаќа данок во сребро и злато (3 Цар 22,1-40; 2 Лт 18).

Салманасар V - асирски владетел (727-722 г.пр.И.Х.), дошол на власт после Теглат-Феласар III. Ги покорил феникиските градови и примал данок од Осија, последниот израелски цар (4 Цар 17,3). Кога Осија склучил сојуз со Еги-

пет и одбил да го плаќа данокот и понатаму, Салманасар го затворил и го опсадил градот Самарија, главниот град на Северното царство. За време на опсадата Салманасар V умрел, а неговиот наследник Саргон II ги одвел Евреите во ропство во Асирија во 721 г.пр.И.Х.

Салома - појерка на Ирод Антипа и ќерка на Иродијада. Откако го задоволрила толку многу со својата игра, тој ѝ ветил дека ќе ѝ даде сè што ќе побара. На наговор на својата мајка ја побарала главата на Јован Крстител (Мк 6,17-28). Царот морал да го исполни ветеувањето.

Саломија - жената што заедно со Марија Магдалена и мајката на Јаков и Јосија присуствувала на распнувањето на Исус Христос. Подоцна го посетила Неговиот гроб, за да го помаза телото според обичаите (Мк 15,40). Можеби била жена на рибарот Зеведеј и мајка на Јаков и Јован, учениците Хрстови.

Самарија - стражарско место, кула, град изграден околу 870 г.пр.И.Х. Царот Амри го подигнал како престолнина на Израел (Северното царство). Го освоиле Асириците во 721 г.пр.И.Х. и го населиле припадници на нееврејски народи. Градот го обновил Ирод Велики и му го променил името во „Севаста“ („Августа“, во

чест на царот Август). Евреите од Јудејското царство (јужното), ги презирале жителите на Самарија, зашто биле мешани со други народи. Од НЗ се гледа дека Евреите и Самарјаните биле непријатели. Самарија го зафаќала централниот дел на Палестина, па Евреите кога патувале од Галилеја во Јудеја, избегнувале да минат низ неа. Во приказната за милостивиот Самарјанин Христос поучувал дека е грев да се мразат припадниците на другите народи (Лк 10,25-37).

Самос - карпест остров во Средоземно Море, на милја оддалеченост од Мала Азија. Во 7 в. пр. И.Х. бил значаен трговски центар. Апостолот Павле пловел од Милит за Самос на враќање од второто мисионерско патување, и таму отседнал еден ден (Дал 20,15).

Остатоци од градскиот ѕид од Ахавскиот главен град, Самарија во Палестина

Самотрак - мал остров меѓу Мала Азија и Македонија. Апостолот Павле го посетил во текот на свое

-то патување во Филипи, во рамките на второто мисионерско патување (Дап 16,11). Таму е пронајдена познатата античка статуа Крилестата Победа (Ника од Самотрак), исклесана околу 200 г.пр.И.Х.

Самсон - *санџе*, библиски херој со извонредна сила. Бил од Дановото племе и се борел против Филистејците, сè додека неговата жена Далида, која била Филистејка, со измама не дознала од него дека неговата сила се должи на неговата коса. Додека спиел, му ја отсекала косата и Филистејците го заробиле (Суд 13-16). Бил назореј, косата не ја сечел од дете, во знак на посветеност на Господ и е последен судија за кој се зборува во Книгата за судиите.

Самуил - *Неговото име е Ел*, последен од големите судии и прв пророк после Мојсеј. Го почувал свештеникот Елиј во Сило. Кога Филистејците го заробиле Ковчегот на Заветот, Елиј преминал од тага, а Самуил ги поттикнувал Израелците на борба против непријателот. Кога видел дека неговите два сина не се достоини да ја преземат неговата служба, го помазал Саул од Венијаминовото племе за прв цар на Израел. Но подоцна го отфрлил и него, зашто овој не го послушал неговиот совет во врска со Амаликаните, па тајно го помазал Давид за нов цар (1 Цар 1-28).

Сара - *моја госпоѓа*, жената на Аврам. Била со него во текот на сите негови патувања од Ур до Харан и Ханан. Во длабока старост го родила Исак и станала прамајка на избраниот Божји народ. И била љубоморна на својата слугинка Агара, заради синот што го родила со Аврам, па ја избркала во пустината, заедно со синот Исмаил. Сара умрела во Хеврон и е погребана во пештерата Макпела (1 Мој 23, 19). Преку својата вера таа е мајка на новиот Божји народ (Рим 9,9). Во Посланието до Евреите, Сара се набројува меѓу древните сведоци на верата (Евр 11,11).

Стариот завет - еврејски свети книги, со заедничко име за поголемиот дел од нив. Постојат четири различни канони (листи) на книгите кои спаѓаат во СЗ: протоканон, православен, католички и протестантски. Протоканонот е еврејскиот список на свети книги и е составен од три дела: Тора (Законот), кој ги опфаќа петте Мојсееви книги; Пророците, во кој се опфатени пророчките и историските книги; и Писмата, во кој се поетските и мудросните книги. Православниот канон ги содржи и девтероканонските книги (вкупно 11), но одделни цркви се разликуваат според опфатените девтероканонски книги. Католичкиот канон исто така содржи некои од девтероканонските книги. Девте-

роканонските книги се преземени од Септуагинтата; в. Септуагинта. Протестантскиот, пак, е идентичен со еврејскиот, но редоследот и распоредот на книгите е променет. СЗ ја искажува идејата за единствениот Бог Кој создал сè и се грижи за сè.

Сарад - скапоцен камен, веројатно се работи за рубин, стоел на таблицата што еврејскиот првосвештеник ја носел на градите (Ез 28,13).

Саргон I - првиот значаен семитски владетел, кој живеел околу 2400 г.пр.И.Х. Основал ново царство во кое биле опфатени Сумер и Акад.

Саргон II - асирски цар, владеел околу 772-705 г.пр.И.Х. Бил наследник на Салманасар, и татко на Сенахерим (Сенахериб). Го довршил освојувањето на Самарија, што го започнал татко му Салманасар V, после тригодишната опсада. Подоцна, тој го поразил Северното Израелско царство и населил Вавилонци и Сиријци во напуштените еврејски домови. Ја освоил и хетитската престолнина, му наметнал пораз на Египет, а примал данок и од Јужното Јудино царство (Ис 20,1). Под неговата власт Асирија била на врвот на својата моќ. Неговото име не се спомнува во СП.

Сарепта - град во Феникија, по-

дигнат на ридовите на Средоземното Море, меѓу Тир и Сидон, но поблизу до Сидон, Затоа го викале Сарепта Сидонска. Таму во куќата на сиромашната вдовица боравел пророкот Илија, во времето на големата суша. Се спомнува и во НЗ (3 Цар 17,9; Лк 4,26).

Саронска долина - најплодниот дел на крајбрежниот дел од Палестина. Цветето оттаму се спомнува во Песната над песните. Низ неа минувале караваните за целиот Блиски Исток. Важни градови биле Јопа, Лида и Кесарија (Пп 2,1; Ис 35,1-2).

Сатана - непријател, ова име му се дава во СП на носителот на злата сила, која Му се спротивставува на Бога, но е поразена од Него. Во НЗ се нарекува и фавол, демон, зли духови итн. (Лк 10,17-20).

Саул - измолен, син на Кис, од Венијаминовото племе и првиот израелски цар (1 Цар 9-14). Самуил го помазал за цар, а престолнината му била во Гаваја. Ги поразил Филистејците во битките кај Гивеја и Михмас. Имал многу незгоден карактер и постојано се карал со своите соработници, дури и со Самуил. Давид му бил зет, но го протерал од царството, плашејќи се за својата круна. Војската на Саул била поразена на Гелвујската Гора, кога и тој

самиот заедно со синовите го изгубил животот. Главата му била носена по филистејските села, а трупот бил прицврстен на ѕидините на Ветсан (1 Цар 31; 2 Цар 1). Го наследил Давид.

Сафир - скапоцен камен со сина боја (2 Мој 24,10).

Свадбена облека - (Мт 22,11), на Исток, на секој од сватовите му се оставала на располагање и бил должен да ја облече. Ако некој одбиел, се отстранувал од свадбата. Во тоа светло е јасна приказната што ја кажувал Исус за домаќинот кој го истерал сватот без свадбена облека, иако порано ги собирал гостите од сите страни. Праведноста и светоста се свадбената облека во која ќе се облечат вистинските верни на вечерата на Јагнето Божјо.

Светецот Израелски - израз за Бога, го користеле еврејските пророци, особено Исаија (Ис 30,12).

Светиот Дух - на еврејски *руах*, а на грчки *пневма* = дух. Третото лице од Светата Троица, Троицниот Бога, покрај Отецот и Синот. Дејствува низ целата историја на спасување на луѓето. Но сè до времето на НЗ, во СП нема многу објаснувања за СД. Духот Божји бил активен во моментите на создавање на светот (1 Мој 1). Поседува Божествени атрибути:

насекаде е присутен, има власт над сè, на пророците им подарил инспирација за Божјиот збор. Во СЗ се очекува денот кога СД ќе се излеи врз сите народи. СД се симнал врз Исус Христос додека Тој се крштелевал во водите на Јордан. Го одвел во пустината, додека ѓаволот Го искушувал. На почетокот од Своето јавно делување, Христос објавил дека ќе работи со силата на Духот. Јован Крстител рекол дека Исус ќе ги крштева луѓето со Светиот Дух. Самиот Исус лично им ветил на учениците дека кога Тој ќе замине од нив, ќе им Го прати СД да остане со нив за сите времиња. Учениците се крстени на денот на Педесетница со СД, според ветувањето на Исус. Начинот на славење на Бога се променил. Така се исполнило пророштвото на Јоил, дека Бог ќе го излеи Својот Дух на сите верни. СД им помага на христијаните во нивното заедништво со Бога, им дава дарови потребни за Божјата служба (1 Мој 1,2; Пс 139,7-12; Суд 3,10; 14,6; Ис 11,1-3; 2 Цар 23,2-5; Јоил 2,28-29; Мих 3,8; Лк 1,35; 3,22; 4,1-18; 3,16; Јв 14,16-17; 16,7-15; Дап 2; Рим 8; 1 Кор 12; Гал 5,22-23).

Свето Писмо (Библија) - на грчки *вивлион*, што значи книга, а множинската форма е *библиа*, односно *вивлиа*. Книгите на СП се делат на СЗ и НЗ. Поедини христијански цркви признаваат раз-

Репродукција на една страница од Гутенберговата Библија, првата најважна книга што е печатена со подвижен тип околу 1455 година

личен број на канонски книги на СП, односно некои цркви прифаќаат извесен број од девтероканонските книги. Имено, Православната црква во канонот на СЗ вбројува 50, а во НЗ 27 книги. Католичката црква во СЗ брои 46, а во НЗ 27 книги. Протестантската црква не ги прифаќа девтероканонските книги и во канонот на СЗ има 39, а во НЗ 27 книги. СП опфаќа период од неколку илјади години, а пишувано е од различни писатели, од овчари и рибари, до лекари и правници. Денес скоро и да нема јазик во светот, на кој не е преведено СП. Македонскиот превод на НЗ е од 1967, а целото СП е од 1990 г.

Светилка - глинена ламба во која горело масло. Се изработувала и од камен (4 Цар 4,10). Фитилот се правел обично од лен (Лк 15,8).

Сирофениќанка - паганка, која живеела близу до филистеејските градови Тир и Сидон, чија ќерка Исус ја исцелил (Мк 7,24-30).

Свиња - нечисто животно за Евреите, забрането и за жртва, и за јадење (3 Мој 11,7; 5 Мој 14,8). И во Египет и во Етиопија ја сметале за нечисто животно и била забранета. За Евреите е гадост, зашто дивниот вепар е една од метаморфозите на вавилонскиот бог Тамуз, подоцна измешан со култот на Адонис (Ез 8,14). Се сметало дека јадењето на свинското месо во топлиите земји може да предизвика кожни болести. За Евреите свињата целосно била одвратна, не само месото (Мт 7,6; 2 Пет 2,22), а одгледувањето свињи најдолната работа за еден

Евреин (Лк 15,15). Во Декаполис, грчката колонија, свинското месо било на цена. Таму Исус го сретнал крдото свињи (Лк 5,11-13).

Свиток - древни записи пишувани на папирус или пергамент. Се пишувало оддесно налево (како и денес на еврејски, арапски итн.), па ролната, односно свитокот се одвртувал надесно, за да се дојде до бараното поглавје. Свитокот се држел во скут. Господ Исус Христос читал од книга, одн. свиток на дванаесетгодишна возраст, во синагогата. Во древниот Израел немало неписмени мажи (Лк 4,15-30).

Свод - 1) град на територијата на племето Симеоново, едно од дванаесетте израелски племиња (ИИ 19,2); 2) човек од Венијаминово племе кој го повел бунтот против царот Давид, откако побуната на Авесалом била угушена. Бил прогонуван од Јоав, а убиен од една мудра жена (2 Цар 20).

Седекија - правда *Господова*; последниот цар на Јудеја, владеел околу 598-587 пр.И.Х. (4 Цар 24,17-25). Навуходоносор го поставил за регент во Ерусалим и му плаќал данок на вавилонскиот цар. Го наговарале да побара помош од Египет, но Еремија се спротивставил. На крајот Седекија се побунил против Вавилон, но Ерусалим бил опколен и поразен. Седекија гледал како му ги убиваат синовите, а нему му ги иско-

пале очите, го оковале и го одвеле во Вавилон, каде и умрел.

Седмокнижие (Хептатеух) - заедничко име за Мојсеевите книги и Книгите на Исус Навин и за Судите.

Сеница - засолниште направено од гранки под кои земјоделецот или сточарот почивал во ладовина (Јона 4,5).

Седрах - еврејски висок службеник во Вавилон, владеел околу 859-824 г.пр.И.Х., кој заедно со Авденаго и Мисах бил фрлен во вжарена печка зашто одбил да го обожува златниот кип на Навуходоносор. Бил спасен со Божја помош (Дан 3,1-30).

Села - жената на Ламех и мајката на Товелкаин (1 Мој 4,19-23).

Селевкиди (Селеуци) - семејство или династија на цареви кои владееле со Персија, Вавилонија, Сирија и дел од Мала Азија (околу 312-129 г. пр.И.Х.). Од тие цареви најповрзан со старозаветната историја бил Антиох IV Епифан (175-163 г. пр.И.Х.) кој го ограбил Ерусалим и храмот и го воспоставил култот на Јупитер Олимписки, убил многу Евреи и своите верски погледи се обидува да им ги наметне на потчинетите. Таквото негово однесување предизвикало омраза и побуна, предводена од

Макавејците, после што настапил период на мир.

Селевкија - пристаниште на Антиохија во Сирија, изградено од првиот селевкидски цар, и наречено по него. Ап. Павле и Варнава оттаму тргнале за Кипар на своето прво мисионерско патување (Дал 13,4).

Слуга Господов - оној кој признава дека Бог е над Него. Изразот се применува за главната личност на некои делова од Книгата на пророкот Исаија: 42; 1-4; 49,1-6; 50,4-9; 52, 13-53,12.

Служба со очите - привидна служба (Кол 3,22).

Семити - потомците на Сим, синот на Ное. Тоа била група народи кои живееле во западна Азија од околу 3000 г.пр.И.Х. па понатаму, тие ги напуштале просторите на Арабија. Меѓу нив биле и Евреите. Културите и религиите им биле различни, но јазиците блиски. Ханаанците, Феникианите, Амонитите, Арабјаните, Асирците и Вавилонците, биле припадници на семитската група народи. На подрачјата што ги населувале, настанале писмата, како и еврејската, христијанската и исламската религија.

Смирна - 1) денешен Измир во Турција, на егејскиот брег. Бил седиште на една од деветте цркви во Мала Азија. Иако после

300 г.пр.И.Х. бил еден од најбогатите градови во Мала Азија, христијаните во него биле многу сиромашни, зашто одбивале да му се поклонат на римскиот император. Но биле духовно богати (Откр 25,29). Едно од посланијата од Откровението било упатено на христијанската заедница во Смирна (Откр2,8-11); 2) еден од трите дара кој му биле принесени на новородениот Исус (Мт 2,11). Вино измешано со смирна Му било дадено на распнатиот Исус да пие. А со мешавина од смирна и алоа Му било премачкано телото пред погребот (Јв 19,39-40);

Семоќен - Бог, Кој ја има целата власт и моќ (Јов 29,5).

Сенарска долина - рамничарска област околу Вавилон. Најпрво свој културен печат таму оставиле Сумерите, околу 4000 г.пр.И.Х. Таму Навуходоносор ги однел ограбените богатства од ерусалимскиот храм (Дан 1,1-2).

Сенахерим (Сенахириб, Санхериб) - син на Саргон II, кој владеел во Асирија околу 705-861 г.пр.И.Х. Бил голем државник и војсководец. Престолнината му била во Нинива. Примал данок од грчките острови и од Тарс, а склучил сојуз со Египет. Јудејското царство и палестинските градови крвавале побуни против него, а тој ја префрлил својата војска кон Ерусалим и го опсадил Лахис.

Го убил еден од неговите синови (4 Цар 18-19; 2 Лт 32; Ис 36-27).

Септуагинта - превод на СЗ од еврејски на грчки, некаде околу 250 г.пр.И.Х. во Александрија. Името го добил според седумдесетте (на лат. септуагинта) преведувачи. Поточно, биле 72, од секое племе по 6. Преводот бил користен од новозаветните писатели, од првите христијани, а се користи до денешен ден. Од него се направени подоцна латинскиот (Вулгата), како и словенските преводи.

Серафими - според некои значи *пламени*, а според други *возвишени, благородни*, еден од чиновите во небесната хиерархија. Пророкот Исаија во својата визија ги видел најблизу до Бога (Ис 11,2.6), како го опкружуваат Божјиот престол. Ги опишува со човечки лик, со шест крилја, со еден пар, го засолнуваат лицето, со другиот нозете, а со третиот летаат, пеејќи: „Свет е, свет е, свет е Господ Саваот!“ Исто како и херувимите, се спомнуваат само во множинска форма.

Сергиј Павле - римски проконзул, намесник без воена власт на островот Кипар, околу 47 г.

Сефора - една од седумте ќерки на Јотор и жена на Мојсеј. Се омажила за него, уште кога бил бегалец во Мидијан. Синот го нарекла Гирсам (2 Мој 2,11-22).

Сиван (зиван) - месец во еврејскиот календар, одговара на делови од месеците мај и јуни (Ест 8,9).

Сигор - *ситен*, еден од петте градови во равницата источно од Мртвото Море. Единствен од нив кој не бил разурнат (1 Мој 19,22-30).

Сидон - *рибарница*, древен феникански град на источниот брег на Средоземното Море, северно до Тир, во денешен Либан. Градот го снабдувал Соломон со дрво за градба на храмот, а подоцна Евреите повратници од вавилонското ропство од Сидон носеле повторно дрво за обновување на храмот. Езавела, ќерката на сидонскиот цар, се омажила за Ахав, израелскиот цар. Градот имал бурна историја, бил освојуван од разни освојувачи: Асирци, Вавилонци и Персијанци. Повторно добил значење под римска власт. Негов постојан соперник бил градот Тир. Во НЗ Тир и Сидон ги означуваат и градовите, и подрачјата околу нив (Мт 11,12; 15,21). Христос доаѓал во сидонските предели, а апостолот Павле пред патувањето во Рим ги посетил пријателите во Сидон (Дал 27,3).

Сикал (шекел) - на еврејски *шекел* = мери, стара вавилонска мерка за тежина. Подоцна Евреите ковале пари со истата

тежина, зашто во почетокот и парите се мереле. Во 2 Мој 30,13 се објаснува дека вредноста на сикалот е 20 парички. Постојат различни сикали, пр. по кралска мера (2 Цар 14,26), по храмска мера (2 Цар 14,26). Како мерки се користат и половина сикал, трети-на, четвртина, дванаесеттина итн; в. Пари.

Сикер - *сехоар*, на еврејски, чиј корен пак е *сахор*, што значи *се олива*. Под сикер се подразбира секој алкохолен пијалак, освен виното. Јован Крстител не го конзумирал (Лк 1,15).

Сила - арамејска форма на името Саул, еден од првите христијански предводници во Ерусалим, а веројатно е дека бил римски граѓанин. Бил пратен во Антиохија со апостолот Павле и Варнава на второто мисионерско патување. Заедно со Павле бил затворен во Филипи, а подоцна заедно патувале во Солун и Коринт (Дал 15).

Силоам - *пратен*; канал низ кој водата од изворот Гијон, надвор од Ерусалим го полнела езерцето во самиот град, па во време на опсади, населението било снабдено со вода. Бил прокопан во 700 г. пр.И.Х. (долг 533 м, 4 Цар 20,20). Во 1880 г. е откриен натписот што бил поставен на излезот од каналот. Во новозаветно време, езерцето се нарекувало

Силоам (Лк 13,4). Според Јв 9,7 Христос таму го пратил слепиот да се измие, после што прогледал.

Силом - значаен израелски град подигнат на двата рида што ги раздвојувале Ерусалим од Ветил. Таму Исус Навин ги одвел израелските племиња по војувањето со Ханаанците. Светилиштето во Силом станало место на боравење на Ковчегот на Заветот, а за него се грижеле свештениците, пр. Илија, а подоцна и Самуил (ИН 18,1; Суд 18,31).

Сим - име, најстариот син на Ное, се смета за родоначелник на Семитите. Му бил лојален на татко му (1 Мој 9,27); в. Семити.

Симеон - *слушање*, 1) вториот син на Јаков и Лија. Јосиф го задржал како заложник, додека другите браќа да се вратат заедно со Венијамин. Симеоновото племе веројатно е апсорбирано од Јудиното, а самиот тој многу не се спомнува во СЗ (1 Мој 29,33); 2) старецот кој во малиот Исус Го препознал Месијата и Го благословил, кога родителите Го довеле во храмот. Веројатно бил равин (рабин) (Лк 2,24-34).

Симон-1) Симон Петар, ученикот, апостолот Петар (в. Петар); 2) вториот ученик, Симон Зилот, припадник на еврејското тајно здружение кое се борело против

Римјаните (Лк 6,15); 3) братот на Исус Христос (Мт 13,55); 4) човекот од Кирина, кој го носел Христовиот крст на патот за Голгота (Мк12,21); 5) фарисеј кој разговарал со Христос во својот дом (Лк 7,36-50); 6) Симон Искариот, таткото на Јуда (Јв 6,71).

Симон Магот - волшебник, имал големо влијание во Самарија, па тамошните жители мислеле дека е пратен од Бога. Во христијанството го обратил Филип, но мислел дека од Петар и Јован може да ја купи силата на Светиот Дух. Петар го укорил, а Симон го замолил за прошка (Дап 8,9-25). Купувањето на црквени чинови се нарекува симонија, токму според него.

Симон Макавеј - наследникот на Јонатан Макавеј и брат негов. Го освоил Ерусалим од Сиријците во 141 г. пр. И.Х. и Евреите се здобиле со независност. Бил прогласен за владетел и велесвештеник, а зачетник е на династијата на Хасмонеите, која била признаена и од Римјаните. Го наследил Јован Хиркан I (134-103 г. Пр.И.Х.) Во негово време разурнат е храмот на Самарјаните во Гаризим. Последниот макевејски цар бил поразен од Ирод во 37 г. Така завршила нивната династија; в. Книги за Макавејците.

Син човечки - израз кој првобитно означувал само човек, или ја

заменува личната замена тој, одн. јас. Во јудејската апокалиптична литература претставува небесно битие, на кого Бог му го предал последниот суд (Дап7,13). Еден посебен религиски правец го поистоветува со Месијата, Спасителот на Божиот народ. Христос го користел овој израз во 3. лице и така укажал на Своето постоење на земјата (Мт 9,6), но и на идната служба како Судија (Мт 25,31).

Синагога - син=со, аго=водам - градба или место кое Евреите го користеле за молитва и верска настава (Лк 4,16; 7,5). Потекнуваат веројатно од времето на вавилонското ропство, кога на Евреите им било оневозможено да служат во храмот, кој е разурнат во 586 г. пр.И.Х., па се појавил нов начин на богослужење, под притисок на новите околности. На тој начин се спречувала асимилацијата на еврејската вера и култура од страна на вавилонската. Состаноците се одржувале се-која сабота и на нив учените луѓе ги објаснувале законите на заедницата. Синагогата била под надзор на старешините, а се бирал и врховен старешина, од страна на заедницата. Тој се грижел за зградата, за имотот и јавното богослужење (Лк 13,14; Дап 13,15). Оттука е јасно како Исус и апостолот Павле се поучувале во синагогите (Мт 13,54). Грчкиот збор синагога се

однесува на собирот. Евреи кои се состанувале и богослужеле во зградата (Мк 1,23; Лк 4,20). Еврејскиот збор за заедница е кнесет.

Синај - вулканска планина на југ на Синајскиот Полуостров. Се нарекува и Хорив, или едноставно „планина“. Таму Бог склучил сојуз со израелскиот народ и Мојсеј ги примил Десетте Божји заповеди, а пророкот Илија имал визија (2 Мој 19, 18; 5 Мој 5,2; 3 Цар 19,8). Арапите денес ја нарекуваат Џебел Муса, т.е. Мојсеева Гора. Затоа апостол Павле вели дека Агара е гората Синај (Гал 4,24-25).

Синедрион - собрание, главниот и врховен совет на Евреите, од отприлика 3 в.пр.И.Х. до 70 г. Го сочинувале 70 членови и во него влегувале свештеници, фарисеи и садудеи. Состаноците се одржувале во храмот. Можеле да донесат и смртна пресуда, но во новозаветно време не можеле да ја извршат без согласност на римската власт. Терминот Синедрион е грчки и значи „заедно да се седи“. Членовите седеле во полукруг, со претседавачот во средина, обично тоа бил првосвештеникот. Судињето на Исус е необично заради состанувањето во куќата на првосвештеникот.

Синоптички евангелија - првите три евангелија се нарекуваат така, според грчките зборови „син“=заедно и „опсис“=гледање.

Тие го опишуваат животот на Исус Христос со заедничко гледиште. Често пати исти реченици или делови од реченица, се користат при опис на некои настани. Четвртото евангелие (според Јован) е сосема различно од нив. Додека во нив се опишани настаните, во Четвртото има длабоки мисли за самите настани, без да се прераскажуваат. Тоа е пишувано за луѓе кои веќе ги познавале првите три и намената му е да ги надополни.

Сион - 1) брег на југоисток од Ерусалим, на него бил подигнат градот на Евусејците, кој бил освоен од царот Давид. После тоа се нарекува Давидов град (2 Цар 5,7; 1 Лт 11,5). Во подоцнежните времиња Сион го означува брегот на храмот, целиот град и неговите жители (Пс 48,13; Ам 6,1). Сион е значаен во пророчката и богослужбената книжевност со значење на Божји град (Пс 48,2; Ер 31,6). Се нарекува уште и град на Јахве (2 Мој 30,14). Свет рид (Пс 2,6), Божјо пребивалиште (Пс9,12). Сион е симбол на новото спасение во времето на ропството, оттаму се објавува Бог (Ам 1,2), праќа помош и дава благослов (Пс 128,5; 134,3). Во НЗ е место на искупените (Евр 12,22) и слика на конечното спасение (Откр 4,1); 2) аморејски цар кој одбил да им дозволи на Израелците да минат низ неговата земја на патот за Јорданската долина. Но бил

поразен од нив и убиен заедно со неговите синови (4 Мој 21,21-28).

Сиразуа - главниот град на Сицилија, каде апостолот Павле поминал три дена на своето патување од Малта во Рим (Дан 28,12).

Сирах - девтероканонска книга од Исус, синот Сирахов, во Вулгатата се води како Еклезиастикус. Спаѓа во мудросните книги. Пишувана е во времето од 180 до 170 г.пр.И.Х. Долго време постоела само во грчкиот превод. Сега е пронајден и еврескиот текст на книгата.

Сирија - земја на Асирците, меѓу Еуфрат и Средоземното Море, јужно од планинскиот венец Таурус со Дамаск во центарот.

Теракотна фигура на бремена жена направена во Сирско-Феницијански стил

Обете еврејски царства, Израел и Јудеја, имале блиски односи со Сирија, понекогаш пријателски, а понекогаш не. Но постојано сириското влијание било многу силно (Суд 10,6). Подоцна Сирија влегла во рамките на Персиското царство. Во 333 г.пр.И.Х. ја освоил Александар Македонски, за конечно да стане римска провинција со главен град во Антиохија. На тоа укажува НЗ, кога зборува за Сирија (Лк 2,2).

Сисара - војсководец на Ханаанците во војната против Израелците во 12 в.пр.И.Х. Го победиле пророчицата Девора и Варак во битката која ја окончала доминацијата на Ханаанците. Сисара се сокрил во шаторот на Јаил, и таа таму го убила (Суд 4-5).

Сит - надокнаден; третиот син на Адам и Ева, роден по смртта на Авел (1 Мој 4,25).

Ситим - 1) израелски логор и град во високите моавски равници, од каде Исус Навин пратил извидници да ја разгледаат ветената земја (ИН 2,1); 2) багрем (Ис 41,19). Од ситим било ковчежето во кое го оставиле Мојсеј на водите на Нил, додека бил новороденче (2 Мој 2,2). Имало и предмети во храмот направени од тоа дрво.

Сихем - рамо, ханаански град во ридестиот дел на Ефремовата земја, во кој се одвивале многу

значајни настани за еврејската историја. Таму Исус Навин ги собрал сите племиња и ги опоменал на Божјата љубов кон нив. Ро-воам, синот на Соломон, одржал говор со Сихем, во кој ги испровоцирал и ги свртел советниците на татко му против себе, што придонело царството да се подели на два дела: Израел и Јудеја. Јероваам I, првиот цар на Израел живеел таму. Градот паднал во рацете на Асирците меѓу 742 и 721 г.пр.И.Х. (ИИ24,1.32).

Скакулец (Локуст) - еден вид скакулци што се споменуваат во СП. Летаат во роеви и ја уништуваат вегетацијата. На блискиот Исток служат сè уште како храна (3 Мој 11,22; Мт 3,4).

Скинија - в. Шатор на состанокот.

Смола - битумен, некој вид на кал или асфалт, се користел како малтер (1 Мој 14,10).

Соборни посланија - 7 новозаветни книги, писма упатени со некоја намена до група верни или, пак, до поединци. Тоа се Посланието на Јаков, две Петрови, три Јованови и едно Јудино. Најверојатно се наречени соборни, зашто нивната содржина не се однесува само на одделни групи, туку има општо значење за сите христијани.

Советници - членови на Синедри-

онот, кои не биле ни свештеници, ни теолози (Мк 15,53; Лк 23,50).

Содом - еден од петте градови во областа јужно од Мртвото Море. Порано сите биле над морското ниво, но земјотресот некаде во 1900 г.пр.И.Х. ги уништил. Во времето на Аврам, градовите биле ограбени од напаѓачи од Месопотамија. Авраам одел по нив сè до Дамаск и го спасил својот внук Лот, кого го зеле во заробеништво (1 Мој 14). Содом, како и Гомора (1 Мој 19) е пример на морално расипано општество, кое Бог го уништува. Во СЗ се спомнуваат гревовите на жителите на Содом и Гомор и тие се пример за народ за кој нема милост (Ер 23,14). Денешниот израз Содомија (сексуален чин со животни), СЗ им го припишува исклучиво на Содомците. Христос се осврнува на судбината на Содома и Гомора, како опомена за сите оние кои нема да го прифатат Божјиот збор (Мт 10,15).

Сокот - колиби, сеници, дрвен град источно од Јордан, на висорамнината близу до потокот Јавок. Тоа е местото каде Јаков подигнал шатор за своето семејство заедно со неговиот брат Исав (1 Мој 33,17). Во времето на Соломон во Сокот се правеле предмети од повеќе видови метали кои го украсувале храмот.

Соломон - мирољубив, синот на

Давид и Вирсавија, третиот цар на Израел. Владеел во периодот од 960-922 г.пр.И.Х. Многу истакната личност од еврејската историја, кој ги преминал границите на популарност кај својот народ, па е дел од легендите и преданијата и кај други народи. Познат е по мудроста, моќта и мирниот период во текот на владеењето. Ја развил трговијата и подигнал ланец на одбрамбени градови. Во СЗ се спомнуваат неговите врски со странските владетели и земји. Склопил политички брак со ќерката на фараонот, заради зацврстување на врските со Египет (3 Цар 3,1), ја примил во посета савската царица, заради одржување на односи со Арабија (3 Цар 10,1-13), со Феникија одржувал трговски врски и ја уредил заедничката граница (3 Цар 9,10-14), како и со Едом и Дамаск (3 Цар 11,14-25). Го изградил храмот во Ерусалим (3 Цар 5,16-6,38), како и царскиот двор (3 Цар 7,1-51). Поседувал бродови, големо богатство, а особено мудрост (3 Цар 3,28; 5,9-14; 10,7). Осветувањето на храмот е главниот историски настан за време на неговото владеење. После неговата смрт царството пропаѓа. Една од причините е што се интересирал за туѓите богови (3 Цар 1-11).

Соломонов трем - трем со столбови во предворјето на храмот во Ерусалим, каде имале пристап и многубошците. Местото се ко-

ристело за верска настава (Јв 10,23; Дал 3,11; 5,12).

Солун - град во Македонија, римска поморска база и трговски центар. Го основал царот Касандар во 315 г.пр.И.Х. како грчка населба терма и го нарекол според името на неговата жена, а една од сестрите на Александар Македонски, Тесалоники. Во времето на римското владеење во 148 г.пр.И.Х., Солун станал главен град на Македонија. Апостолот Павле на своето второ мисионерско патување таму затекнал христијанска црква. Обратил во христијанство и некои Евреи, како и угледни граѓанки (Дал 17,1-4). Во рамките на своето трето мисионерско патување можеби повторно дошол во Солун (Дал 20,1-4).

(Послание) на Солуњаните, 1 и 2 - книга од НЗ. Претставуваат две писма кои ап. Павле ги пратил од Коринт за црквата во Солун, околу 50 или 51 г. Првото послание ја изразува Павловата благодарност кон народот што ја примил верата во Господ Исус Христос. Второто послание предупредува на Второто Христово доаѓање. Првото послание до Солуњаните е најстариот новозаветен запис.

Сорок, долина - природен пристап кон Ерусалим од Јона. Долината ги пресекува ридовите меѓу Филистејската рамнина и висо-

рамнината Јудеја. Самсон и Далила живееле таму, а таму биле водени и борбите меѓу Евреите и Филистејците (Суд 16-4).

Состан - старешина на синагогата во Коринт, чии обвинувања на ап. Павле римскиот проконзул ги одбил (Дап 18,12-17).

Софонија - *Јахве засолнил*; еден од малите пророци, правнук на Езекија и припадник на угледно семејство. Современик на Еремија и пророкувал околу 626 г.пр.И.Х. Зборувал против идолопоклонството и го повикувал народот на покајание.

Софонија - Книга на пророкот

Софонија - книга од СЗ. Содржи три кратки глави, а напишана е пред реформата на Јосија, во 621 г.пр.И.Х. Во неа се повикува на борба против гордоста и идолопоклонството; но и на понизност и потчинување под Божјата волја.

Спасител - назив кој се однесува на Исус Христос. Тој е Спасителот, зашто нè спасува од гревот (Лк 2,11). Божји син, Кој станал човек за да го спаси човекот. Науката за спасението се нарекува сотириологија.

Списи - третиот дел од еврејската Библија, на грчки наречен Хагиографа (свештени списи). Го

сочинуваат книгите: Псалми, Изреки Соломонови, Јов, Песна над песните, Рута, Плачот на Еремија, Проповедник, Естира, Даниил, Ездра, Немија и двете книги Летописи.

Сребреник - грчки пари (Мт 26,15; 27,3-9). Јуда примил триесет сребреника, односно шекели или статире; в. Пари.

Старешина - во СЗ лица кои заземаат различни општествени положби во домашните, граѓанските и црковните работи. Биле предводници на собирањето. Првите формално избрани старешини биле избрани во пустината, кога 70 биле избрани да му помагаат на Мојсеј (2 Мој 18,25-26; 4 Мој 11,16-30). Се спомнуваат во текот на целата израелска историја, ги имало во секој град, каде раководеле со граѓанските и верските работи (5 Мој 19,12; Рута 4,2-11; 1 Цар 11,3; Ездра 10,14). Во Синедрионот имало 70 старешини, според НЗ. Имале големо влијание врз народот и уживале голема почит. Постојано Му се противеле на Христос и на Неговите ученици. И раната Црква имала свои старешини, во Антиохија се спомнуваат за прв пат, а потоа и во Ерусалим (Дап 11,30; 15,2).

Срна - црвен или црвеножолт елен, „чисто“ животно, дозволено за јадење (5 Мој 12,15).

Стадиј - 200 м (Лк 24,13; Јв 6,19; 11,18; Откр 14,20; 21; 16). Овој грчки израз не е ист со саботниот ден на одење, кој изнесува 1 км (Дап 1,12); в. Мерки.

Статир - храмовна даночна обертска (Мт 17,24-27). Износот во платежно средство (дидрахми) во различни преводи различно се именува.

Стефан - *венец* на грчки, првиот христијански маченик, еден од првите седум факони во ерусалимската црква. Бил обвинет и доведен пред Синедрионот, каде држел говор и се бранел од лажните обвинувања. Го осудиле на каменување, со што бил согласен и апостол Павле (Дап 6,8-8,1). Додека умираше се молел Бог да им прости на неговите убијци (Дап 7,54-8,2), заради зачестените прогони, многумина од првите христијани морале да бегаат од Ерусалим и на тој начин го ширеле Евангелието.

Стефана - првата личност што апостол Павле ја крстил во Ахаја (Грција) (1 Кор 1,16).

Стоици - филозофи, кои строго се придржувале до учењето на Зенон (Дап 17,18). Верувале во судбина, а како филозофски правец се развил околу 300 г.пр.И.Х.

Стратиште - местото на Христо-

вото погубување (Калварија, Голгота).

Судии - **Книга за судиите** - книга од СЗ. Тоа е историја на првите години на престојување на Евреите во Ханаан и изобилува со приказни за хероите од народот. Судиите биле народните водачи што во времето после Исус Навин станувале народни водачи. Во книгата има делови што се однесуваат на многу стари времиња, и дејствието опфаќа многу голем временски опсег. Денешниот изглед книгата го добила околу 400 г.пр.И.Х. Познати судии биле Готониел, Јехуд, Девора (единствената позната жена судија), Варак, Гедеон, Ефтај и Самсон.

Сузана, **Книгата за Сузана** - *лилјан*, спаѓа во девтероканонските книги. Напишана е околу 130 г.пр.И.Х. и е додаток на Книгата на пророкот Даниил (13 глава).

Сур - област близу до египетската граница на врвот на Синајскиот Полуостров. На еден од тамошните извори, ангел ѝ се јавил на Агара, откако била протерана од Сара, жената на Аврам и ѝ наредил да се врати. Ѓ рекол дека ќе роди син и ќе го нарече Исмаил (од него потекнуваат Исмаилитите) (1 Мој 16,7-16). Саул и Давид се бореле и ги победувале Амалитаните и другите народи, кои живееле во граничните предели со Сур (1 Цар 27,8).

Т

Таблицы на Законот - камени плочи на кои се напишани Десетте Божји заповеди; им биле дадени на Израелците преку Мојсеј на планината Синај (2 Мој 20, 1-17; 32,15). Во поширок облик дадени се во 5 Мој 6-21 и во 2 Мој 34. Грчкиот назив за Десетте Божји заповеди е Декалог.

Тавита - „срна“, христијанка од Јафа, која според Дап 9,36-43 апостолот ја вратил во живот.

Тавор - височинка на 588 м надморска висина, северно од рамнината Језраил, граница меѓу племињата на Нефталим, Зевулон и Исахар (Ис 19,12.22.34). На нејзиниот врв Варак ги собрал Зевулон и Нефталим во борба против Сисар (Суд 4,6.12.14) и го поразил (Суд 5). Според 5 Мој 33,18 таму било и светилиштето

на Исахар и Зевулон, она истото што се напаѓа во Ос 5,1. Преобразувањето на Исус Христос опишано во Мт 17,1-9 и возвишувањето опишано во Мт 28,16, се случиле токму таму. Но новозаветниот текст тоа не го потенцира.

Талант - в. Пари. Не може точно да се одреди дали означува тежина или пари, зашто и парите се мереле.

Тадеј - одважен; единствено во Мт 10,3 и Мк 3,18 се споменува како еден од апостолите. Се претпоставува дека е истата личност спомната во други новозаветни книги, Лк 6,16 и Дап 1,13, како Јуда, братот на Јаков. Не се знае ништо за неговиот живот и делувањето.

Тадмор - Палмира, во елинскиот период, град-оаза во сириската пустина (2 Лт 8,4).

Тажна објава - Откровението на апостолот Јован.

Остатоци од величественниот Римски град Палмира или Библиски град Тадмор (193 км североисточно од Дамаск)

Тајни учења - учења на гностичките кругови на лажни учители кои се занимавале особено со родословијата од 1 Мојсеева и оттаму извлекувале најфантастични заклучоци за светот и неговиот постанок. Тие учења ги има во вид апостолот Павле во 1 Тим 1,4 и Тит 3,9.

Талитха куми - девојко, стани, зборови на арамејски исказани од Христос (Мк 5,41).

Талмај - потомок на Анак (4 Мој 13,22; ИН 15,14; Суд 1,10).

Талмуд - учење, проучување. Некаде околу двестотата година по И.Х. довршена е исцрпна збирка закони - Мишна, со цел СП да се приближи до секојдневниот живот. Во вековите што следат таа е надополнувана со толкувања и дополнувања, и новата збирка што настанала е наречена Гемара. Мишна и Гемара го сочинуваат палестинскиот Талмуд, кој е завршен околу 400 г. Вавилонскиот Талмуд е поисцрпен, довршен е околу 500 г. и заедно со СП го сочинува темелот на еврејското верување и учење до денешен ден. Го содржи толкувањето на Петтокнижието, мудри изреки, научни приказни итн. Претставува значаен извор за разбирање на СП.

Тамар - град во Јужна Јудеја, утврден од Соломон (3 Цар 9,18).

Тамара - палма, 1) снаата на Јуда, после смртта на мажот ја омажиле за Онан (1 Мој 38); 2) ќерката на Давид, ја силувал нејзиниот полубрат Амнон и заради тоа бил убиен од брат ѝ Авесалом (2 Цар 14,27). 3) ќерката на Авесалом, а жена на Ровоам, Соломоновиот син (2 Цар 14,27).

Тамариск - дрво што расте во Средоземјето, убаво со мали ливчиња со виолетова боја. Во СЗ се сметало за свето дрво.

Тамната - 1) место во областа на Дановото племе, меѓу Бет-Шемеш и Акарон, на северната граница на Јудеја (ИН 15,10; 19,43; Суд 14, 2 Лт 28,18); 2) град во јужна Јудеја со непозната местополжба (1 Мој 38,12; ИН 15,57).

Тамнатарес - место каде е погребан Исус Навин, се наоѓало на Ефремовата Гора (Суд 2,9). Во ИН 19,50 се споменува како Тамнат-Сарај.

Тамуз - 1) месец во еврејскиот календар, одговара на делови од месеците јуни и јули; 2) Сумерско божество на сточарството и на билките; сроден на богот Адонис, а маж и брат на божицата Иштар. Језекиил го споменува оплакувањето на Тамуз како обред осуден од Господ како гадотија.

Танак - канаански царски град (ИН 12,21), долго време им одо-

левал на Израелците (Суд 1,27). Се споменува подоцна како град на левитите, но во времето на царевите го губи значењето.

Танис - в. Рамзес, в. Соан.

Тапуах - 1) ханаански град западно од Витлеем (ИН 15,34); 2) царски град на границата меѓу племињата на Манасија и Ефрем (ИН 12,17; 17,8).

Тара - име со нејасно значење, најверојатно „козорог“, синот на Нахор, а татко на Авраам, Нахор и Аран (1 Мој 11,24-32). Од Ур дошол во Ханаан, се населил кај Аран и таму умрел. Во ИН 24,2 се споменува дека Тара им служел на други богови.

Тарак - етиопски и египетски цар (689-663 г. пр. И.Х.). Ги поддржувал палестинските кнезови против Асирија; за време на неговото владеење Асириците го освоиле Долен Египет и го протерале од Мемфис. По повторното кратко освојување на Мемфис, Тарак конечно се повлекол во Напат. Се споменува во 4 Цар 19,9 и Ис 37,9.

Таргум - превод на СЗ на арамејски говорен јазик, делумно проширен и протолкуван. Постојат повеќе верзии: 1) Кумрански, содржи извадоци од Јов и 3 Мојсеева; 2) Онкелсов, го содржи Петтокнижието, настанал по ус-

тен пат во Палестина, а е запишан во Вавилон, околу 500г.; 3) Ерусалимски, го содржи палестинското Петтокнижие со извесни дополнувања; 4) Јонатанов, составен од пророчки книги; 5) Псевдојонатанов, содржи дел од Ерусалимскиот и дел од Онкелсоновиот Таргум; 6) Таргум што ги содржи Јов, Изреките и Псалмите. Овие збирки се многу значајни за проучување на јазикот што го говорел Исус Христос.

Таре - в. Тара.

Тартан - врховен заповедник на асирската војска, го опсадил Ерусалим (4 Цар 18,17; Из 20,1).

Тарс (Тарсис) - главен град на Сицилија во римско време, основан од Фениќаните на Кодна; во времето на Селеуците е хеленизиран (2 Мак 4,30). Имал развиен духовен живот (Дап 21,39). Бил родно место на Павле (Дап 22,3), живеел во него еден период после своето обраќање (Дап 9,30; 11,25).

Тарсис - грчки град, чија местоположба не е одредена (Из 66,19; Пс 72,10). Честопати се поистоветува со шпанскиот град Тартес. Бил богат град (Ез 38,13), од него во Тир се увезувало сребро, железо, олово и коситар (Ер 10,9; Ез 27,12). Таму избегал Јона, според Јона 1,3 и 4,2. Според 3

Градот Тарс, родното место на апостол Павле, во Мала Азија

Цар 10,22 и Из 2,16 големите трговски бродови се нарекуваат тарсиски.

Тартак - име на непознат бог (4 Цар 17,31).

Тат - крадец.

Татнај - надзорник на повторната градба на храмот, поставен од царот Дариј (Ездра 5,3.6; 6,6.13).

Тафнис - место во Египет по долината на Нил, каде боравеле израелските бегалци. Таму избегале после убиството на Гедолија, а ги присилиле и Еремија и Варух да дојдат со нив (Ер 43,7-9; Ез 30,18).

Тафса - град на Еуфрат, северната граница на Соломоновото царство (3 Цар 5,4).

Тацијан - в. Библиски текст.

Тврдина - в. Антиохија, Махеронт, град.

Теба - име за Но-Амон, град на околу 740 км јужно од Каиро. Во времето на Новото царство (околу 1600-663 г.пр.И.Х.) главен град на Египет, познат по храмот во Карнак и Луксор, како и по Храмот на мртвите во Долината на кралевите. Имал многу развиен религиозен живот. Во 665 г.пр.И.Х. бил освоен од Асурбан-

Агркултурни сцени од еден гроб во Теба

ипал, асирскиот цар (Нем 3,8; Ер 46,25; Ез 30,14).

Тибет - календар.

Тевда - јудејски бунтовник (Дап 5,36), времето на неговата побуна не се знае точно. Бил убиен и неговите приврзаници се растуриле.

Тевет - десеттиот месец од еврејскиот календар, одговара на делови од месеците декември и јануари (Ест 2,16).

Тевец - град на 15 км северозападно од Шекем. Таму некоја жена го усмртила Авимелех со воденички камен фрлен од тврдините (2 Цар 11,21; Суд 9,50-53).

Теглатфаласар - в. Тиглат-Филесар III.

Текст - в. Библиски текст.

Текстовна критика - значајна област од библиската наука. Се занимава со сите постоечки ракописи, преку 5000; со нивно подредување според времето на нивното настанување; со утврдување на изворниот библиски текст, преку елиминирање на искривувањата во текстовите и неправилното читање. Притоа се користат и текстови од црковните оци и постари библиски преводи.

Тема - оаза во северозападна

Арабија, каде се пресекуваат два каравански пата (Из 21,14; Ер 25,23; Јов 6,19); во него живеел осум години последниот нововавилонски цар Набонид.

Теман - 1) внукот на Исав (1 Мој 36,11.15.42); 2) територија на Едомците (1 Лт 1,36.53; Ер 49,20), но не се знае каде била точната локација; според Амос 1,12 се наоѓа покрај Восор, а според Авдиј 9 на Исавовата Гора; а пак според Авакум 3,3 на планината Паран.

Текуја - град во јудејските планини, утврден од Јеровоам (2 Лт 11,6); после изгнанството бил повторно населен (Нем 3,5.27). Родно место на пророкот Амос (1,1).

Тел Авив - брег на плимата; населба на еврејските изгнаници, на брегот на реката Кебара и во близина на Нипур; место на живеење на Езекиил (Ез 3,15).

Теле златно - в. Бик.

Тело Христово - според апостолот Павле црквата е Христовото Тело. Според 1 Кор 12,12-31 телото е слика на единствената целина што ја сочинуваат многу различни делови. Но според Павле не се работи само за сликовитото прикажување, Црквата не е само како едно тело, туку таа и навистина е Христовото Тело (1

Кор 12,27; Еф 3,6). Според Кол 2,29 Црквата е Христовото Тело, а Христос е Главата на тоа тело.

Темјан - бела мирисна смола што се користела во службите во храмот, при помазувањето со масло, а била палена при кадењето (1 Мој 30,34; 3 Мој 16,12). Димот имал многу пријатен мирис и се сметало дека има очистувачко дејство (2 Мој 42,5). Се произведувал во земјата Сава (Ис 60,6). Во НЗ темјанот бил еден од даровите што ги донеле мудреците од Исток, заедно со златото и смиРНата (Мт 2,11) како симбол на молитвата упатена кон Бога (Откр 5,8).

Теодоцијан - еврејско-елински преведувач на Библијата, живеел кон крајот на 2 в., а бил родум од Ефес.

Теофанија - одреден начин и облик на кој се остварува јавувањето на Бога. Според СЗ човек не можел да Го види Бога, а да не умре после тоа (2 Мој 33,20; Суд 6,22; Ис 6,5). Но Бог се појавувал и во човечки облик (1 Мој 18) и како ангел (1 Мој 16,10; 4 Мој 22,31-35). Според 2 Мој 3,1 Бог се појавува во вид на оган, кој е знак на неговата светост. При склопувањето на Заветот (2 Мој 19,18) се појавува во вид на оган, дим и потрес; во звукот на труба и грмење (2 Мој 19,19; 20,18). Преку теофанијата Бог покажува

дека сака да биде со Својот народ (2 Мој 19,12-24; 20,18-21). Но никаде не се зборува за ликот Божји (2 Мој 24,9; 4 Мој 12,8; Ис 6,1; Ез 1,4-2,9). Значајна улога има и појавувањето во вид на облак (2 Мој 13,21; 4 Мој 14,14).

Теофил - Божји пријател, угледен човек, на кого му се посветени Евангелието на Лука и Дап, за да се осведочи во сигурноста на учењето (Лк 1,3; Дап 1,1)

Терафими - идоли, најверојатно во човечки облик, кои ги претставуваат куќните богови. Биле изработувани во најразлични облици и големини, од мали, за случај да е потребно итно да се скријат во седлото на камилата (1 Мој 31,19.30.34), до големина на човек (1 Цар 19,13). Случката со Рахила, кога ги украде куќните богови од татка си Лаван и не сакала да му ги препушти послужувајќи се со измама, укажува дека кај Евреите патот кон монотеизам бил макотрпен. Можно е идолите да биле сметани за носители на среќа и биле консултирани за претстојните одлуки (Суд 17,5). Не се спомнуваат по вавилонското ропство.

Терса - втората престолнина на Израел, североисточно од Сихем, првата престолнина. Првобитно била седиште на некој хаанаански цар (Песна 6,4).

Тертул - тужителот на Павле пред Феликс (Дал 24,1).

Терциј - секретарот на апостолот Павле, го напишал Посланието до Римјаните, како што му било диктирано и во Рим 16,22 оставил свој поздрав.

Тесвитец - се однесува на прокот Илија од Тесва (3 Цар 17,1).

Тестамент - збор што во НЗ и СЗ понекогаш се користи наместо завет или сојуз.

Тетраграм - ознака за четирите букви ЈХВХ од Божјото име; в. Јахве.

Тетрадрахма - Ковани пари.

Тетрарх - в. Четверовласник.

Тиамат - извештај за создавањето.

Тиатир - град во Мала Азија, познат по работилниците на гримиз. На христијанската заедница од овој град ѝ е посветено едно од писмата за кои се зборува во Јовановото Откровение (Откр 2,18-28).

Тивериј - римски император, со полно име Цезар Август Тивериј, владеел од 14-37 г. Во Лк 3,1 се споменува по име, а на други места од НЗ се нарекува „кесар“. Јован Крстител ја започнал своја-

та дејност во 15 г. од неговото владеење, а бил император и во времето на распнувањето на Христос.

Тиверијада - град основан од Ирод Антипа, некаде во 22 г. како нов главен град на Галилеја; името го добил според римскиот император Тивериј. Лежи на западниот брег на Галилејското Езеро. За побожните Евреи бил „нечист“ град. Во НЗ се споменува само еднаш (Јв 6,23).

Тиверијадско Езеро - в. Генисаретско Езеро.

Тиверијадско Езеро - Галилејско Езеро.

Тигар - река, заедно со реката Еуфрат ја сочинувале границата со Месопотамија - „земјата меѓу реките“. Во 1 Мој 2,14 реката Тигар се нарекува *Хидкеел*; заедно со Еуфрат, течеле низ рајот. На нејзините бреговите биле подигнати значајни градски населби, Нинивија, Асур, Кала и Селевкија. Порано двете реки одвоено влегувале во Персискиот Залив, а денес се спојуваат пред самото устие.

Тиглат-Фелесар III - асирски цар (745-727 г. пр.И.Х.), окупираше многу од северните израелски градови и населението го одвел во ропство. Во 732 г. пр.И.Х. го освоил Дамаск и станал владе-

тел на Сирија и Палестина. Царот Ахаз и Израел му плаќале данок (4 Цар 16,7-10).

Тидал - име на некој пагански цар (1 Мој 14,1).

Тимна - Едомка, наложница на Елифаз и мајка на Амалек (1 Мој 36,12.22; 1 Лт 1,39).

Тимотеј - почитувач на Бога, со-работник и близок помошник на апостолот Павле. Бил од Листра (Мала Азија), татко му бил Грк, а мајка му јудеохристијанка (Евникија). Павле го преобратил во христијанство на своето второ мисиско патување во Иконија и оттогаш станал негов постојан придружник (Дап 1 6,1-4; 17,13-15). Според преданието Тимотеј е првиот епископ во Ефес (1 Тим 1,3; 2 Тим 1,6). Апостолот Павле му упатил две посланија.

Типологија - посебен начин на прикажување на СП. Настаните и личностите од СЗ се земаат како објави, односно праликови на оние од НЗ. На пример: Стар и Нов Сојуз, односно Завет (1 Кор 10,6), старо и ново светилиште (Евр 9,24) итн.

Тир - древен, многу богат феникански град, на источниот брег на Средоземното Море. Давид склучил договор со тирскиот цар Хирам, па тој подоцна му испратил на Соломон сидари

оспособени за работа со бронза при изградбата на храмот. Градот бил срушен од Навуходоносор, а неговите иселеници, го основале градот Картагина. Бил освоен и обновен од Александар Македонски, кој со насип го поврзал со копното. Христос одел во тие краишта (Мт 15,21), а оттаму имал и голем број следбеници (Дап 21,3).

Урнатините на Тир, кои ги покажуваат остатоците од Римските гробишта

Тиран - грчки учител од Ефес, во чиј дом апостолот Павле секојдневно проповедал, откако бил истеран од синагогата (Дап 19,8-10).

Тит - грчки христијанин, бил придружник на Павле на Апостолскиот Собор (Гал 2,1-3). Подоцна бил испратен од Павле во Коринт да ги смири тамошните верни (2 Кор 7,5-7.13; 8,6). Според

Посланието до Тит 1,5 апостолот Павле му ја доверил на грижа христијанската заедница на Крит.

Титла - мала линија со која се разликувале одредени букви од еврејската азбука од други; како и грчката буква јота (се пишува како латинично и) означува нешто мало и безвредно (Мт 5,18).

Тихик - соработник и придружник на апостолот Павле (Дал 20,4; Еф 6,21; Кол 4,7).

Тишри - месец од еврејскиот календар, одговара на месецот октомври (3 Цар 8,2).

Тоа - иматски цар, го пратил својот син Јорам кај Давид да му честита на поразот над неговиот непријател Адразаар (2 Цар 8,9).

Тов - област во Источна Јорданија, прибежиште на Ефтај (Суд 11,3.5).

Товел (Тубал-Каин) - син на Ламех и Села, зачетник на ковачкиот и ливничарскиот занает. Негови потомци се најверојатно Кенитите, кои живееле југоисточно од Мртвото Море, а работеле во рудници на бакарна и железна руда (1 Мој 4,22).

Товија - Јахве е добар - полу-евреин, амонитски намесник,

еден од оние што му се спротоставиле на Неемија да ги обнови ерусалимските ѕидини по враќањето од ропството (Нем 2,10.19). Имал големо влијание и углед благодарение на родбинските врски што ги имал (Нем 6,1-19). Се настанил во храмот, но Неемија по своето враќање го истерал оттаму (Нем 13,4-9).

Товит - книга за Товит - девтероканонска книга од СЗ, напишана во Египет, во околу 200 г.пр.И.Х., на еврејски или арамејски. До денес се сочувани само преводи, а е составен дел на Септуагинтата и црквенословенската Библија. Содржината се базира на источните преданија и го возвеличува помагањето на сиромашните.

Тогарма - син на Гомер, а внук на Јафет, синот на Ное. Неговото потомство живеело најверојатно јужно од Црното Море, тргувале со Тир - нуделе војнички коњи и мазги во замена за луксузни предмети (Ез 27,14).

Толомија (Толми) - гесурски цар, татко на царот Давид, му пружил засолниште на Давидовиот син Авесалом, по убиството на Амон.

Тома - близак, еден од дванаесетте апостоли. Во три евангелија се споменува само во набројувањето на апостолите (Мт 10,3;

Дап 1,13), а во Јовановото евангелие се напомува дека поверувал во воскреснатиот Христос, дури откако лично го видел (Јв 11,16; 14,5; 20,24-29). Проповед-ал во Северна Сирија, меѓу Партите и во Индија.

Топаз - вториот скалоцен камен во вториот ред на плочата што ја носел на градите Првосвештеникот (1 Мој 28,17).

Тора - еврејски назив за Законот (1 Мој 26,5), за запишаните закони (1 Мој 4,44) во Петтокнижието како целина. Во раното еврејство и во новозаветното време го означува целиот СЗ (Јв 10,34; Рим 3,19). Се читала во синагогите, секоја недела по еден одреден текст, така што читањето на целата Тора се завршувало за една година, или поретко, за седум години.

Тосефта - збирка преданија, кои не влегле во Мишната, составена околу 3 в. Се смета за додаток и служи за подучување во рабинските училишта. Голем дел од збирката е составен дел на палестинската Гемара и вавилонскиот Талмуд.

Тофет - место во Еномската долина, каде повремено Евреите од Ерусалим ги спалувале своите синови и ќерки како жртви на амонитскиот бог Молох (4 Цар23,10). Еремија пророкувал

против Тофет (место на спалувањето) (Ер7,32-33; 19,6).

Тракија - област меѓу Македонија и Црното Море.

Трахонитида - подрачје источно од Генисаретското Езеро (Лк 3,1).

Трет Исаија - в. Тритоисаија.

Тритоисаија - Трет Исаија, ознака за непознатиот писател на 56-66 глава од книгата на пророкот Исаија, кој според мислењето на многу автори се разликува од Девтероисаија, кој пак е автор на главите 40-55. Со проучувањето на Библијата е дојдено до заклучок дека порокот Исаија е автор само на 1-39 глава од книгата (8 в.пр.И.Х.). Позадината, пак, на 40-66 глава е времето на вавилонското ропство и подоцнежниот период (6-5 в.пр.И.Х.). Денес скоро со сигурност се смета дека главите 40-66 настанале после вавилонското ропство. Но спорно е дали се работи за еден автор (можеби Девтероисаија или некој негов ученик), кој делувал непосредно по враќањето во татковината (после 538 г.пр.И.Х.). Овој дел од книгата на пророкот Исаија содржински се занимава со предупредувања за богоугоден живот и искажува надеж за Новиот Ерусалим, судот и идната слава на последните времиња.

Трње - плевел со боцки, се смета за казна (1 Мој 3,18; Ис 7,2,13; 34,13), а служи и за ложење оган (Проп 7,6; Ис 33,12). Трновата круна на Христос не се знае од која билка била исплетена и најверојатно не послужила како средство за мачење, како што наложува традиционалното сфаќање, за кое пак најраните создавања потекнуваат од крајот на 2 в. Можно е да служела само за потсмев, како карикатура на царските круни.

Троада - еден од главните градови на римската провинција Азија на егејскиот брег во северозападна Азија. Павле прв пат отпловил за Европа од тоа пристаниште, при своето второ патување. Таму останал една недела по враќањето од третото мисионерско патување (Дап 16,8-11; 20,5-12).

Тројствени образци - се среќаваат во Мт 28,19; 1 Кор 12,4 и 2 Кор 13,13. Претставуваат први образци на исповедање на верата во троединиот Бог; в. Тројство.

Тројство - изразито учење за тројството не се среќава ни во СЗ, ни во НЗ. Но во НЗ постојат искази кои претставуваат темел за сфаќањето за троединиот Бог и суштински се разликуваат од паганските претстави за божес-

твените тријади (Пр. божествено семејство, сочинето од мајка, татко и син). Божјото тројство го сочинуваат трите личности на еден исти Бог - Отецот, Синот и Светиот Дух.

Трофим - оној што храни, еден од првите христијани, по потекло од Ефес, кој заедно со апостолот Павле го ширел христијанството во Азија и Ерусалим (Дап 20,4). Павле бил уапсен после еден настан, кога се сметало дека направил престап во внатрешното двориште на храмот каде паганите немале пристап (Дап 21,29-36).

Труба - многу стар инструмент, на почетокот долг и тесен рог од овен, на едниот крај проширен. Се користел во војните и при пеењето во храмот (2 Мој 19,16-19).

Тумим - в. Урим и Тумим.

Келија - мала темна просторија (Ер 37,16).

Кесар - в. Кесар, Цезар.

Кесарија - в. Кесарија.

У

Улај - река источно од Суза, покрај која пророкот Даниил добил визија (Дан 8,2.16).

Управител - се спомнува најчесто во СЗ како управител на некоја област, одреден од царот. На пр. Неемија бил управител на Јудеја (Нем 5,14); другите се спомнуваат како управители на градовите или „градоначалници“ (3 Цар 22,26). Во НЗ овој термин се однесува на управителите кои биле директно потчинети на римската власт, како Пилат (Мт 27,2) и Феликс (Дап 23,26).

познат по култот на богот на месечината (Син). Бил населен веќе 4000-5000 г.пр.И.Х. Роден град на Аврам (1 Мој 11,27-31; 15,7). Кај неговите сидини се најдени дебели слоеви глина, кои укажуваат на некој дамнешен попоп на земјиштето.

Урбан - градски, често име на робови во Римската империја (Рим 16,9).

Уриел - светлост Божја, 1) левит кој помогнал при преносот на Ковчегот на заветот од Оведом во Ерусалим (1 Лт 15,11-15); 2) име на ангел во еврејската апокалиптична книжевност.

Воена плоча од панел од ур Халдејски 2500 пр. н.е., на која е прикажана победата на кралот над неговите непријатели

Ур - најверојатно означува град, денес го носи името Мукајер - „смолен“, поради смолата што се употребувала како поврзувачки материјал за тули при градењето. Древен сумерски град во Халдеја, јужна Вавилонија,

Урија - 1) Хетеец (Хетит), кој бил во служба во Давидовата војска и го обожувал еврејскиот Бог. Негова жена била Вирсавија, која многу му се допаднала на Давид. За да може да ја земе за жена, го пратил Урија во првите воени ре-

дови за време на опсадата на Раватамон, каде и погинал (2 Цар 11); 2) син на пророкот Семај, го прекорувал царот Јоаким и затоа избегал во Египет. Но подоцна бил вратен и убиен (Ер 26,20-23).

Урим и Тумим - предмет што првосвештеникот го носел на градите, со имињата на дванаесетте племиња на дванаесет скапоцени камења. Служел како средство за одредување на Божјата волја во деликатни случаи (2 Мој 28,30; 3 Мој8,8). Се користел само за одговарање на прашања, суштински за целиот народ. По времето на Давид не се споменува дека повеќе се користи. Има различни мислења за тоа што во суштина претставувале Уримот и Тумимот и како се користеле. Според едно од нив, тоа биле два привезоци на ефодот што можеле да се извадат. Биле користени како жреб, фрлани како коцка која преку начинот на кој ќе паднела, ја откривала Божјата волја. Некои сметаат дека биле камења со рамна површина, од едната страна бели, а од другата црни. Ако паднеле и двата со белата страна нагоре, договорот од Бога бил потврден или обратно. Ако паднеле пак со различни страни нагоре, значело дека нема одговор на прашањето. Можеби се слушал глас или се гледал некој лик или отсјај во камењата, или делувал мистично преку свештените имиња. Старозаветниот свештеник со Урим и Тумим

е праслика за Христос (Ев 5,7-9). Очекуваниот свештеник со Урим и Тумим е Исус Христос, првосвештеник - застапник и искупител (Ис 42,1-7; 51,4-5; Лк 2,32; Јв 1,9).

Утвара - визија, видение (Дап 2,17).

Утешител - грчки *параклит*; се појавува како израз само во прошталните говори на Христос (Јв 14,16,26; 15,26; 16,7; Јв2,1). Според Јв 16,13 тоа е *Духот на вистината*, односно Светиот Дух.

Уфаз - наоѓалиште на злато, на кое не му се знае точната локација; буквално може да значи *чисто злато* (3 Цар 10,18; Ер 10,9).

Ученик - назив за секој од дванаесетте апостоли (Мт 10,1) и за повеќето Христови следбеници (Јв 6,66). Во Дап 21,16 сите Христови следбеници се нарекуваат ученици, и мажите и жените; а во Антиохија прв пат се нарекуваат христијани (Дап 11,26).

Учител - назив за Христос (Јв 13,13). Во раното христијанство постоеле учители, се спомнуваат во Дап 13,9; 1 Кор 12,28; Еф 4,11. Нивна задача била да ја пренесуваат разбирливо Божјата волја во раната Црква и да се грижат за богоугоден живот во неа.

Ф

Фазга (Писга) - област во ридестиот дел во Моавската земја, се протега кон североисточниот крај на Мртвото Море. Таму Валам принел жртва (4 Мој 21,20), а од нејзиниот врв Мојсеј ја видел ветената од Бога земја (5 Мој 34,1-3).

Фануил (Пенуел) - *лице Божје* 1) место на реката Јавок во Јордан, каде Јаков се борел со ангелот и го примил Божјиот благослов (1 Мој 32,24-32). Се споменува како населба во описот на борбата на Геденон против Мадијан (Суд 8,8,17), а подоцна бил утврден од Јеровоам (3 Цар 12,25); 2) таткото на Ана, старата пророчица од Ерусалим, која присуствувала на донесувањето на детето Исус во храмот и во него го препознала Месијата (Лк 2,36-38).

Фаран - пустина во средишниот дел на Синајскиот Полуостров, каде побегнале Исмаил и Агара, од кај Аврамовиот дом. Оттаму Мојсеј пратил извидници во Ханаан (4 Мој 13,1-3), а Евреите поминале на својот пат за Ханаан (4 Мој 10,12).

Фараон - претставува еврејски израз за египетскиот „голема куќа“ - титулата на египетските цареви. Ги исполнувале наред-

бите на египетските божества, а и самите се сметале за божества. Особено изразена е улогата на фараонот што не им дозволил на Евреите да го напуштат Египет, опишан во 2 Мој.

Фарес (Перес) - *продор*; син на Јуда и Тамара, еден од близнаците, од него потекнува фаресовата гранка на Јудиното племе, од која потекнува и Давид (4 Мој 26,20).

Фарисеи - *издвоени*; се споменуваат само во НЗ, и тоа повеќе пати. Според историчарот Јосиф Флавиј, постоеле веќе од 150 г.пр.И.Х. Во 1 в.пр.И.Х. се здобиле со водечко влијание во еврејството и понатаму со векови му давале свое обележје. За разлика од Садукеите не биле свештеници, туку биле побожни луѓе, кои особено се придржувале до Законот - до таа мерка што често запаѓале во лицемерие (Лк 18,9-14). Верувале во воскреснување на мртвите и во постоењето на ангелите. Некои од нив му биле огорчени непријатели на Христос, зашто ги прекорувал заради неискреноста, па сковале план како да го осудат на смрт (Мт 23,6). Позната е приказната на Исус за фарисејот и цариникот (Лк 18,9-14). Но не може да се тврди дека сите биле неискрени.

Феликс, Антониј - *окрутен намесник* во Јудеја (52-60.г.), пред кого му било судено на Пав-

ле, во Кесарија, околу 60г. Бил импресиониран од искреноста на апостолот и не сакал да го осуди за предизвикување побуна (Дап 24,10-27), туку го пратил во Рим, но не можел да го ослободи. Павле останал во затвор и откако тој ја напуштил службата.

Феникија - крајбрежниот дел на североисточното Средоземје, покрај Ливан и Галилеја. Претставува дел од старозаветната земја Ханаан; татковина на две древни писма: Алфавита клинестото писмо во Угарит и курзивното писмо од Библос. Фениќаните биле еден од најголемите народи во историјата, познати особено како морепловци. Единствената врска со Евреите ја остварувале преку трговијата. Христос ја посетил Феникија еднаш (Мк 7,26), а апостолот Павле со своите соработници поминале низ неа (Дап 15,3). Позначајни градови биле Библос, Сидон, Тир и Угарит.

Ферезејци - жители на Манаан, кои живееле во ридските области (ИН 11,3). Името најверојатно доаѓа од зборот што означува „село“.

Фест, Поркиј - намесник на Јудеја (60-62.г.), го наследил на должноста Феликс, а бил поставен од Нерон. При сослушувањето на апостолот Павле, бил уверен во неговата невиност, а

како римски граѓанин морал да го прати во Рим, но пред тоа средил да го сослуша царот Агрипа 2 (Дап 25,13-27).

Фива - светла; христијанка, факоница во црквата во Кенхреја, предградие на Коринт. Павле зборува пофално за неа (Рим 16,1-2).

Филимон - оној што љуби; богат граѓанин од Колоси и пријател на апостолот Павле кого и го крстил. Павле му напишал Послание, осумнаесеттата книга од НЗ, а напишана околу 61 г. Содржински таа е приватно писмо и претставува молба на Павле упатена до Филимон да му прости на избеганиот роб Онисим, кој во меѓувреме го примил христијанството. Писмото било пратено по Онисим, и Филимон го ослободил.

Филип - љубител на коњи, 1) македонски цар (359-336 г. пр. И.Х.); 2) еден од дванаесетте апостоли, родум од Вирсавија, а пријател на Петар и Андреј. Го привел во христијанство својот пријател Натаниел (Јв 1,43-51); 3) факон, еден од „седуммината“, што биле одредени да се грижат за раната Црква (Дап 6,1-6).

Филипи - град во Македонија, основан од Август Цезар, римска колонија. Името го носел според македонскиот цар Филип. Апостолот Павле прв пат го проповедал

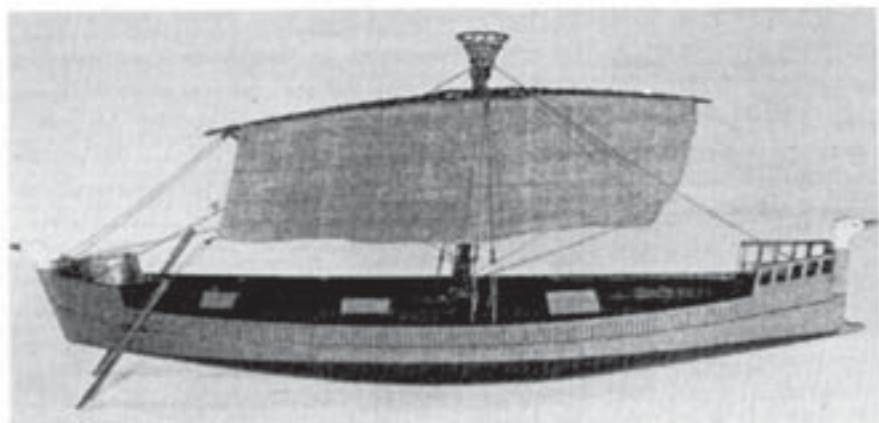
Евангелието на европско тло, токму во овој град, во 51 г. (Дап 16,12-40).

Филир - в. Ковани пари.

Филистејци - множество од ахајски крајморски народи, кои ги протерале дорските племиња од Егејското Море. Во СЗ се споменува дека потекнуваат од Крит (Ам 9,7). Фараонот Рамсез III го одбил нивното продирање кон границата на египетското копно, а ги населил во крајбрежните делови на Ханаан. Отпрвин негови платеници, постепено се осамостојуваат. Го сочинувале владејачкиот слој во градовите Газа, Аскалон, Азот, Акарон и Гет. Доаѓале често во судири со Евреите, за првиот од нив се известува во Суд 4-5. По завршетокот на времето на судиите, имале превласт во Ханаанската рамница. По победата кај Афек, во 1050 г. пр. И.Х. загоспо-

дариле со Западна Јорданија, а продреле и кон Силом. Седиштето на филистејските управители било во Гева. Првиот еврејски цар Саул неус-пешно војувал против нив, а и самиот погинал во една таква битка. Давид, кој го наследил Саул, претходно бил нивни вазал и ја извојувал конечната победа против нив (1 и 2 Цар). По расцепот на Царството доаѓа до повторни борби со Филистејците. Воделе војни и со Асирците. По нападот на Навуходоносор, го губат политичкото значење.

Филозофи - во СП не се среќава „висока филозофија“. Во Дап се напомнува дека епикурејските и стоичките филозофи не го сфатиле сериозно апостолот Павле (Дап 17,18). Мудроста на светот не води кон разбирањето и прифаќањето на Христос (1 Кор 1,18-31).

Модел на Филистејски 1200 пр. Хр.

Филон Александриски - в. Еленизам.

Фригија - Подрачје во Мала Азија, со значајни места и крстопати; во неа се основале првите христијански заедници: Лаодикеја, Колоси и Хиерапол (Кол4,13). Во древните времиња постоело самостојно фригиско царство, кое во 6 в.пр.И.Х. потпаднало под персиска, а во 2 в.пр.И.Х. под римска власт. Во 200 г.пр.И.Х. се доселуваат и првите Евреи. Биле раширени во прилична мера и фригиските култови. Павле проповедал во Фригија (Дал 16,6; 18,23).

Фут - 1) третиот син на Хам (1 Мој 10,6); 2) град во Африка, се спомнува во СЗ, но неговата точна местоположба не се знае.

Х

Хазна - на грчки корван, жртвениот дар во храмот. Во Мт 27,6 изразот корван се преведува како *црквена хазна, храмовна ризница или храмовна благајна*; в. Корван.

Халев - куче, еден од луѓето што Мојсеј ги пратил во Ханаанската земја. Заради неговата храброст бил награден со ветување дека

тој и неговите потомци ќе ја наследат земјата (4 Мој 13-14).

Халдеја - првобитно земја меѓу врвот на Персискиот Залив, Арабиската пустина и реката Еуфрат. До 7 в.пр.И.Х. изразот ја означувал цела Вавилонија. Овде живеел Авраам пред да замине за Ханаан (в. Ур, 1 Мој 11,28; 4 Цар 24,2).

Халдејци - народ во Вавилонското царство, кој доминирал со него во последните години од неговиот славен период, од околу 626 до 539 г.пр.И.Х., кога Персијанците го освоиле Вавилон. Халдеја била, всушност, северниот дел на Вавилонија, кон Персискиот Залив.

Халкидон - се работи веројатно за зелен камен кој се наоѓа во близината на Халкидон во Мала Азија. Но не е истиот камен што денес го носи тој назив (Откр 21,19).

Хам - еден од синовите на Ное и татко на Хананејците (1 Мој 9,18). Според 1 Мој 10,6-20, тоа е заеднички назив за северноафриканските и ханаанските племиња. Подоцна Египет се нарекува „Хамова земја“ (Пс 105,23).

Ханаан (Канаан) - ветената земја, која Бог му ја дал на Авраам и на неговите потомци. Тоа е земјата западно од реката Јордан, од

Египет на југ, кон Сирија на север. Дел од таа област подоцна е наречена Палестина. Пред израелските освојувања била населена од многу племиња, со заедничко име Хананејци (1 Мој 12,1-7).

Хананела - Бог е милостив; кула во Ерусалим (Нем 3, 1).

Харкемис - престолнина на Хетитското царство, на брегот на Еуфрат (Ер 46,2).

Харфа - жичан инструмент, еден од најзастапените во старозаветно време. Жиците се правеле од трева, а подоцна и од овчји црева. Постоеле повеќе видови харфи, на едни се свирело со една рака, други биле високи колку човек. Имало и квадратни, во форма на коњска потковица или шише, а биле правени од кожа (Пс 33,2).

Хеврон - сојуз; еден од најстарите градови на светот, сместен во долината на 36 км југозападно од Ерусалим. Таму умрела Сара, жената на Авраам, а била погребана во пештерата Макпела. Првата Давидова престолнина била во Хеврон, пред заземањето на Ерусалим (2 Цар 5,5). Јеровоам го утврдил, а Јуда Макавејски го разорил градот во 164 г.пр.И.Х. Денешното име на градот е Ел-Халил.

Хексатеух - првите шест книги од СЗ.

Хептатеух - првите седум книги од СЗ; в. Седмокнижие.

Хермес - грчко божество, гласник на Зевсовите наредби (Дан 14,12).

Херувим - (мн. од херув), духовни битија, се споменуваат прв пат во 1 Мој 3,24, каде се споменува дека по изгонувањето на Адам и Ева од рајот, Бог поставил пред неговите порти херувим со огнено оружје. Потоа се споменуваат кога се зборува за уредувањето на Скинијата во пустината (2 Мој 25,18-22) и при градењето на Соломоновиот храм (3 Цар 6,27; 8,6-7; 2 Лт 3,10-13). Ликови на херувими се извезени на завесите на храмот (2 Мој 26,1), а подоцна се изрезбарени на ѕидовите на храмот. По наредба на Соломон биле изработени два херувима, високи околу 15 стапки и со приближно иста ширина на крилјата. Уредувањето на Скинијата се вршело според директна Божја заповед, па присутноста на херувимите во неа, треба да укажува на тоа дека тие се во непосредна Божја близина. Му служат и ја извршуваат секоја Негова наредба (2 Мој 25,18-22; 1 Пет 1,12). Во Давидовите псалми, а посебно во Исаија 37,16, Бог се претставува како седи на херувими. Мојсеј и Језекиил зборуваат за нив како за ангели (Откр 4,6-9; 5,11).

Хетејци (Хетити) - полусемитско племе; Израелците ги среќавале додека лутале по пустината и се плашеле од нив. Го населувале подрачјето на централна Анадолија, а биле моќни сè до 8 в. пр. И.Х. Биле одгајувачи на убави коњи и вешти изработувачи на оружје од железо, а биле познати и по умешноста на топење на бакарната руда (ИН 1,4). За Хетитите долго време единствен извор на информации беше СП, сè додека во 20 в. и археологијата не го докажа нивното постоење.

Хешван (Мархесван) - осмиот месец од еврејскиот календар, одговара на делови од октомври и ноември.

Хидекел - река која претставувала една од границите на Едемската градина. Станува збор за реката Тигар (1 Мој 2,14).

Хилкија - 1) првосвештеник во времето на Јосија. Ја открил за-

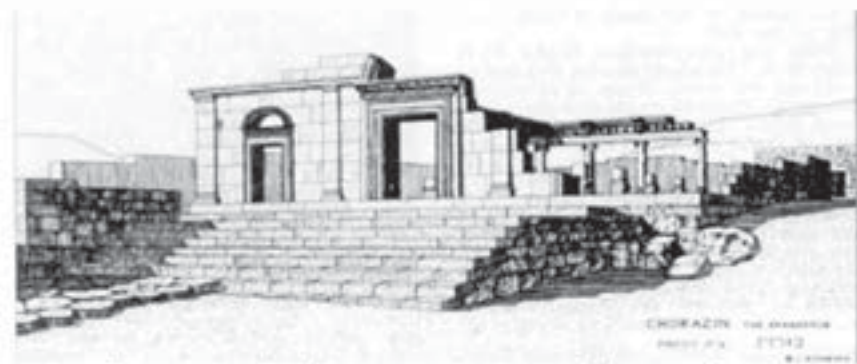
боравената Книга на Закони (4 Цар 22); 2) татко на Елијахим, дворјанин на царот Језекија (4 Цар 18,18).

Хирам - една од династиите цареви на фениќанското пристаниште Тир, на половина пат меѓу денешните пристаништа Хаифа и Бејрут.

Хиркан - Јован, син на Симон Макавејски, крал и првосвештеник на Евреите во периодот од 134 до 104 г. пр.И.Х. Се обидел да ги освои повторно териториите со кои владеел Давид. Ги поразил Идумејците и ги присилил да станат Евреи.

Хоразин - рид на Галилејското Езеро. Христос ги отфрлил неговите непокаени жители (Мт 11,21).

Хорат (Керит) - поток кој веројатно се влевал во Јордан од Галад. Пророкот Илија се сокривал во џбуновитите предели на неговите брегови (3 Цар 17,3).

Реконструкција на фасадата на синагогата во Хоразин од 3 век

Хорив - в. Синај

Хорити - многу старо племе, се смета дека било несемитско и дека живеело на север на Месопотамија. Подоцна се распркало по Блискиот Исток. Ги поразиле Хетејците, а подоцна и Асирците (1 Мој 14,6). Се нарекуваат уште и Хивити и Хуријани.

Храм - светилиште за Бога. За време на патувањето низ пустината, Евреите имале подвижно светилиште, Шаторот или Скинијата на Заветот, во кој бил Ковчегот на Заветот и облакот кој го означувал Божјото присуство. По освојувањето и населувањето на ветената земја, имале различни места за богослужење. Давид сакал да Му подигне храм на Бога, но заради неговите гревови не го сторил тоа, туку му ја препуштил задачата на Соломон. Тој го изградил храмот околу 950 г.пр.И.Х. Вавилонците го срушиле во 586 г. пр. И. Х. Вториот храм е изграден во периодот меѓу 520 и 516 г. пр. И. Х., со големи напори на пророците Агеј и Захарија. Ирод Велики го подигнал третиот храм во 19 г. пр. И. Х. Римјаните го срушиле во 70 г., а до денес се останати рушевини од него - т.н. „Сид на плачот“. Храмот бил единственото место каде Евреите можеле да ги принесуваат жртвите. Бил верски центар за сите Евреи (3 Цар 5,1-6). По разорувањето на последниот храм,

како места за богослужење се користат синагогите. в. Шатор на состанокот.

Храмовен порез - секој возрасен Евреин плаќал данок за храмот кој изнесувал отприлика колку две работнички дневници. Само свештениците и делумно учителите на Законот биле ослободени од таа обврска.

Хрисолит - многу цврст скапоцен камен од семејството на смарагдите. Во Откр 21,20 најверојатно се работи за жолт сафир.

Христос - грчки превод на еврејскиот израз *Машијах*, што значи помазаник, цар. Во христијанските цркви, каде се зборувало грчки, Христос брзо се прифатило како Исусово име. Во Израел долго се очекувал Месијата, царот на последното време и потомок на Давид (Ис 11,1-9). Во времето на Исус, некои еврејски кругови очекувале да се појави Месијата што ќе ги отфрли од власт римските окупатори и ќе воспостави моќно еврејско царство. Тие очекувања дошле до израз кога Исус влегол во Ерусалим (Мк 11,1-10). Од вакви претстави за Месијата не биле ослободени ни Исусовите ученици (Лк 24,21). Римјаните Го распнале Исус како политички бунтовник, „Цар Јудејски“. Но Исус не одговарал на ваквите очекувања и со тоа спласнале

еврејските очекувања од Него. Христијанската црква учи дека Тој е вистинскиот Спасител и Месија, Кого Бог им Го пратил на луѓето.

Христијанин - следбеник на Исус Христос. Овој израз прв пат го примениле во Антиохија противниците на новата религија (Дал 11,26).

Христијанство - една од големите светски религии. Води потекло од еврејството, но Христос проповедал ново Евангелие. Христијаните веруваат дека Исус е Месијата, син на самиот Бог, Кој земал човечка природа и со својот живот, смртта и Воскреснувањето понудил пат кон Небесното царство.

Ц

Цар - израз кој се однесува и на кралевите и на пониските владетели што се спомнуваат во СП. На пример, Ирод бил вазален крал во Римската империја, а царевите на поедини градови што се спомнуваат во СЗ биле најобични владетели.

Цареви - 1, 2, 3, и 4 Книга - според

Септуагинтата четири книги, а според некои други преводи поделени се на Прва и Втора Самуилова и Прва и Втора Цареви. Во нив се содржани биографиите на Самуил, Саул и Давид и опфаќаат период од околу 80 години. Подоцна, околу 550 г.пр.И.Х. книгите се ревидирани и доведени во денешен облик. Порано двете биле една целина. Третата и Четвртата во македонскиот превод, односно Првата и Втората книга, отпрвин биле една книга, која зборува за историјата на Израел од последните денови на царувањето на царот Давид (околу 1000 г.пр.И.Х.) до ослободувањето на царот Јехонија од ропството во Вавилон (околу 560 г.пр.И.Х.). Се опишува и владеењето на Соломон и историјата на поделеното царство: Јудиното и Израел сè до одведувањето на Евреите во Вавилон. Писателите на книгите го прикажуваат и односот на Евреите кон Бога, а не само нивната историја. Насловувањето на книгите во македонскиот превод е извршено според она во црковнословенската Библија и во Вулгатата.

Цареви Јудини и цареви Израелски - Хронологијата на поделеното царство е заснована врз истражувањата на др В. Олбрајт и важи за општо - прифатена во науката; в. Табела. Подвлечените линии претставуваат смена на династиите, а наведените години

се приближни и тешко можат да се утврдат со точност. Историјата на овие царства е забележана во СЗ во книгите на Царевите и во Летописите. Но за многу збиднувања во овие царства се зборува и во пророчките книги. Ниту еден од тие цареви не се одликувал со високи морални особини или посебна религиозност. Многумина од нив се оддале на идолопоклонство. Израелското царство имало 18 цареви, а постоело 200 години.

Царинарница - канцеларија каде Евреите под римска власт ја плаќале царината, односно данокот. Цариниците биле приватни лица на кои Римјаните им го изнајмувале правото за собирање на данокот. Тие морале да платат одреден износ, а остатокот го задржувале. Имале и свои чиновници, а некои се познати како чиновнички старешини. Биле омразени меѓу народот, а бидејќи биле третираны како грешници (Мт 9,11), било соблазнително дружењето со нив. Христос бил во куќата на цариникот Закхеј (Лк 19,2-10). Матеј „цариникот“ бил повикан за апостол (Мт 9,9). Царините не биле тоа што денес се подразбира под царина, туку биле давачки воопшто.

Царство Божјо - во новозаветно време Јудејците копнееле по доаѓањето на Бога како апсолутен господар. Во фарисејските

кругови се зборувало за „јармот на Божјото Царство“, за оние што се потчинуваат на Божјите заповеди. Други зборувале дека Бог ќе му ставу крај на светот каков што е и ќе воспостави свое неограничено царство. Тие се воздржувале од активен политички живот, но имало и такви меѓу Евреите, како што биле Зилотите. Тие се стремеле кон отфрлање на римската власт и воспоставување на царство на земјата со кое ќе владее нов Давид. Тие очекувања биле пренесени на Исус и Тој е и убиен како бунтовник против римската власт (Мк 11,10; Мк 15,2.26). Тој самиот воопшто не покажал интерес кон власта на земјата - дури и одбивал такво нешто (Јв 18,36). Исус објавил дека Бог ќе востанови свое Царство (Мк 1,15), не во некоја далечна иднина, туку токму сега. Со Своите дела и зборови Тој тоа царство и го остварил (Лк 17,20-21). Но до потполно остварување ќе дојде кога повторно ќе дојде и ќе седне на царскиот престол и сите народи ќе Го видат онаков каков што е (Мт 25,31-46).

Царство на смртта - подрачје каде владее смртта. Во него се мртвите до сеопштото воскреснување (Откр 6,8).

Царство небесно - друго име за Божјото Царство. Се среќава само во Мт 13,31. Имено, Евре-

Поглед на Црвеното море, јужно од Елат

ите избегнувајќи да го изговорат Божјото име, велеле „небо“, Тој итн.

Цезар (кесар, кесар) - титула на повеќемина римски императори (Лк 2,1).

Цигурат (зигурат) - платформа од цигли, скалесто изградена, по изгледот потсека на скалеста пирамида. Надворешните скалила воделе до малиот храм на врвот. Во СП цигуратот не се споменува по име, но Вавилонската кула била цигурат во Вавилон (1 Мој 11,1-7).

Црвено Море - североисточниот дел од Арапскиот Залив (4 Мој 21,4). Не се знае точно каде било местото на премин на Евреите од Египет според 2 Мој 13,18.

Црква - Во СП не постои дефиниција за црква. Во светлината на НЗ таа е заедница на светите, односно на оние кои веруваат во Христос. Зборот „црква“ по

потекло е словенски израз (црков) кој пак е превод на грчкиот израз „еклисија“ (ек - од и калео - повикувам), кој во НЗ се користи за означување на организирана заедница која Го исповеда Исус Христос, која редовно се состанува и богослужи. Како што следбениците на Исус Христос се појавувале во различни градови, почнал да се користи изразот „црква“, зашто христијанската заедница во секое засебно место се сметала за црква. Никаде во НЗ не се користи зборот црква за да ја означи зградата за собирање на христијаните. Инаку самиот збор црква доаѓа од грчкиот збор Кириаκος - Господов дом.

Црквени старешини - според еврејскиот начин на богослужење, така и христијанските цркви првобитно биле управувани од група старешини, одговорни најпрвин на апостолите во Ерусалимската црква (Дап 11,30), а подоцна и на епископите, кои ги поставувале (Дап 14,23).

Ч

Час - 1/12 од денот и 1/12 од ноќта. Во НЗ се споменуваат некои часови, во кои се врши одредено дејство, а вообичаено се преведуваат со денешното сметање на времето; в. Време.

Чаша - сад за пијалак, од глина, од камен, од метал, стакло (1 Мој 40,11; 2 Цар 12,3; 3 Цар 10,21). За Израелците била од посебно значење при обредните миѐња (Мк 7,4; Мт 23,25). Често пати се користи со извесни симболични значења: чаша на утехата, после погребите (Ер 16,7); чаша на благодарноста, кај благодарс-твените жртви (Пс 116,13); чаша на гревот (Ер 51.717-23; Откр 17,4); содржината на чашата се споредува со човечката судбина (Мк 10,38); Божјиот суд се опишува како „испивање на чашата“, (Ис 51,22) итн.

Чело - на челото се поставуваат различни знаци или печати, кои означуваат решителност или провокативност (Ер 3,3; Ис 48,4; Откр 7,3).

Четверовласник - на грчки *тетрарх*, владетел на еден од четирите делови на кои било разделено царството. Во римско време

изразот се користел за владетели на помали подрачја. Ирод Антипа и Филип добиле при-ближно по четвртина од царството на Ирод Велики. Се споменува во Мт 14,1; Лк 3,1.19; Дап 13,1. **Четворки** - на латински кватернион, римска воена единица, пр. стража, од четири војници (Дап 12,4).

Чиновник - се разликувале по чин и значење, но сите биле битни како носители на културата на своето време. Повеќето биле писмени, кога граѓанската власт не можела да се извршува преку старешинството, станале неопходни, зашто имале големо влијание. Во Еврејското царство и државите што произлегоа од него, во редот на чиновници спаѓале бележници, писари, управници на дворот, пехарници, коморници итн.

Чир - в. Болест.

Чисто - **нечисто** - често пати со преносно значење: култно нечисти се сметале личностите или предметите што биле под демонско влијание или со таква моќ во себе; тие не смееле да станат пред Божјата светост. Онечистување можело да настане преку некои болести, полови односи, раѓање, периодите кај жените, допир на мртовец итн. Нечисти биле и некои животни и храна, но и предмети запленети од паганс-

ките народи, како и нивните градби или цели градови. Некогаш нешто намерно се онечистувало, на пример некои ралигиозни места. Во 3 Мој 11-15 е опишано очистувањето од таквата нечис-тотија. Фарисеите јаделе со измени раце од религиозни, а не од хигиенски побуди. Чистотата ја означувала светоста и совршеноста. Христос ги укинал прописите за чисто и нечисто, укажувајќи во што се состојат вистинските чистота и нечис-тотија (Мт 15,1-20; Мк 7,1-23); в. Очистување.

Човек - Божјо создание (1 Мој 1,27;2,7), со посебна возвишеност (Пс 8,6-9). Целина, а не збир од делови.

Чудо - Божји дела, кои отстапуваат од секојдневните збиднувања. Значајни се чудата Божји при ослободувањето на Евреите од Египет и потоа патувањето низ пустината. Со чудни знаци пророците докажувале дека нивните пророштва се вистинити. Во НЗ делувањето на Исус е полно со чуда: умножувањето на лебот и рибите, исцелување на болни, воскреснување на мртви, истерување демони и, конечно, Неговото воскреснување. Сместата на тие чуда не била да се предизвика сензација и забава, туку исклучиво заради зацврстување на верата.

Ш

Шатор - апостолот Павле се занимавал со изработка на шатори, како и неговиот сонародник Акила (Дап 18,3).

Шаторот и храмовните предмети - Шаторот бил опкружен со ограда од багремово (ситимово) дрво. Бил долг 14 м, 4 м широк и 5 м висок. Внатре, бил поделен на две простории: помала т.н. Светиња над светињите. Единствено првосвештеникот еднаш годишно имал право да влезе во неа (в. Празник на очистување). Завеса од лен го одделувала ова место од т.н. Светиња. Влезот во неа го прекривала друга ленена завеса (2 Мој 25-27; 30,1-10.17-71). Кадилница - во Светињата под завесата која ја прекривала Светињата над светињите стоел мал олтар на кој секое утро и вечер горел темјан. Бил направен од багремово дрво, опточено со злато, со рог на секој агол, по две златни алки на двете негови страни за да може да се носи со полу-ги. Мерките му биле: лакт ширина, лакт должина и два лакта висина (2 Мој 30,1-10). Златен свеќник - седмокрак свеќник искован од едно парче злато, тежок 30 кг и повеќе, а украсен со цвеќе и пупки на процветан бадем (менора). Бил единствен извор на

светлост во Шаторот (2 Мој 25,31-39). Двориште - Шаторот на заветот бил на западниот дел од двориштето со димензии 50 по 25 м. Било заградено со извезено ленено платно, но не било покриено (2 Мој 30,17-20). Мијалник - голем бронзен базен на бронзена основа. Им служел на свештениците за миене на рацете и нозете пред секое влегување во шаторот или пред принесувањето на жртви (2 Мој 30,17-21). Мијалникот бил направен од бронзени огледала, кои биле приложени од жените на служба во Шаторот на состанокот (2 Мој 38,8). Жртвеник - на него биле принесувани жртвите - јагниња, овци, бикови, кози итн. Овој олтар, како и други предмети во Шаторот бил направен од дрво прекриено со бронза. Бил со страни со должина од 2,5 м, а висок 1,5 м. Постоел и малку подигнат подиум, за свештеникот кој принесува жртва. После освојувањето на Канаан, Шаторот на состанокот го губи своето значење. Место него, почнале да се подигаат разни светилишта. Подоцна Соломон го изградил храмот, каде бил сместен Ковчегот на Заветот, а бил уреден по пример на Шаторот.

Шатор на состанокот (Скинија) - голем шатор што Евреите го направиле во пустината според инструкциите добиени од Бога преку Мојсеј. Во него Му се молеле на Бога во текот на патувањето од

Египет до ветената земја. Штом ќе подигнале логор на некое место, левитите веднаш го поставувале Шаторот на Заветот (4 Мој 1,50-2,31). Тој стоел среди логорот, а шаторите на левитите биле поставени на четирите страни околу него. Позади нив биле шаторите на дванаесетте племиња. Шаторот бил знак на постојаната Божја присутност. Заради непослушноста морале да поминат четириесет години во пустината, а за сето време шаторот се поставувал и затоа се нарекува Шатор на состанокот. Во него бил приман народот, биле сослушувани и решавани различни тужби и спорови. Скинијата имала голема духовна димензија како подлога за понатамошните настани (Евр 9,24; Евр 9,11-12).

Шафран - растение од семејството крокуси. Од нејзиниот цвет се добивала светла жолта боја. И денес се користи за боене и при подготвување слатки.

Шеват - единаесеттиот месец во еврејскиот календар, одговара на делови од месеците јануари и февруари.

Шиболет - збор што Ефтај го употребил за да провери дали една група бегалци му припаѓа на неговиот народ Галад или, пак, на Ефремовото племе. Тие не умеле да го изговорат гласот ш, па кажале шиболет и биле убиени (Суд 12,4-6).

Табели

Година - Годината Евреите ја делеле на 12 лунарни месеци, со вкупно 355-6 денови. Одвреме навреме се повторувал последниот месец, како би се израмнила разликата меѓу соларната и лунарната година. За климата на Палестина значајни биле летото и зимата (1 Мој 8,22; 2 Мој 18,16). Според еврејскиот календар тековната година (1997.) е 5757. година.

Месец - Месеците во еврејската година се следните: **нисан** (март-април), **ијар** (април-мај), **сиван** (мај-јуни), **тамуз** (јуни-јули), **ав** (јули-август), **елул** (август-септември), **Тишри** (септември-октомври), **мархешван** (октомври-ноември), **кислев** (ноември-декември), **тевет** (декември-јануари), **шеват** (јануари-февруари), **адар** (февруари-март).

Денови - освен саботата (**шабат** - престанува, одмор), другите денови немаат називи, туку се спомнуваат по реден број. **Јом ришон** е недела, **јом шени** - понеделник, **јом шлиши** - вторник, **јом ревиу** - среда, **јом хамиши** - четврток, **јом шиши** - петок, **Шабат** - сабота. Денот започнува со заоѓањето на сонцето и трае 24 часа. Сончевиот круг има 28 години, а лунарниот по 19 години. Во обичната година месецот хешван има 29 дена, а кислев 30 дена. Таа има еден ден повеќе од непотполната, а пак еден ден помалку од полната година. Според тоа годините се делат на обична, непотполна, потполна, а годината на која ѝ се додава последниот месец уште еднаш, е престапна.

Мерки и тежини - Постојат стандардни мерки за тежина, должина и волумен. Но не секогаш може да се утврди точноста на одделните мерки што се спомнати во Библијата. Стандардните мерки за должина биле засновани на релативни величини - човечка шака или лакт, и денес не се користат. Мерките за далечина се засновале на времетраењето на патувањето или дофрлувањето на стрелата. Житото

се мерело повеќе со волумен, одошто со маса. Називите за мерките често произлегувале од називите на садовите во кои се чувало жито. **Гомерот**, најголемата мерка за жито (3 Мој 27,16) значи „магарешки товар“ и изнесувал околу 200 литри. Следната мерка е **ефа**, наречена според садот затворен со капак и содржел околу една десетина од гомерот (2 Мој 16,36). **Ока** (Лк 16,6) е исто што и ефата, но се користел како мерка за течности. **Гомер**, што значи сноп бил мерка за собраната маса во пустината. Другите мерки спомнати во СП се користеле во трговијата: **летек** = 1/2 гомер; **ин** (2 Мој 29,40) бил еднаков на шесткратна количина што дневно требало да ја испие човек. **Лог** (3 Мој 14,10) била помала единица за течност. Материјалите од посебна вредност се мереле со посебни мерки. Малите предмети се вагале на ваги со мали тегови, а тежинските единици се чувале во џебовите. Нечесните трговци имале два вида мерки - една кога продавале, а друга кога купувале. Но Мојсевиот Закон ги забранувал нечесните итрини (5 Мој 25,13). Глаголот вага на еврејски е шакал, па според него се нарекувала единицата за мерка - шекел (сикел).

Мерки за должина

лакт - (1 Мој 6,15; Мт 6,27) = 445 мм, мерен од лактот до врвот на прстот; но имало и лакт подолг за една ширина на дланката = 520 мм; новозаветниот лакт = 55 мм. Шест лакти = една трска.

прст - 19 мм

дланка - 76мм (2 Мој 25,25)

саботен ден одење - (Дап1,12) = растојанието што Евреинот не смеел да го прекорачи, бидејќи ја прекршувал заповедта за саботата.

педа - (2 Мој27,16) = 230 мм (должината на раширена рака од палецот до малиот прст).

Мерки за одење.

ден одење - (4 Мој 11,31), околу 40 км

милја - (Мт 5,41), римска мерка, околу 8 стадии или 1,5 км

стадиј - (Лк 24,23), околу 185-200 м фат - (Дап27,28), околу 1,85 м

лакт - (4 Мој 35,4) = 45,8 см

чекор - (2 Цар 6,13) = 92 см

стапка - (5 Мој 2,5; Дап 7,5), околу 30,8 см одење во еден сабо-

---

тен ден - растојание што Евреинот не смеел да го помине во сабота, зашто ќе ја прекршел заповедта за саботата. Веројатно изнесувало околу 2000 лакти (1 до 1,2 км). Но прописот различно се толкувал.

Мерки за волумен за тврди материи

гомер - (3 Мој 27,16) = 10 ефи, околу 400 литри;
ефа - (2 Мој 16, 36; Ез 45,11) = ока, околу 40 литри;
сеа (копање) - (Мт 13,33) = 1/3 од оката, околу 13 литри; гомер (омер) (2 Мој 16,36), околу 4 литри;
десетина - околу 4 литри;
кав - (4 Цар 6,25), околу 2,2 литри.

Мерки за течности

кор - (3 Цар 5,2), околу 400 литри;
фат - (3 Цар 7,26), околу 40 литри;
ин - (2 Мој 29,40), околу 6,5 литри;
лог - (3 Мој 14,10), околу 0,5 литри.

Мерки за тежина

1 Талант - (2 Мој 28,25; Мт 18,24) = 3600 шекели, околу 41 кг;
1 Талант = 6000 драхми;
1 мина - (Ез 45,12; Лк 19,13) = 60 шекели (2 Мој 38,24; Ез 54,12), околу 11,5 гр. Основна единица во системот на мерки за тежина, односно маса:
1 драхма - околу 6 гр;
1 гер - (4 Мој 3,47), околу 0,6 гр. Соодносот на мерките е следниот:
1 талант = 60 мина = 3600 шекели = 72000 гера.

Пари

Колку што е познато, во библиските земји парите се користеле уште во 8 в.пр.И.Х. Првите пари се правеле од легура на сребро и злато, а тежината била загарантирана со печатот што се втиснувал. Малку се ковале еврејски пари, зашто во тој период тие постојано биле под нечие ропство, па користеле туѓи пари. Римските пари се користеле во сите окупирани земји. Евреите имале свои ковани пари во времето на селевкиските цареви (Сириското царство после Александар Македонски), а еврејските водачи (Хасмонеите) во Ерусалим ковале пари по сопствен нацрт. Во времето на бунтот против Рим (66г.), ги исковале првите сребрени пари. Старозаветни златни и сребрени пари шеке (сикал) - околу 11,4 гр. мина - околу 500 гр = 50 шекели талант - 30 кг = 60 мини Новозаветни пари. Во Палестина биле во оптек три различни видови пари: официјалните, царски пари (римски стандард); провинцските, ковани во Антиохија и Тир (грчки стандард) и локалните пари, еврејски, ковани во Кесарија. Данокот во храмот се плаќал со тирски пари (дидрахми), а не римски. Затоа и толку напредувала работата на менувачите. Парите се ковале од различни метали: злато, сребро, бакар, бронза итн. Во НЗ најчесто се спомнуваат грчките пари (тетрадрахми) и римските (динари). Еврејски пари: **лепта** (бронза) и **шеке**. Грчки пари **драхма** (сребро), **статир** (статер или тетрадрахма - сребро) и **мина**. Римски пари 1 евр. шеке = 1 грчки статир 1 тетрадрахма = 4 римски динари 30 евр. шекели = 1 грчка мина = 100 римски динари.

Хронологија на животот на апостол Павле

5-10г.	- раѓањето во Тарс
36г.	- обраќање
36-39г.	- Дамаск, Арабија, Дамаск
39-43г.	- патувањето во Ерусалим
43-44г.	- во Тарс
45-48г.	- прво мисионерско патување
49г.	- Апостолски собор
49/50/-52/53/	- второ мисионерско патување
51/52г.	- во Коринт
53-58г.	- трето мисионерско патување
54-56г.	- во Ефес
57г.	- во Филипи
58г.	- во Коринт
58-60г.	- Апсењето и затварањето во Кесарија
60-61г.	- патувањето во Рим
61-63г.	- прв престој во затвор во Рим
63/64г.	- патувањето во Шпанија
64-65г.	- патувањето во Македонија, Никополис
66-67г.	- втор престој во затвор во Рим
67г.	- маченичка смрт во Рим

Календар

Месеци	Ханански назив	Вавилонски назив	Бр. на денови
март/април	авив	нисан	30
април/мај	зив	(ијар)	29
мај/јуни		сиван	30
јуни/јули		тамуз	29
јули/август		ав	30
август/септември		елул	29
септември/октомври	етаним	(тишри)	30
октомври/ноември	вул	мархесван	29-30
ноември/декември		кислев	29-30
декември/јануари		тебет	29
јануари/февруари		шебат	30
февруари/март		адар	29-30

Имињата на месеците во заграда не се среќаваат во Библијата

Еврејски Празници

Празник	Месец	Ден	Одговара на месеците
Пасха (бесквасни лебови)	нисан	14-21	март-април 14. Пасха 15. бескв. леб. 21 крај на Пасхата
Педесетница (Првите плодови, Примање на Законот на Синај или Недела), Шавуот сиван		6(50 дена	по Пасхата) мај-јуни
Труби, Рош Хашана Почеток на граѓанската година	тишри	1-2	септ -окт.
Ден на помирување, искупување			
Јим Кипур	тишри	10	септ.-окт. искупување,
Јом Кипур Сеници, Сукот,	тишри	15-22	септ.-окт.
Осветување на Храмот	(Светилки),		
Ханука	кислев	25 (8 дена)	ноем.-дек.
Пурим	(Коцки)адар	14,15	февр.-март

Кратенки за насловите на книгите од Библијата

Прва книга Мојсеева (Битие)	1 Мој
Втора книга Мојсеева (Исход)	2 Мој
Трета книга Мојсеева (Левит)	3 Мој
Четврта книга Мојсеева (Броеви)	4 Мој
Петта книга Мојсеева (Повторени закони)	5 Мој.
Книга Исус Невин	ИН
Книга Судии Израелови	Суд
Книга Рут	Рут
Прва книга Царства	1 Цар
Втора книга Царства	2 Цар
Трета книга Царства	3 Цар
Четврта книга Царства	4 Цар
Прва книга Летописи	1 Лт
Втора книга Летописи	2 Лт
Прва книга Ездра	1 Ездр
Втора книга Ездра	2 Ездр
Трета книга Ездра	3 Ездр
Книга Немија	Нем
Книга Товит	Тов
Книга Јудина	Јуд
Книга Естир	Ест
Прва книга Макајевска	1 Мак
Втора книга Макајевска	2 Мак
Трета книга Макајевска	3 Мак
Псалми	Пс
Книга Јов	Јов
Книга Мудри Соломонови изреки	Изр
Книга Проповедник	Проп
Книга Песна над Песните	Песна

Книга Мудрост Соломонова	Мудр
Книга Мудрост Сирахова	Сир
Книга пророк Исаија	Ис
Книга Плач Еремин	Пл
Книга Послание Еремино	Посл
Книга пророк Варух	Вар
Книга пророк Езекил	Ез
Книга пророк Даниил	Дан
Книга пророк Осија	Ос
Книга пророк Јоил	Јоил
Книга пророк Амос	Амос
Книга пророк Авдиј	Авд
Книга пророк Јона	Јона
Книга пророк Михеј	Мих
Книга пророк Наум	Наум
Книга Плач Еремин	Пл
Книга прокок Авакум	Ав
Книга прокок Софонија	Соф
Книга пророк Еремија	Ер
Книга пророк Агеј	Агеј
Книга пророк Захарија	Зах
Книга пророк Малахија	Мал
Евангелие според Матеј	Мат
Евангелие според Марко	Мк
Евангелие според Лука	Лк
Евангелие според Јован	Јн
Дела Апостолски	Дап
Соборно послание на апостол Јаков	Јак
Прво соборно послание на апостол Петар	1 Пет
Второ соборно послание на апостол Петар	2 Пет
Прво соборно послание на апостол Јован Богослов	1 Јов
Второ соборно послание на апостол Јован Богослов	2 Јов
Трето соборно послание на апостол Јован Богослов	3 Јов
Соборно послание на апостол Јуда	Јуда
Послание на апостол Павле до Римјаните	Рим
Прво послание на апостол Павле до Коринтјаните	1 Кор
Второ послание на апостол Павле до Коринтјаните	2 Кор
Послание на апостол Павле до Галатјаните	Гал
Послание на апостол Павле до Ефесјаните	Еф
Послание на апостол Павле до Филипјаните	Фил
Послание на апостол Павле до Колосјаните	Кол

Прво послание на апостол Павле до Солунјаните	1 Сол
Второ послание на апостол Павле до Солунјаните	2 Сол
Прво послание на апостол Павле до Тимотеј	1 Тим
Второ послание на апостол Павле до Тимотеј	2 Тим
Послание на апостол Павле до Тит	Тит
Послание на апостол Павле до Филимон	Флм
Послание на апостол Павле до Евреите	Евр
Откровение на апостол Јован Богослов	Откр

Други корисни кратенки

СП	Свето писмо
СЗ	Стар завет
НЗ	Нов завет
пр. И.Х.	пред Исус Христос

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Библијски атлас, превод од „The Times Atlas of Bible, Младинска книга, Љубљана, 1990
2. Douglas, J.D. and Tenney, M.C., NIV Compact Dictionary of the Bible, The Zondervan Corporation, Michigan, 1989.
3. Kollek T. and Pearlman M., Jerusalem, Sacred City of Mankind: A History of Forty Centuries, London, 1991
4. Masom C., Alexander P. and Millard A., A Treasury of Bible Pictures, Lion Book, Oxford, Batavia, Sydney, 1990
5. Николовски-Катин С., Речник во слики, Македонска искра, Скопје 1997
6. Новиот завет на нашиот Господ Исус Христос, Библиско здружение на Република Македонија, 1995
7. Ракиќ Р. Библиски речник, Савремена администрација, Београд, 1993.
8. Свето писмо на Стариот и Новиот завет, Британско и инострано библиско друштво - Свиндон, во соработка со Македонска книга - Скопје, 1990
9. Tal D. and Haramati M., Skyline, Israel From Above, Ministry of Defence, Israel, 1990
10. Williams D., Библиски речник, превод од оригиналниот New Concise Bible Dictionary, „Нов човек“, Софија, 1994
11. Уметничко богатство на Македонија, Македонска книга, Скопје 1984.

Содржина

Вовед	5
Речник	9
Табели	203
Пари	206
Хронологија на животот на апостол Павле	207
Календар	207
Еврејски празници	208
Кратенки за насловите од Библијата	209
Користена литература	212

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

22.01(038)=866

ЗЛАТЕСКИ, Петко / НИКОЛОВСКИ, Славе Катин
БиблИСки речник /Петко Златески, Славе Николовски-Катин.
- Скопје: Македонска искра, 1997. - 216 стр.; 20 см слики во боја и
црно - бела техника. (Едиција Речници)

ISBN 9989-831-16-5

а) Библија - Речници, македонски (БиблИСко здружение на Република
Македонија).

Издавач:

Библско здружение на Република Македонија
Книгоиздателство "МАКЕДОНСКА ИСКРА" - Скопје

Петко Златески - Славе Николовски - Катин

Библски речник

За издавачот:
Дафинка Николовска

Лектура:
Сузана Стојковска

Компјутерска подготовка:
Елена Стојанова

Ликовно - графички уредник:
Стојан Блажевски

Печат:
Офсет - Скопје

Тираж: 1.000 примероци

Библијата е, неприкосновено едно од најзначајните културни наследства не само на еден народ, туку на сите народи од целиот свет. За Евреите, православните, римокатолиците и протестантите таа е Света Книга, инспирирана од Светиот Дух, а за човекот, е светлост која што постојано го осветлува неговиот живот.

АРХИЕПИСКОП МИХАИЛ

Воопшто не е чудно што Библијата со векови и векови е светски бестселер, најчитаната и најпреведуваната книга на светот. Ни една друга книга не ѝ е рамна по мудроста по поетската убавина или по современоста на историските и пророчките факти.

Д-р Били Грејм

